

38393.

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANABİLİM DALI

GÖRME ÖZÜRLÜLERE YÖNELİK MEKANLAR İÇİN

BİR TASARIM VE DEĞERLENDİRME MODELİ

38393

Mimar Figen BAYRAKTAR

Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde

"Yüksek Mimar"

Ünvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 02.06.1995

Tezin Savunma Tarihi : 10.07.1995

Tezin Danışmanı : Prof.Dr. Şengül Öymen GÜR

Jüri Üyesi : Doç.Dr. Sevinç ERTÜRK

Jüri Üyesi : Doç.Dr. Sonay ÇEVİK

Enstitü Müdürü : Prof.Dr. Temel SAVAŞKAN

Haziran 1995

TRABZON

Ö N S Ö Z

Engelsiz bir çevre oluşumuna katkıda bulunmak amacıyla görme özürllülere yönelik mimari tasarlama ölçütlerinin belirlenerek, tasarım ve değerlendirme aşamasında kullanılabilecek pratik bir modelin oluşturulmasının amaçlandığı bu çalışma, K.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı'nda yapılmıştır.

Bu çalışmada tez danışmanlığımı üstlenerek yoğun destek ve ilgilerini esirgemeyen çok değerli hocam Sayın Prof. Dr. Şengül Öymen Gür'e ayrıca yardımları için sevgili eşim Dr. Zeynel Bayraktar'a teşekkürlerimi sunarım.

Haziran, 1995

Figen BAYRAKTAR

İ Ç İ N D E K İ L E R

ÖZET	V
SUMMARY	VI
ŞEKİL LİSTESİ.....	VII
TABLO LİSTESİ.....	VIII
1. GENEL BİLGİLER	
1.1. Giriş.....	1
2. TEORİK ÇALIŞMA	
2.1. Mimarlıkta Mekan ve Fonksiyonalizm, Mekan Kavramının Boyutları ve Değerlendirilmesi	
2.1.1. Mimarlıkta Mekan ve Fonksiyonalizm.....	6
2.1.2. Mekan Kavramı, Boyutları ve Değerlendirilmesi.....	15
2.1.2.1. Mekan Kavramı.....	15
2.1.2.2. İşlevsel Konfor.....	16
2.1.2.3. Fiziksel konfor	31
2.1.2.4. Estetik (Plastik ve Sembolik) özellikler.....	33
2.2.. Değer Ve Değerlendirme	
2.2.1. Değer Kavramı.....	36
2.2.2. Değerlendirme.....	39
2.2.2.1. Mimarlıkta Değerlendirme Aşaması.....	43
2.2.2.2. Tasarım Modeli İçinde Değerlendirme ve Bilinen Değerlendirme Yaklaşımları.....	46
2.2.3. Özürlülere Yönelik Mekanların Ağırlıklı Değerlendirme Modellerinin Olmayışı ve Bunun Gerekliliği.....	56

2.3. Görme Özürlülere İlişkin Bilgiler Ve Çevre Tasarlama Ölçütleri	
2.3.1. Görme Gücünün Önemi.....	58
2.3.2. Nicelik Açısından Değişkenler.....	62
2.3.3. Görme Özürlülere İlişkin Çevre Tasarlama Ölçütleri..	64
2.3.3.1. Mimari Bütün.....	64
2.3.3.1.1. İşlev Alanları.....	65
2.3.3.1.2. Yatay ve Düşey Sirkülasyon Elemanları	65
2.3.3.1.3. Bağlantı Ögeleri.....	71
2.3.3.2. Çevresel Ögeler.....	72
2.3.3.3. Genel Tasarım İlkeleri.....	73
2.3.3.4. Eğitim Programları.....	75
2.4. Görme Özürlülere Yönelik Mekanlar İçin Bir Tasarım/ Değerlendirme Modeli Önerisi	
2.4.1. Fonksiyon Ağırlıklı Genel Tasarım Ölçütleri.....	77
2.4.2. Özürlülere Yönelik Mekan Tasarımında Genel Tasarım Ölçütlerinde Ortaya Çıkan Ayrıntılar.....	80
2.4.3. Görme Özürlülere Yönelik Mekanların Tasarımı İçin Bir Değerlendirme Modeli Önerisi	81
3. BULGULAR.....	105
4. İRDELME.....	107
4.1. Görme Özürlülere Yönelik Mekanların Tasarımında Kullanılabilecek Bir Denetim Listesi.....	107
5. SONUÇLAR.....	116
6. ÖNERİLER.....	119
7. KAYNAKLAR,.....	121
8. ÖZGEÇMİŞ.....	124

Ö Z E T

Bu çalışmanın amacı; görme özürlülere yönelik kurumlara ait mekanlardaki önceliklerin tespit edilerek tasarım ölçütlerinin belirlenmesi ve bu amaç doğrultusunda hazırlanan bir tasarım ve değerlendirme modelinin sunulması olmuştur.

Giriş bölümünde insan-mekan ilişkilerinin düzeyi ele alınmış, mekanın işlevselliğinin kullanıcılar (özellikle özürlü insanlar) açısından önemine dikkat çekilerek bu doğrultuda yapılacak tasarımlardaki önceliklerin gereği vurgulanmış ve amaç belirlenmiştir.

İkinci bölümde fonksiyonel mekan kavramının 20. yy' da gündeme gelişi incelenmiş ve sonra da mekanın gerçekte değerlendirilmesi gereken boyutları irdelenmiştir.

Üçüncü bölümde mimarlıkta değerlendirme aşaması ele alınmış ve çalışmanın ortaya çıkış nedenini belirleyen özürlüler için bir tasarım ve değerlendirme modelinin gerçekleştirilmesinin gereği üzerinde durulmuştur.

Dördüncü bölümde özürlü gruplardan biri olan görme özürlülere ait özellikler, karşılaştıkları güçlükler belirtilmiş ve bunların en aza indirilmesi için yapılabilecek mimari düzenlemeler sunulmuştur.

Beşinci bölüm ise örnek oluşturması amacıyla bahsedilen bu özürlü grup için uygulanabilecek nitelikte düzenlenen tasarım/değerlendirme modelinin sunulduğu bölümdür.

Sonuçta ise çalışmayla ulaşılmak istenen gerçek hedefin bu modelin yaşama geçirilmesi olduğu belirtilerek son bölümde oluşturulan denetim listesinin uygulama kolaylığı açısından tezin pratik bir katkısı olduğu vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fonksiyon, değerlendirme, görme özürlü, tasarım modeli, denetim listesi.

SUMMARY

A Model of Design and Evaluation for the Educational Institutions for People with Sight Defects

The aim of this study has been the determination of priorities, principles and standards in the design of specific task-oriented buildings and the development of a design and evaluation model for this purpose.

In the introduction, the relations between man and buildings have been examined from the view point of the users (the handicapped). The necessity of certain priorities in terms of function have been emphasized and the aim has been clarified.

In the second part, the concept of functionalism in the 20 th century has been examined and then the dimensions that derive from it have been set forth.

In the third part, evaluation phase in architecture has been examined and the necessity for the realisation of a design and evaluation model for the supportive environments has been proposed and the necessity of feedback in design process has been stressed.

In the fourth part, the problems in using the environment by the blind have been introduced and the corresponding architectural solutions have been proposed.

In the fifth part introduced is a design / evaluation model proposed to be followed in designing institutional environments in particular and environments, as a whole in general for people with sight defects.

The practical target of the study has been to put the model and the check list derived from this model into effect. It is deemed that this handy tool in itself is a contribution to the science of design and can be furthered in future.

Key Words: Function, Evaluation, Sight defect, Design-model, Check list.

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.	Değer Kriterlerinin Oluşumu.....	40
Şekil 2.	Değerlendirmede Genel Aşamalar	42
Şekil 3.	Karar Vermenin Genel Bir Modeli.....	47
Şekil 4.	Tasarım Sürecinin Genel Bir Modeli.....	47
Şekil 5.	Amaca Yönelik Meyerson Ve Bonfield Modeli.....	48
Şekil 6.	Amaç Hiyerarşisi Modeli.....	49
Şekil 7.	Northampton Master Planı.....	50
Şekil 8.	"Coventry-Solihull-Warwickshire" Bölgesel Çalışması.....	51
Şekil 9.	Görme Özürlüler İçin Gereken Alan Boyutları.....	64
Şekil 10.	Merdiven Belirtkeleri Örneği.....	67
Şekil 11.	Basamak Şekilleri.....	68
Şekil 12.	Kabul Edilebilir Çıkıntı Örnekleri Ve Uygun Basamak Şekilleri.....	68
Şekil 13.	Asansör Paneli Detayı	70
Şekil 14.	Baş Üstü Boşluğu	74
Şekil 15.	Yer Kaplaması.....	74
Şekil 16.	Bahçe Yolları Kaplama Malzemesi.....	75

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. İşlev Belirleyicileri	17
Tablo 2. İnsan Gereksinmelerinin Aşamaları, Moslow'un Basamaklar Hiyerarşisi	21
Tablo 3. Kullanıcı Gereksinmelerinin Sınıflandırılması.....	23
Tablo 4. Kullanım Öncesi Ve Sonrası Değerlendirme Teknikleri	54
Tablo 5. Genel Tasarım Ölçütleri	79
Tablo 6. Ölçütler ve Parametrelerin İlişki Boyutları (a,b,c,d,.....u).....	82
Tablo 7. Genel Kod Değer Tablosu.....	103
Tablo 8. Değer Verilmiş Kod Değer Tablosu.....	104
Tablo 9. Görme Özürlüler İçin Tasarlanan Mekanlarda Öncelikli Tasarım İlkeleri.....	106

1. GENEL BİLGİLER

1.1. Giriş

İnsan çevresinden ayrı düşünülemez. Yıllarboyu insan çevresinin kendisine sunduklarını kullanmış, bunların etkisinde kalmış, bir yandan da çevresini istediği şekilde değiştirme çabası içinde olmuştur. Bu nedenle bir ölçüde insanın çevreyi, çevrenin de insanı yarattığı söylenebilir. Çevre kavramı çeşitli bilim dalları içinde farklı farklı kabul edilse de tüm bunların ortak noktası çevreyle devamlı etkileşim halinde olan insandır. Çünkü, Kuban'ın da dediği gibi çevreyi meydana getiren her öge insanın yaşantısının koşullarından biri olmaktadır; ev, okul, gidip gelinen yol, pencereden seyredilen peyzaj, cami, pazar, içlerinde geçen olaylara, insan eylemlerine çerçeve olmaktadır, (1). Bu ögelerin çoğunluğunu da mimarlık ürünleri oluşturur. Bu anlamda mimarı, çevre yaratan biri olarak da tanımlamak mümkündür.

İnsan gereksinimleri ve eylemlerinin belirlediği, buna bağlı olarak da şekillenen mimari mekan kavramı için pek çok tanımlamalar yapmak mümkündür. Gür, mekanı "bir kişinin, bir grubun veya kalabalıkların fiziksel ve anlamsal bağ kurduğu sınırlı yerler" olarak tanımlamaktadır, (2).

Bir diğer tanıma göre de mimari mekan, insanın varlık uzayının somutlaşmış şekli olarak belirtilmektedir, (3).

Kullanıcının ihtiyaçları ve bunların karşılanması mekânın tasarlanması ve gerçekleştirilmesinde esas olarak alınır.

Mekan kendisinden beklenen amaca hizmet eder. Bu nedenledir ki işlevsel özelliği çok önemlidir. Mekanın işlevselliği yıllarboyu işlenmiş hatta bir mimari akıma adını bile vermiştir. Ancak "fonksiyonalizm" adı altındaki bu akım bile belirtilen amaca tam olarak cevap verememiş, bu akımın izleyicileri kullanışlıktan daha çok mekan algısı üzerinde durmuştur.

Mekânın işlevselliği açısından kullanıcıların özelliklerinin bilinmesi önemlidir. 1960'lı yıllara değin bu konuda da çalışmalar yapılmış, ancak bu daha çok insanın fiziksel özellikleri ve belirli standartları bazında kalmıştır. Fakat 1960'lı yıllardan sonra çevresel psikoloji ve mimari psikoloji bilim dalları kapsamında insanın boyutları fiziksel kapsamının dışında da ele alınmış, insan psikolojik bir varlık olarak da irdelenmeye başlanmıştır.

Ne var ki, yine de bu çalışmaların birçoğu 'normal' insanlar için yapılmıştır. Özürlü insanların da normal insanlar gibi okula gitme, eğlenme, dinlenme gibi ihtiyaçlarını yerine getirme hakları vardır. Ne yazık ki bunları rahatlıkla yerine getirebildiklerini söyleyemiyoruz. Bu anlamda ihtiyaç duyulan spesifik mekanların yeterince olmayışı ve mevcut olanların da gereken önceliklerle tasarlanmadığı görülmektedir.

Bugüne değin geliştirilen tasarım ve değerlendirme modelleri genel adımları belirtilir, mekana özgü öncelikleri ortaya koymaz. Oysa spesifik mekanlarda bazı öncelikler vardır; ve tasarım yoluyla bunlar yerine getirilmezse mekan işlevselliğini kaybeder. Çevresel bilincin ve "engelsiz çevre" sloganının arttığı şu günlerde engelsiz çevre tasarımının iletilebilir bir modele dönüştürülmesi ve modelden geçmişi

değerlendirmede yararlanılması bu tezin amaç ve hedefleri arasındadır.

Bu amaçlarla yapılan çalışmada öncelikle mimarlıkta mekan ve fonksiyonalizm genel olarak ele alınacaktır. Mekan kavramının 20. yüzyılda gündeme gelişi ve fonksiyonalizm akımının öncülerinin mekan kavramından ne anladıkları, ne yaptıkları ve bu konudaki başarıları özetlenirken fonksiyon ve biçimi ele alış şekilleri, biçime varma yollarının hangi varsayım ve bilgilere dayandığı belirtilirken kullanışlılıktan daha çok mekan algısını ön plana çıkardıkları ortaya konacaktır. Yine bu bölümde buna bağlı olarak mekan kavramının gerçekte nasıl ele alınması gerektiği, mekana özgü özellikler işlevsel ve fiziksel konfor bazında irdelenecektir.

Üçüncü bölümde çeşitli alanlarda değer ve değerlendirme kavramları tanımlandıktan sonra, mimarlıkta değerlendirme aşaması, tasarım modeli içinde değerlendirme ve çeşitli değerlendirme yöntem ve tekniklerinin neler olduğu belirtilecektir. Aynı bölüm kapsamında daha sonra çalışmanın da ortaya çıkış nedenini belirleyen özürllüler için bir tasarım ve değerlendirme modelinin geliştirilmesinin gereği üzerinde durulacaktır.

İnsanların gereksinimleri temelde aynıdır. Bu nedenle mimari çevreden de beklentileri benzerdir. Beklentilerdeki farkı yaratan gerçekte bu gereksinmelerin eyleme dönüştürülmesindeki farklılıklardır. Dolayısıyla bu fark "normal" ve "özürllü" insan kavramlarını ortaya çıkarıyor. Aynı ihtiyacı özürllü insan engelinden dolayı normal insana göre daha farklı

bir şekilde gerçekleştirme gereğini ve zorluğunu hissetmektedir. Bu nedenle tasarım aşamasında mimarlar tarafından bunların da ele alınması gereği vardır. Buradan yola çıkararak spesifik mekanlarda tasarım konusu ele alınarak birtakım özelliklerden ve ayrıntılardan szedilecektir. Bu çalışmada zrl gruplardan yalnızca biri olan "görme zrller" ele alınmıştır. Bu nedenle dördüncü bölümde öncelikle bu zrl gruba ait genel özellikler, eylemlerini yerine getirmedeki güçlükler ve bunların en aza indirilmesi için önerilen mimari tasarlama ltleri anlatılacaktır. Daha sonraki bölümde de öncelikle genel anlamda bir mimari tasarımda ele alınması gereken ölçütler belirtilerek bu ölçütlerin bir özel mekan tasarımında (görme zrller için bir eğitim kurumu) kazanacağı detaylar ve boyutlardan szedilerek hazırlanan tasarım modeli önerisinin açılımlı şemalar halinde sunulacaktır.

Bütün bu bilgi ve bulguların ışığı altında hazırlanan bir değerlendirme modeli içinde birtakım kod değerler verilerek oluşturulmuş olan ve ölçütlerin parametrelerle birlikte öncelikli önemlerinin belirtildiği bir değerlendirme tablosu ve uygulama kolaylığı açısından tezin pratik bir katkısı olacağı düşünülen bir denetim listesi yer alacaktır.

Sonuç bölümünde ise gerçekleştirilen bu tasarım ve değerlendirme modelinin bir örnek oluşturması ve bu çalışmaların arttırılmasından bahsedilmektedir. Ancak bunun yalnızca bir tasarım ve değerlendirme modeli bazında kalmaması, uygulamaya yönelik çalışmaların da gerçekleştirilmesi gereği ve

önemi vurgulanmaktadır. Bu anlamda gerekli teknik şartnamele-
rin ve birtakım yaptırımların gündeme gelmesi, bunların takip
ve kontrolünün yapılması önerilmektedir.

2. TEORİK ÇALIŞMALAR

2.1. Mimarlıkta Mekan ve Fonksiyonalizm, Mekan Kavramının Boyutları ve Değerlendirilmesi

2.1.1. Mimarlıkta Mekan ve Fonksiyonalizm

Çağımızda mimariyi etkileyen dış unsurların gittikçe artması ve her geçen gün yeni bir gereksinimin uygun bir fiziksel kalıba girmek için mimarlara sunulması, genel anlamı ile işlevi, yapı olayının en önemli bileşeni yapmıştır. İşlevselcilik ya da fonksiyonalizm kökünü 19. yy'dan alan, (4), 20.yy'ın kaygılarının bir gruba verilen en önemli sıfatıdır.

Fonksiyonel mimarlık, peşinen estetik değerleri kabul edilmiş adeta kutsallaştırılmış statik ve simetrik formlarla ilişkili Platon estetiğini red eder, fakat bunun yerine "parçaların farklı fonksiyonları, farklı durumları, boyutları ve oranları olması sebebiyle benzer olmayan parçaların dengeli bir ilişkisini" kurar.

Fonksiyonalizm, çeşitli devirlerde farklı mimarlar ve çevreler tarafından aralarında önemli farklılıklar gösteren şekillerde yorumlanmış ve çeşitli çağlarda apayrı biçimlere götürebilen bir tasarım yöntemi olmuştur.

Bu akım zihinlere hemen çok bilinen bir sloganı getirir: "Form follows function" (Biçim fonksiyonu izler). Bu savı ilk kez 1843 yılında heykeltıraş Horatio Greenough ortaya atmış, çağdaş fonksiyonalizmi belirleyen bu düşünce sonraları Amerikalı mimar lovis Sullivan (1856-1924) tarafından benimsenmiştir, (5).

Fonksiyonalizm üzerindeki tartışmalar aslında çok daha eskilere gitmektedir. Peter Blake'in dediği gibi; paleolitik devir mağaralarında, neolitik devir göl üstündeki evlerde, ünlü Çin Duvarlarında vb. hep biçim fonksiyonu izlemiştir. Kısacası "Fonksiyonalizm" yapıların geçmişleri, tarihleri kadar eski bir olaydır, (6).

Gerçekten de söz konusu örneklerde, o insanların kültürüne ve olanaklarına uygun olarak "biçim" in "fonksiyon" u izlediğini görmekteyiz. Modern mimarlığın amacı ise 20. yüzyıl toplumunun değişen sosyo-ekonomik, teknolojik, psikolojik vb. olaylarının gereksinmelerine cevap vermektir; yani FONKSİYONEL olmaktır.

FONKSİYONALİZM, en genel anlamda yapıların inşaa edilmiş amaçlarına, insanların pratik-maddi ihtiyaçlarına olduğu gibi ruhsal (psikolojik) ihtiyaçlarına en iyi cevap verecek şekilde mimarlık tasarım yönetimi şeklinde savunulmuştur.

Fonksiyonel mimarlık :

- Biçimci mimarlığa, akademizme, eklektisizme karşı çıkar,
- Önceden kabul edilmiş biçimleri, üslupları reddeder,
- Modern mimarlığın temel kavramlarından biri olup tasarımcı mimarları, problemleri klişelerle değil, fakat köklü, asil ve en iyi şekilde çözmek için yeni çözümler, sentezler aramağa zorlar.

Fonksiyonel mimarlığın, "biçimci" ve "klişe" mimarlığa olan üstünlüğünü kuvvetlendirmek için bazı kuramcılar benzetmelerden yararlanmışlardır ki bunları Kortan, Zurko'nun şu şekilde üç grup altında sınıflandırdığını söylemektedir: (6)

1. Mekanik Benzetmeler
2. Organik Benzetmeler
3. Moral veya etik Benzetmeler

Collins ise dört grup altında sınıflar: Organik, mekanik, gastronomik ve linguistik, (4).

Bir işin en verimli şekilde yapılması mimarlığın en önde gelen ilkeleri arasındadır. Bu nedenle de mimarlar ve yazarlar bu yeni mimarlığı (modern mim.) dünyaya anlatmağa kalkıştıkları zaman bu pratik özelliğe çoğunlukla önem vermişlerdir. Örneğin İsviçreli mimar ve propagandacı Le Corbusier'in yazılarında, pratikliğin önemini en iyi anlatmanın bir yolu olarak aşırı bir görevsellik durumu kasden seçilmiştir. Corbusier'in meşhur sözü: "ev içinde yaşanan bir makinedir" o zaman devrimci kabul edilmişti. Fakat mimarlığın herşeyden önce bir barınak meselesi olduğu fikrini en basit bir biçimde ifade eden düstur oldu ve 1970'lere kadar dünya çapında kabul gördü.

Bruno Taut da yeni estetik görüşünü şöyle açıklamıştır: "Mimarlığın amacı mükemmeli dolayısıyla güzeli ve verimliliği yaratmaktır". Taut da Corbusier gibi mühendislik ürünlerine, makineler ve teknik aletlere hayranlığını ve bunların güzelliğini belirtmiş ve eğer mimarlar da FONKSİYON'u biçimi tayin eden esas faktör olarak seçerlerse eserlerinin öyle güzel olacağını iddia etmiştir. Günümüzde, Pier Luigi Nervi "Forma verita" (gerçek biçim) deyişi altında mimari biçimin determinasyonunu sağlamak yolunda çaba harcamaktadır. Nervi'ye göre uçaklar, gemiler, otomobiller ve makineler katı FONKSİYONEL

gerçeklere, statik ve dinamiğin değişmez kanunlarına uymağa mecburdurlar ve bize fantastik yaratmalar yapabilmek için çok az yer bırakırlar,(6).

Mekanik benzetmeye karşı çıkan görüşler de olmuştur: Makina estetiğine rijit şekilde bağlı kalmanın ne derece doğru olacağı tartışılmıştır. yapı bileşenlerini ayrı ayrı artiküle ederek, onları kendi içinde dondurarak ve aralarında bağlantılar kurarak yapı bütününe değeşmez olarak meydana getirmek ne derece doğrudur? Günümüzde iyice anlaşılmıştır ki, fonksiyonlar sık sık değişmektedir. Ve yapılarda aranan zaman boyutu içindeki bu değişen farklı gereksinmelere uyarak yapının da adapte olabilme, esnek olma, genişleyebilme-büyüeyebilme vb. gibi niteliklerinin de mevcut olmasıdır,(7). Bununla beraber Le corbusier'in 1930'larda, Paris' teki İsviçre talebe Yurdu projesindeki esnekliğe olanak tanıyan tutumu önemlidir. Burada Curbusier merdiven, asansör gibi servis elemanlarını esas yatak ünitesinden ayırmıştır. Bu ilke sonraları Güney Amerika'da, özellikle Oscar Soares Niemyer'in yapıtlarında görülmüş ve nihayet 1950'lerin sonlarında A.B.D. de Louis Kahn da aynı ilkeyi çok net olarak "Richards Medical Center" projesinde uygulamıştır. Burada Kahn, mekanları fonksiyonel farklılıkları yönünden "Served Space" (servis yapılan mekan) ve Servant Space (servis mekanı)olarak iki ayrı grupta toplamıştır ki bu da "Brutalizm" ilkeleri içinde daha sonraları yer almıştır.

Fonksiyonalizmi organik benzetmeler ışığında savunanlar ise doğanın güzelliği ve mükemmelliğine olan inancı esas olarak savunmuşlardır. Doğanın organik biçimlerinde her "parça", "bütün"ün bir yardımcı elemanı olarak kendi fonksiyonunu

yerine getirir. Bu biçimler incelendiği zaman görülüyorki, parçalar görevlerini en mükemmel tarzda yerine getirecek biçimde oluşturmaktadırlar; yani "biçim" fonksiyonu izlemektedir.

Her ne kadar organik benzetmeler çok öncelere kadar gitmekte ise de bunu yeni bir mimarlık teorisi olarak geliştirme çabaları Horatio Greenough, William Morris, Louis Henry Sullivan ve Frank Lyod Wright'da görülmektedir.

Greenough'a göre, güzellik sözcüğü, ancak bir fonksiyonla ilişkili kullanılabilir; biçimin fonksiyona olan adaptasyonu doğanın temel ilkesidir. Güzellik kendi başına mevcut değildir. O ancak bir fonksiyonla ilişkili olduğu zaman mevcuttur, (6).

Mimarlık problemlerini eleştireci bir açıdan göz önüne alan ve tarihsel üslupların teknik buluşlarla birlikte kullanımının ardında gizli metodolojik güçlüklerin bilincinde olan H. Greenough şöyle yazıyordu: (8)

"Benim için güzellikten kasıt; işlevin vaadidir, eylemden kasıt; işlevin var oluşudur, karakterden kasıt; bir işlevin bütünlenişidir." Ve Emerson'a yazdığı bir mektupta düşüncelerini şöyle özetliyordu: (8)

"İşte benim strüktür kuramım: mekan ve biçimlerin işleve ve yere uyarlanmış bilimsel bir düzenlenişi; öğelerin, işleve göre tedrici önlemleriyle orantılı olarak çeşitlenişi; renklerin ve süslemelerin, her kararı tartışmasız haklı çıkartacak şekilde kesinlikle organik yasalara göre kararlaştırılması, yerleştirilmesi ve çeşitlendirilmesi", (8).

Amatör bir biyolog olan Samuel Taylor Coleridge, biçimleri "mekanik" ve "Organik" olarak tanımlıyordu. Ona göre mekanik

biçim, verilen bir malzemeyi sıkıştırmak yoluyla önceden belirtilmiş bir biçim haline getirmektir. Örneğin, ıslak alçıyı, sertleştirdikten sonra kalmasını, olmasını istediğimiz biçimde şekillendirmemiz gibi. Halbuki "organik biçim" ise doğuştandır, içerden gelen bir gelişme ile şekillenir ve onun gelişmesinin tamlığı, biçimin mükemmelliği ile birdir, aynıdır, (4; 6).

F. L. Wright' ın 1914'de yazdığı "in the cause of Architecture" isimli yazısında açıkladığı fikirler yukarıdakilerle kıyaslanabilir. Wright: "organik mimarlık deyimiyle, kendi oluşum koşullarıyla harmoni içinde içten dışa doğru gelişen bir mimarlık kastediyorum ki bu dıştan uygulanandan farklıdır" demektedir, (4).

Diğer yandan, tutucu modern mimarlığın, çağına yaptığı en gözüpek katkı iç ve dış mekan arasında ve mekanların kendi içlerinde sürekliliği sağlamak için kullanılan, akan mekan diye adlandırılan buluştur, (9).

Dışarıısıyla içerisi, bir mekanla diğeri arasındaki geçişler her iki tarafı neyin belirlediğini aynı anda ortaya çıkaran sınırlar aracılığıyla yapılmaktadır.

Wright, içerinin dışarıdan farklı olmasını haklı kılan nedenleri şöyle açıklamıştır: "Nasıl bir bitkinin gelişimi toprağı tarafından belirleniyorsa, örgensel bir biçimin geliştirdiğı strüktür de biçimin içinde bulunduğu bağlama sıkı sıkıya bağlıdır; her iki durumda da gelişim içeriden başlar." Wright bu ilkesini ortaya koyduğunda uzun bir geçmişe sahipti. Daha sonra diğer Amerikalılar da bunu destekleyen sözler söyledi, (9):

- Horatio GREENOUGH:"Her çeşit yapının değişik işlevlerini genel bir biçimin içine hapsetmek, iç örgütlenmeyle hiçbir ilişki kurmadan salt göz zevki veya çağrışım uğruna dışarıdan algılanan biçimler seçmek yerine, yapının merkezini çekirdek gibi kabul edip içeriden dışarıya doğru çalışalım," demiştir, (9).

- Henry David THOREAU:"Şu mimarlıkta güzel bulduğum şey, yapının içeriden dışarıya doğru yavaş yavaş, içeride yaşayanların gereksinmelerine ve özelliklerine göre geliştirilmesidir" fikrini savunmuştur, (9).

- Le CORBUSIER bile şöyle yazmıştır: "Planın işleyişi içeriden dışarıya doğru olur; dış, içerinin sonucudur, (9).

Kortan, bir eserinde bizzat kendisinin de dinlenme fırsatı bulduğu Wright'ın bir konferansındaki organik mimari hakkındaki görüşlerini şöyle özetlemektedir: "Organik mimarlık, binaları görsel ve biçimsel yönden doğanın elemanlarına benzetmek demek değildir. Organik mimarlık öyle bir bütün yaratmaktır ki bu bütünün parçaları kendi fonksiyonlarını mükemmel bir şekilde yerine getirirken parçaların da kendi aralarındaki ilişkileri ve dolayısıyla "bütün" ün mükemmelliği, tam'lığı sağlanmış olsun. Bir ağacın veya bir canlının bünyesindeki ahenk ve mükemmellik gibi,"(6). (Bu konferans 1958 yılında New York, Sarah Lawronce Koleji'nde verilmiştir).

- Louis H. SULLIVAN: "Mimar yapının doğal,mantıksal ve şiirsel olarak, kendi özel koşullarına göre gelişmesine olanak sağlamalıdır. Dış görünüşler iç gereksinmeleri dile getirirler" demiştir. Sullivan, bu görüşünü doğa ile de destekleyerek hayat ve biçimin ayrılmaz bir bütün oluşturduğunu

ve başarının anlamının da bu yakın uygunlukta yattığını söylemektedir. "Fonksiyonda bir değişiklik olmaksızın biçimde de bir değişiklik olmaz. Bütün organik ve inorganik, fiziksel ve metafiziksel, insancıl ve süper insancıl şeylerde baş, kalp ve ruhun manifestasyonlarında olduğu gibi hayat onun ifadeyiyle algılanır, biçim fonksiyonu izler ve bu yasadır," (9).

Bu deyim ile ilgili olarak Wright'ın şu açıklaması da son derece önemlidir: "Bu pek fazla istismar edilmiş bir deyimdir. Birçok usuplar bu deyim üzerine kurulmuşlardır. Biçimin öyle yaptığı tabiidir; fakat bu deyim ancak mimarlık biçimlerinin yer aldığı bir platformu işaret ederse faydalı olur. Nasıl ki iskelet insan biçiminin sonucu değilse ve nasıl ki şiir sadece gramer kuralları olmayıp onun çok üstünde bir sanat ise mimarlıkta da "biçim" için "fonksiyon" öyledir," (6).

Anlaşıldığı üzere fonksiyonalistlerin biçime varma yollarının temelinde çoğunlukla mekanların fonksiyonellikleri üzerine kurulmuş tasarım prensipleri yatmaktadır. Biçim kesinlikle önceden belirlenmemiştir, içeriden mekanların kurulmasıyla ortaya çıkmaktadır. Ancak bu noktada biçimin tamamen de tesadüfü ortaya çıkarılmadığını, belli prensiplere dayandığını söylemek gerektir. Fakat tüm bu ideallere rağmen fonksiyonalizmde mekan kavramı ele alınırken acaba gerçekten kullanılabilirlik, içeride yaşayacak insanların davranış ya da gereksinimleri belli değerlendirmelere dayanıyormuydu? Fonksiyonalistlerin bu konudaki başarısı eleştirilebilir.

Buraya kadar fonksiyonalistlerin fonksiyonel mimarlıktan ne anladıkları kendilerine göre yaptıkları yorumlamalar doğrultusunda bu bağlamda neler yaptıkları kısmen anlatılmaya

çalışıldı. Ancak başarıları ne oldu ? Bu konunun biraz irdelenmesi gerekir. Çünkü, görülmekteki; fonksiyonalizm akımı çeşitli dönemlerde farklı şekillerde algılanmış ve yorumlanmış. Kimi yalnızca fonksiyona önem verip önceden biçimin oluşturulmasını red ederken, kimi her ikisinin de birlikte oluşturulması gereğini savunmuştur. Bu savlarını da değişik benzetmeler yoluyla yapmışlardır.

Buraya kadar ki örneklerde görüldüğü gibi fonksiyonalist mimarlar kendi anlayışları doğrultusunda olaya ayrı ayrı boyutlar getirmişlerdir. Biçimi red etmek, içten dışa doğru gelişen bir plan savunması, fonksiyonel mekan anlayışı... Bütün bunlar fonksiyonellik ve kullanılışlılık amaçlarıyla özdeşleşse de sonuçlar gösteriyorki fonksiyonalizmde mekanın kullanılışlılığından daha çok mekan algısı üzerinde durulmuştur. Mekanın iç algısı, dışarıya yansıyan kütlesi gibi.

Tüm fonksiyonalistlerin ortak amaçlarınının "mekanın işlevselliği" olmasına rağmen bilimsel anlamda bir mekan kavramınının değerlendirildiği pek söylenemez. Mekanın gerçekten işlevsel olarak ele alınmasına, insan davranışları doğrultusunda (fiziksel ya da psikolojik) değerlendirildiğine bu dönemlerde pek rastlayamıyoruz. Ayrıca bu konuda bir değerlendirme yöntemi de geliştirilmemiştir.

Oysa mekan boyutlarıyla, formuyla, algılanmasıyla, kullanılışlığıyla, standartlarıyla, donatılarıyla ve konforuyla bir bütündür. Ve burada asıl önemli olan da kullanıma ve kullanıcıya cevap verme niteliğine sahip olmasıdır.

Mekanı değerlendirirken mekanın boyutlarını irdelemek, insan davranışları, gereksinimleri ve isteklerine cevap

verecek ölçüde olmasına dikkat etmek gerekir.

Bu nedenle bundan sonraki kısımda mekan kavramı ve boyutları, ve değerlendirilmesi üzerinde durulacaktır.

2.1.2. Mekan Kavramı, Boyutları ve Değerlendirilmesi

2.1.2.1. Mekan Kavramı

Mimarlık mekan yaratma sanatı olarak kabul edilir. Bir yapı dış görünüşü ile bizde çeşitli heyecanlar uyandırabilir, fakat asıl iç mekanı ile yaşar.

Sınırlandırılmış bir boşun olarak kabul ettiğimiz "mekan" kavramı için pekçok tanımlama yapılmaktadır. Baykan, mekanı "insanlar tarafından gereksinmelerini karşılamak (barınak sağlamak ve etkinliklerini sürdürmek) üzere yaratılan ve insanlar tarafından girilerek kullanılan, fiziksel olduğu kadar algısal öğelerle de belirlenen bir uzay" olarak tanımlanmakta ve Norberg-Schulz' un deyimiyle "sanatsal uzay" ifadesini kullanmaktadır, (3).

Gür ise mekanı, insanın, insan ilişkilerinin ve bu ilişkilerin gerektirdiği donatıların içinde yer aldığı, sınırları kapsadığı örgütlenmenin yapı ve karakterine göre belirlenen bir boşun olarak tanımlıyor ve bu anlamda çevre, yer, sınırlı alan ve konum kavramlarından farklı olarak ifade ediyor, (10).

Toplumların hızlı gelişme ve endüstrileşmesi sonucu kentleşmesi, ne yazık ki insanın günlük yaşamının büyük bir bölümünü yapay bir iç çevrede geçirmek zorunda bırakıyor. Bu nedenle araştırmacılar ve bilim adamları da bu kapalı gözler içinde, insanın mutluluğunu sağlayan çevreyi aramaktadırlar.

İnsanın yaşam fonksiyonlarını sürdürdüğü mekanın bazı "elverişli koşullara" a sahip olması beklenir. Bu elverişli

koşullar nelerdir? İşte bu noktada mekana ait bazı kavramları irdelemek gerekiyor. Bunlar mekan boyutları olarak da tanımlanabilir ve mekanın değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulması gerekir.

Bu boyutları üç ana başlık altında incelemek mümkündür:

1. İşlevsel Konfor

1.1. Rahatlık/ Kullanışlılık

1.1.1. Kullanıcı Gereksinimleri

1.1.2. Standartlar

1.2. Esneklik

1.3. Ferahlık

2. Fiziksel Konfor

2.1. İnsana bağlı öğeler ve özellikler

2.2. İç çevreye bağlı öğeler ve özellikler

3. Estetik (Plastik ve Sembolik) Özellikler

2.1.2.2. İşlevsel Konfor

A-Rahatlık/Kullanışlılık:

Rahatlık çok eski yıllardan günümüze kadar mimari yapıtları değerlendirmede kullanılan ölçütlerden biridir. Ünlü Romalı mimar Vitruvius da mimari öğeleri utilitas (kullanışlılık), firmitas (sağlamlık) ve venustas (güzellik) olarak tanımlamaktaydı. Bu kavramlar günümüzde de sıralanışları ve adlandırılışlarındaki bazı değişikliklerle geçerliliklerini korumaktadırlar.

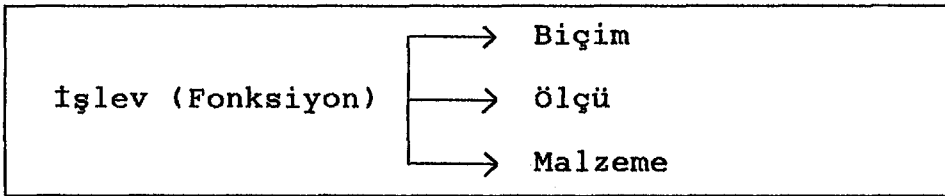
Kullanışlılık ya da işlevsellik kısaca amaca uygunluk demektir. Bunun iyi kavranabilmesi için öncelikle "işlev" kavramının bugünkü anlamda bilinmesi gerekir.

işlev:

işlev öncelikle yapı öğelerinin tek veya tüm, amaca uygunluğu anlamına gelmektedir. Bu yalnızca plan özellikleri için değil biçim özellikleri için de geçerlidir. Her yapı bölümü, bir işlevin gereksinmelerini karşılayacak şekilde planlanır. Burada o mekanı kullanacak kişilerin ihtiyaçları, özellikleri ve sayıları da önem kazanır. Örneğin bir derslik belirli sayıda öğrenci alacaktır, yeterli hacimde hava, yeterli yoğunlukta aydınlanma gerekir. Ayrıca çocukların boyuna uygun donatılara sahip olmalıdır. Yine buna benzer olarak bir konser salonu iyi bir akustiğe sahip olacak şekilde ya da bir sinema herbir seyircinin perdeyi rahatça görebileceği konuma göre tasarlanmış olmalıdır.

Mimarlıkta amaç, gereklilik, uygunluk kavramlarını içeren işlev; biçimi, ölçüyü ve kullanacağımız malzemeyi belirler, (11).

Tablo 1. İşlev Belirleyicileri

Bunların herbiri bir mekanın fonksiyonel (kullanışlı) olmasını etkileyen ölçütlerdir.

Biçim: Bir şeyin bir mekanın şekil, bir binanın kütlesi, bir bütünün yapısı biçim olarak tanımlanmaktadır. İşlev, ölçü ve malzemede olduğu gibi biçimi de belirlemektedir. Mimari biçim çoğunlukla yarar amacına bağlıdır. Bir önceki bölümde

de vurgulandığı gibi bir yapının biçimi, o yapıya bağlı işlevlerden ve ondan istenen hizmetten türemektedir, (11).

Herhangi bir nesneyi tanımlarken önce hangi gereksinmeyi karşıladığını yani hangi amaçla kullanılacağını belirtiyoruz. Kullanılabilir olmanın birinci koşulu nesnenin (eşyanın) kullanıldığı amaca uygun biçimde yapılmasıdır. Bir su kabının bir iskemlenin, bir küreğin ya da bir hangarın yapacakları işe göre biçimlenişi gibi...iskemleler, su kapları bazan çeşitli biçimlerde karşımıza çıkarlar.Fakat bu farklılık,iskemle için, üzerinde oturabilmek, bardak için, içine su koymak gibi, ilk tanımlanan istekleri karşılayabilme zorunluluğuyla sınırlı olur. Bu yüzden biçimin, kullanılma amacına uygun olması gerekir. Aynı şekilde yağışlı bölgelerde çatının fazla eğimli olması, iklim koşullarına uymak için yapılarda balkon, saçak, veranda ve iç avlu gibi plan öğelerinin yaygın kullanımını yine işleve uygunluk olarak tanımlanır, (1). Bu nedele biçimlerin kullanım amacını belirleyen gereksinmelere uygun olarak tasarlanması gerekir.

Ölçü: Mekanları kendi boyutlarımıza göre değerlendiririz.Dolayısıyla da bina ya da mekanlar,işlevleri doğrultusunda onu kullanan insanlara göre oranlı olarak biçimlendirilir.

Düzenlediğimiz ortamlar onu kullanacak olan insanlara göre uygun boyutlarda gerçekleşmediği zaman fiziksel veya psikolojik rahatsızlıklara neden olmakta ve işlevsel açıdan "kullanışsızlık" gibi olumsuz etkileri ortaya çıkarmaktadır, (11).Dar bir koridor, basık bir tavan, uçsuz bucaksız bir salon, ölçüleriyle insanın psikolojik yapısında olumsuz etkiler

uyandırırılar. Bu nedenle, her gün içinde yer aldığımız mekanların "insana göre ölçülü" olması, mimari etkinin güzel olmasını sağlayan önemli özelliklerden birisi olarak kabul edilir, (1).(Bu konu "standartlar" konusunda daha geniş olarak ele alınacaktır.)

Malzeme: işlevine uygun olarak oluşturduğumuz mimari biçimlerle ölçü kadar onları oluşturan malzeme ve gereçler önem kazanmaktadır.

Herhangi bir eşyayı tanımlarken, onun yapıldığı malzeme-yi de belirtmek gerekiyor. Sobanın atışe dayanan, çatının su geçirmeyen malzemenin yapılmaları zorunludur.Buradan herhangi bir eşyanın, kullanılacağı amaca uygun bir malzeme ile yapılması gerekliliği ortaya çıkar,(1).Bu, kullanışlılık açısından çok önemlidir. Gerçi aynı amaca hizmet eden eşyalar değişik malzemenin olabilir. Fakat bunlar benzer özelliklere sahiptirler.

Berksun "mekan bileşenleri tasarımında malzeme seçimi" üzerine yaptığı bir çalışmasında, mekanda malzemenin önemini vurgulayarak, malzemenin kullanıcıların gereksinmelerine ve kullanıldığı yerin gerekliliğine göre seçilmesi gereğine işaret ederek şöyle söylemektedir:" Kullanıcılar mekan bileşenlerini oluşturan malzemelerin özellikleriyle doğrudan ilişkilidir. İnsanların döşeme üzerinde kaymadan güvenle yürüyebilmeleri, duvar yüzeyine resim asabilmeleri, döşemenin üzerinde çocukların üşümeden ya da bir yerlerini incitmeden oynayabilmeleri gibi eylemler ve bu eylemlere bağımlı gereksinmelerin, eylemlerin geçtiği mekanları belirleyen mekan bileşenlerini oluşturan malzeme özellikleriyle karşılanması,kullanıcıların,

mekan bileşenlerini oluşturan malzeme özellikleriyle olan ilişkisine örnek olarak verebilir, (12).

A.1. Kullanıcı Gereksinimleri

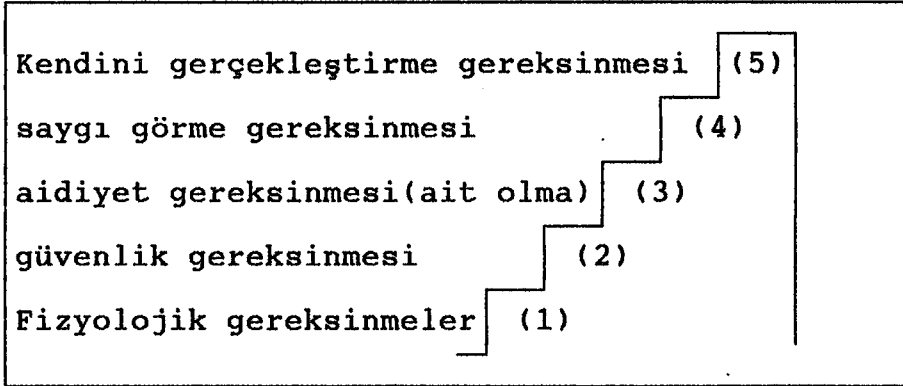
Çağımız koşulları insanı çoğunlukla kapalı bir çevrede yaşamağa itmiştir. Fakat yine de iç çevre koşullarını değiştirmek suretiyle mekanı insan yaşamı için uygun bir biçime dönüştürmek mümkündür. En azından belirli bir düzeyde bazı çözümler bulunabilir. Bunun sonucu olarak mekan koşullarını ve bu koşulların insan yaşamı üzerindeki etkilerini araştırmak gerekir. Sağlanması gereken bu koşullar nelerdir? Bunun için insanın gereksinmelerinin ve beklentilerinin bilinmesi gerekir, (13). Çünkü, yapılar onları kullanan kullanıcıların özelliklerine ve gereksinmelerine göre tasarlanırlar. Kullanıcı özelliklerine ve gereksinmelerine göre tasarım yapılabilmesi için de bunların belirlenmesi gerekmektedir, (14).

Kullanıcı gereksinmelerini, Ertürk; "kullanıcının bir mekan içinde yaşamını toplumsal, psikolojik ve fizyolojik rahatsızlıklara uğramadan sürdüreceği ve yaptığı işlerde verimli olmasına yardım edecek olanakları veren çevre koşulları" olarak tanımlamaktadır, (13).

Abraham H. Maslov, toplum içindeki insanın "temel gereksinimleri"ni, genel bir yaklaşımla, belirli bir sıralama düzeni içinde, en temel gereksinimlerden en karmaşık olanlara kadar düzenlemiştir.

İnsanın gereksinmelerini basamaklar gibi yukarı çıkan bir sıra düzeninde olduğundan Maslov buna, "insan gereksinimleri aşamaları" adını vermiştir, (15).

Tablo 2. İnsan Gereksinmelerinin Aşamaları, Moslow'un Basamaklar Hiyerarşisi

Mekan ve düzenlemelerimizi insan ve onun gereksinmelerini karşılamak amacıyla yaptığımızdan, insan için gerekli çevresel koşulları yaratmak ve ona uygun nitelikleri bilmek durumundayız.

Kullanıcı gereksinmeleri bir mekanda olması gereken en az nitelikleri belirler. Bu niteliklerden verilecek her ödün bir rahatsızlığın nedeni olacaktır.

İstekler sınırsızdır. İstek kavramı, kullanıcının çevresinde var olmasını istediği, fiziksel olanaklarla, niceliklerle, niteliklerle ve konfor koşullarına ilişkin beklentileri ifade eder; kişinin eğitimine, kültürüne, kişiliğine, değer yargılarına ve giderek hayal gücüne bağlıdır. Bu nedenle istekler, bireylerin öznel değerlendirmelerine bağlı olarak değişebilir, (16). Gereksinmeler ise isteklerin bir alt kümesidir. Temel amaç gerçek gereksinmelerin tatmin edilmesi, karşılanmasıdır. Mimarlıkta en çok üzerinde durulan kullanıcı gereksinmeleri; beslenme, dinlenme, çalışma, temizlenme ve uyuma gibi, barınma-korunma amaçlı eylemler olarak ele alınmaktadır.

Kullanıcı gereksinmelerini analiz edersek iki ana başlık altında toplandığını görürüz. Bunlar; fiziksel ve psikososyal gereksinmelerdir, (11).

1. Fiziksel kullanıcı gereksinmeleri: Eylemlerimizi yaparken bulunduğumuz ortamın bizi rahatsız etmemesi-uygun koşulların sağlanmasıdır. Bunlar kullanıcı sayısına, eylemlerin özelliklerine ve kullanılan donatım elemanlarına ilişkin mekana bağlı özelliklerdir. Bu özellikler kullanıcının boyutları (antropometrik, duysal ve algısal), kullanıcı sayısı, kullanılan donatım elemanları ve bunların sonucunda gerekli kullanım alanları büyüklükleridir. Bu gereksinmeler güvenlik ile ilgili olarak; yapısal sağlamlık, yangın tabii afetler ve hırsıza karşı alınan önlemleri de kapsamaktadır, (11).

2. Psikososyal kullanıcı gereksinmeleri: Bir eylem yapılırken herhangi bir psikolojik rahatsızlığın duyulmaması için gerekli koşullardır. Bunlar; işitsel ve görsel mahremiyet, toplumsal çevrenin insan davranışlarına ilişkin özellikleri ile insanın içinde yer aldığı mekana ait form, renk, doku gibi estetik koşullardır. Psikososyal gereksinmeler kullanıcının kültür grubuna bağlı olarak değişen, kişisel istek ve arzulara ilişkin özelliklerdir, (11). Bu gereksinmeler Tablo 3.'de belirtilmektedir.

Tablo 3. Kullanıcı Gereksinmelerinin Sınıflandırılması

Fiziksel Kullanıcı Gereksinmeleri	
• Mekansal gereksinmeler:	Mekan içindeki insanın, statik ve dinamik antropometrik boyutları, eylemleri ve eylemlerinin yapılaş biçimleri-davranışlarıdır.
• Isısal gereksinmeler:	Mekandaki uygun sıcaklık, nem, radyasyon ve hava hareketleridir.
• İşitsel gereksinmeler:	Mekandaki sesin uygun şiddette olması ve ses yansıma dağılım özellikleridir.
• Görsel gereksinmeler:	Mekandaki uygun ışık şiddetli-aydınlık düzeyleridir.
• Sağlık gereksinimleri:	Mekan içine temiz su getirilmesi, çöp ve artıkların yok edilmesi, mikrop ve zararlılardan korunmadır.
• Emniyet gereksinimleri:	Mekanın yapısal sağlamlığın uygun olması, yangın tabii afetlere, hırsıza ve eylem anındaki kazalara karşı korunmadır.
Psiko-sosyal Kullanıcı Gereksinmeleri	
• Mahremiyet gereksinimleri:	Mekanın işitsel, görsel, kişisel ve toplumsal gizliliğe uygun olmasıdır.
• Davranışsal gereksinmeler:	Mekandaki kişilerin eylemleri anında gereksinim duydukları mesafeler, bireysel sınır 45 cm, bireylerarası uzaklık 45-120 cm, toplum içi uzaklık 120-360 cm, kamusal uzaklık 360 cm'den büyük olan görsel ilişkiye bağlı uzaklıklardan.
• Estetik gereksinmeler:	Mekanın uygun biçim, renk ve dokusal özellikleridir.
• Toplumsal gereksinmeler:	Mekandaki toplumsal (sosyal) ilişkiler, toplumsal yapı-kuruluş ve gerekleridir.

Ertürk'ün ifadesi ile de kullanıcı gereksinimleri üç düzeydedir: (13)

1. İnsanın yaşamına biyolojik bir zarar vermeyen düzey:

Örneklesek; mekanda ısı belli bir düzeyin altına düşünce soğuk nedeni ile bazı duyu organları işlevlerini yerine getiremezler. Dokunma duyumuz belli bir düzeyin altındaki ısı-larda duyarlılığını kaybeder. Ses ve ışık gibi uyarıcılarda

da aynı durum söz konusudur. Belirli bir düzeyin üstündeki ses şiddeti kulağın duyma yetisini geçici ya da sürekli olarak ortadan kaldırabilir. Belirli düzeyin üstündeki ışık da görme yetisinin kaybına neden olabilir, (13).

2. İnsanın öznel değerlendirmelerine göre konfor içinde yaşamasına olanak sağlayan düzey:

Bu düzeyin belirlenmesinde kişiden kişiye, toplumdaki topluma çok büyük farklılıklar olduğu saptanmıştır. Isısal koşullar ele alındığında özneliliğin çok az olduğu buna karşın ses ve ışık söz konusu olduğunda özneliliğin çok farklı görünüşler verdiği saptanmıştır. Örneğin, komşudan gelen müzik sesi onlar için dinlendirici iken, bitişikte oturanlar için de rahatsız edici bir durumdur, (13).

3. İnsanın yaptığı işlerde verimli olmasını sağlayan düzey:

Bu düzeyin saptanmasını amaçlayan özellik değerinin çok yüksek olduğunu gösteriyor. Örneğin, müziğin bazı işyerlerinde verimi arttırdığı gibi, düşürdüğü iş yerlerinin de olduğu saptanmıştır, (13).

Aksoy'a göre de, "konfor" öznel bir değerdir. Kişiden kişiye farklılıklar gösterir. İnsan çevresinden gelen uyarıcıları algılama sürecinden geçirerek yorumlar, değerlendirir. Kullanıcı bir uyarıcıya beyinde oluşan bilgi birikiminin niteliğine göre bir tepkide bulunacaktır. Bu nedenle bir mekanın "konfor" koşullarını yerine getirebilmesi ancak mekansal uyarıcıların beyin bilgi birikimi boyutunun içine düşebilecek bir sunumdan seçilmesi ile olanaklıdır, (17). Algılama psikolojisinde de, kendi yöntemleri kullanılarak "konfor koşullarını" veren mekansal uyarıcılar aracılığıyla kullanıcı

gereksinmeleri tanımlanır.

A.2. Standartlar

Mimari tasarımlarımızın bir kullanıcısı vardır ki, her şey onun için yapılır: İNSAN.

İnsan ile ilgili çevrenin düzenlenmesinde, insanın vücut yapısı, ölçü ve hareket sınırlarını bilmek gerekmektedir. Mimarlıkta temel ve başlıca tasarım kuralı, işlevlere göre "insanın ölçüleri"ne dayalı, bir ölçü düzeni içinde düşünme ve sorunları ona göre çözme yoludur.

Çevremizi ve eşyalarımızı boyutlandıran vücut ölçülerimizdir. Geçmişte insan organları ölçü birimleri için tabii temeldi. Hatta bugün bile birşeyin büyüklüğü için, şu kadar adam boyu yüksek, şu kadar kulaç uzun, şu kadar ayak geniş denildiğinde, daha iyi anlamaktayız, (18). "ölçü", tasarladığımız biçimleri boyutlandırırken, mekan düzenlemede estetik, armoni ve ahenk gibi güzellik kavramlarının kendisidir. Burada da ölçü, "insan ölçüsü" olup, herşey ona göre düzenlenmektedir, (11).

Mimari tasarımlarımızda, insan gereksinmelerini karşılamak amacıyla, düzenlediğimiz mekanların insana uygun olup olmadığını anlayabilmemiz için "insan boyutlarının" incelenmesi, bilinmesi gerekir, (11). Çünkü mekansal standartların belirlenmesi ve kabul görmesi bu boyutlara bağlıdır.

insan boyutları:

- . Antropometrik Boyutlar- vücut ölçülerine bağlı
- . Duyusal Boyutlar- beş duyu organına bağlı
- . Algısal ve Zihinsel Boyutlar- anlama- reaksiyon süresine bağlı

a-insanın Antropometrik Boyutları:

Antropometri: İnsanlar tarafından kullanılmak üzere tasaralanan objelerin ölçüleri insan ölçüleriyle ilgilidir. İnsana yakın çevrenin tasarlanması, insan vücudunun strüktürünü, ölçülerini ve hareketlerinin sınırlarını bilmek gerekir. Antropometri, yalnızca çeşitli vücut bölüm ve ögelerinin büyüklükleri ile ilgilenmez. Aynı zamanda belli bir ölçünün farklılık biçimini, belli bir meslek ya da yaş tür gruplarının bu ölçüden ne oranda uzaklaştıklarını ve toplum içindeki saptamaları inceler, (19).

Antropometrik tasarlamamanın başlıca iki alanı vardır:

1. Tasarlanacak sistem, (araç, gereç, vb.)
2. Tasarlanacak mekan

İnsanın antropometrik boyutları statik ve dinamik boyutları olarak ayrılır, (11).

. Statik antropometrik boyutlar: İnsan vücudunun "standart duruş"ta hareketsiz olarak bulunurken alınan ölçüleridir. Burada tanımlanan boyutlar hareketsiz olarak, ayakta duran ve oturan insanın ölçüleridir. Örneğin ayakta boy, göz, dirsek, diz yüksekliği, omuz genişliği vb. boyutları ile, oturan insanın boy, göz, dirsek ve diz yükseklikleri gibi, (11).

. Dinamik antropometrik boyutlar: İnsan vücudunun belli bir eylem içinde hareket halinde iken alınan vücut ölçüleridir. Burada hareket eden insanın yatayda ve düşeyde en fazla erişme uzaklıkları ile çömelme, uzanma ve sürünme durumunda ulaşılabilme boyutlarıdır.

Dinamik antropometri, insan devingen bir sistem olarak

ele almakta ve insanın işlevsel ölçülerine varmaya çalışmaktadır, (19).

b-İnsanın Duyusal Boyutları:

İnsanın duyuşal boyutları: beş duyuş organına bağlı, "görme, işitme, dokunma, tat alma ve koku almaya ilişkin boyutlardır. Duyusal boyutlarımız çevremizle iletişim kurmamızı sağlar. Gözlerimizle görür, kulaklarımızla işiterek çevremizle olan ilişkimizi devam ettirir ve çevremizi denetleriz, (11).

c-İnsanın Algısal ve Zihinsel Boyutları:

Algısal ve Zihinsel boyutlar, çevremizden duyuş organları aracılığıyla aldığımız mesajların algılanması sonucu gösterdiğimiz reaksiyonlarımızdır. Bunun için kullanılan en yaygın ölçü "reaksiyon süresi" zamanlarıdır. Bu diğer bir tanımlamayla, uyarıcı etkinin insan duyuş organlarına ulaşması ile insanın uygun davranışı seçerek göstermesi arasında geçen süredir. Bu süreler, farklı duyuşlar için şöyle saptanmıştır: ses 0.12 cm., acı 0.70 sn., ışık 0.19 sn., ısı 0.20 sn., koku 0.30 sn., dokunma 0.17 sn. gibi, (11).

B-Esneklik:

Esneklik kelime anlamı ile ilk biçim veya hacimlere hiç değilse kısmen dönebilme ya da şartlara uymak üzere değişebilme özelliği olarak tanımlanmaktadır.

Mimari mekandaki "esneklik ihtiyacı" nın oluşması için, bunu gerekli kılan insan, çevre, organizasyon gibi birçok etkinin olması kaçınılmazdır. Gür, bir uzmanın esnekliğini şu şekilde açıklamaktadır: "Bir uzamın (mekanın) esnekliği demek, o uzamın çok çeşitli işlevlere olanak tanıyıp tanımaması demektir. Katı uzamlar salt tasarlandıkları amaca yönelik

kullanılabilir.Oysa,esnek uzamlar kullanıcı gereksinmelerinin değişmesi ile farklı görevler üstlenebilirler."...Uzamın esnekliği konusundaki bu görüşünü Somer'in sözleriyle şöyle devam ettirmektedir; "Ne hiçbirşeye uygun olmamayacak kadar amorf ne de tek bir şeye uygun düşecek kadar katı olmamaktır," (2).

Yine Gür,esnekliğin zaten kelime anlamı olarak da sabit, katı ve kesin olmayan anlamına geldiğini söyleyerek bunun gerek sosyal ilişkilerde gerekse örgütlenme modellerinde değişebilir kararlar, değişebilir amaçlarla anlatılmak istendiğini belirtmektedir. Ayrıca yapım bağlamında esnekliği de strüktür dışında elemanların montaj ve gerçekleştirilmelerinin yapımın statik denge uyumunu aksatmayacak bir biçimde yapımının veya tasarımcının hatta bazı hallerde kullanıcının uygun gördüğü zaman,yer ve biçimde tamamlanması şeklinde tanımlamaktadır.Günümüzde kültürel birikim, kültürel değişim,yaşam döngüsü, mahremiyet, bireyselleşme gibi çeşitli etkenlerin de esnekliği zorunlu kıldığını belirtmekte ve bu konuda örnek olarak Doğu Karadeniz Bölgesi'nde uygulanabilecek konutların dinamik ve adaptif olmasını savunurken esnekliği bugün de ön plana çıkarmaktadır, (7; 20).

Aksoy ise bir çalışmasında flexible (esnek) olmayı büyümenin bir koşulu olarak değerlendirmektedir: "Flexible olma koşulu,organizasyonun içsel kuruluşuna ve organizasyonun parçalarını belli bir ölçüde bağımsız olmasına dayanır. Bu büyümeyi olanaklı kılar," (21).

Mimaride "esneklik" hep ekonomik boyut ile birlikte düşünülmüştür.Tasarım düzeyinde her zaman gündümde olan ekonomi

boyutu, CIAM kongreleriyle alevlenmiş ve mimarlığı toplumsal ve ekonomik temellere oturtma idealleri daha da önem kazanmıştır. Mimarlar ekonomikliği, modern mimariyle ortaya çıkan standardizasyon ve modül kavramlarını kullanarak toplu üretimle sağlamaya çalışmışlar. böylece mimaride çeşitli strüktürler kullanarak amaçladıkları "esneklik" ve "ekonomiklik" özelliklerini uygulamışlardır. Modern mimarinin öncülerinden olan Walter Gropius ve Le Corbusier gibi ünlü mimarların da bu konuda pek çok çalışması olmuştur.

C- Ferahlık:

"Ferahlık" kavramı uzamın nicelik ve niteliğine sıkı sıkıya bağlı, olumlu, duygusal, anlamlı, her grup insan tarafından tanım ve değerlendirmeler için kullanılabilen bir kavram olarak tarif edilmektedir, (22).

Çevre psikolojisinde, duygusal anlam ölçeği (semantic diffeantial) kullanılarak yapılan birçok çalışmada ferahlık veya kapalılık (enclosedness) adı verilen ve "ferah",genişlik duygusu veren "özgür uzam", "açık", sözcüklerinden oluşan bir "uzam boyutu" ortaya çıkmaktadır. (Kashmar 1970, Canter 1969, Homikman 1970, Hershberger 1970,1972,Seaton and Collins 1972; Acking and Küller 1972, Markus vd. 1972, Küller 1973), (22).

Mekanın ferahlık ve genişliliğinin algılanması,araçlarının yoğunluğunun etkisi ve algılamada kişisel farklılıkların ortaya konmasını amaçlayan çalışmalar İmamoğlu tarafından yapılmıştır. 1/1 modeller üzerinde yapılan bu çalışmaların sonucu mekanın ferahlık ve genişlik açısından değerlendirilmesinde kullanılan araçların yoğunluğunun etkisi olduğunu ve kişiler arasında değerlendirme farklılıklarının varlığını

göstermektedir, (22).

Yine bu grup içindeki çalışmalardan Inui'nin çalışmasında da çevrenin görsel öğeleri etken olarak ele alınarak bunların ferahlık, genişlik üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Çalışmanın sonucu da, görsel öğelerinin mekanın ferahlık, genişlik açısından değerlendirilmesinde etkili olduğunu göstermektedir, (13).

Imamoğlu 70'li yıllarda ferahlıkla ilgili pekçok çalışma yapmıştır. Bunlar çoğunlukla deneyseldir. 1973'de yaptığı bir deneyde bir odadaki eşya yoğunluğu ile ferahlık ve büyüklük arasındaki ilişkiyi incelemiş ve sonuçlara göre; ferahlık ve büyüklüğün birbirinden ayrı iki kavram olduğunu saptamıştır. Denekler odayı boşken en büyük olarak görürken, aynı oda, rahat bir çalışma ortamına yetecek kadar eşya ile döşenmişken sıkıntı verici olarak değerlendirilmiş. Odanın boşken en ferah olarak değerlendirilmemesi, ferahlık kurultusunun işleve yakından bağlı olduğunu, işlevin gerektirdiği eşya düzeni ile anlam kazandığına işaret etmekte olduğu gözlenmiş, (22).

1977'de İskoçya'da yaptığı 1/10 ölçekli bir dizi deneyde yine imamoğlu pencere büyüklüklerinin ve mekandaki yerinin ferahlıkla ilgisini incelemiştir. Sonuçta; genelde, küçük pencereli uzamların daha sıkıntı verici olduğu, penceresi kısa kenarda olan model deneylerinde de kare odalar ve penceresi duvar boyu kesintisiz tasarlanmış olanlar daha ferah olarak değerlendirilmiştir. Başka bir çalışmada bir odadaki eşya düzeni ile ferahlık arasındaki ilişkiyi incelemiş ve odanın ne kadar düzenli olursa o kadar ferah algılanacağını bulmuştur, (22).

İmamoğlunun çeşitli yıllarda İskoçya ve Türkiye'de yaptığı çalışmalar ferahlığın iç uzamların en önemli yanlarını bir araya toplayan üst düzeyde bir kavram olduğunu göstermektedir. Bu çalışmalara göre ferahlık,uzamın genel olarak çekiciliğini, duygusal yönden hoş a giderliğini; taşıyacağı işleve göre planlama ve organizasyonunu; yine içinde geçecek eylem ve eyleme katılacak insan sayısına göre uzamın büyüklüğünü gözönüne almaktadır. Başka bir deyişle, uzamların değerlendirilmesinde kullanılan ferahlık, uzamları yalnız duygusal değil, işlevsel örüntüsü ile de ele almaya, yargılamaya olanak vermektedir, (22).

2.1.2.3. Fiziksel Konfor

İnsan çevresiyle bir bütündür. İnsanın kendi özellikleri olduğu kadar içinde bulunduğu çevresinin özellikleri de insan-çevre sisteminin oluşumunu etkiler. Bu nedenle fiziksel konforun sağlanmasında insan-çevre ilişkilerinin boyutlarından söz etmek olanaklıdır. Ertürk'ün bir çalışmasında bahsettiği bu ilişkiler şu şekilde özetlenebilir: (13)

1. İnsan-iç çevre sisteminde insana bağlı öğeler ve özellikler:(13)

- a. Anatomik özellikler: İnsanın vücut yapılarının özelliklerini belirtir.
- b. Antropometrik özellikler: İnsan vücudunun hareket yeteneklerini belirleyen ölçüler ve durgun haldeki ölçüleridir.
- c. Duyum özellikleri: İnsanın çevresiyle enerji alış-verişini sağlayan ve çevresini algılanmasına olanak veren organların duyarlılık sınırlarıdır ve birçok

etken nedeniyle antropometrik özellikler gibi farklılık gösterirler.

d. Psikolojik ve davranışsal özellikler: Öğrenme ve olgunlaşma, us yapısının gelişmesi ve insanın duygularını değerlendirme özelliği (algıladığı uyarıcıları değerlendirme ve yorumlama yeteneğinin düzeyi) olarak Cronberg tarafından gruplandırılan bu özellikler de insanların çevresiyle olan ilişkisinde çok etkili bir rol oynamaktadır.

e. Toplumsal özellikler: İnsan yaşamı boyunca bir toplumsal gelişme sürecinden geçmektedir. Bu gelişmenin düzeyi de insanın toplumsal özelliklerini ortaya koymaktadır. Bir insanın ya da insan grubunun toplumsal içeriği kullanıcı gereksinimlerini çok etkilemektedir.

2. İnsan-iç çevre sisteminde iç çevreye bağlı öğeler ve özellikler:(13)

Bu sistemin bileşenleri genel olarak duyu organlarımızla algıladığımız uyarılar bütünüdür. (Görsel, ısısız, akustik). Bunun yanında yapay iç çevrenin boyutsal ve biçimsel özellikleri ve insan eylemlerinin gerektirdiği araçlar bu sistemin (yapay iç çevre) öğelerini oluştururlar: (13)

a. Uyarıcılar Bütünü:

- . İnsan-görsel çevre ilişki modelinde iki özellik vardır:
- Kullanıcıya ve yaptığı eyleme bağlı özellikler.(göz yapısı, alışkanlıklar, ışın niteliği)
- Görsel çevreye bağlı özellikler. (aydınlatma yoğunluğu, aydınlatma araçları, parıltı, çevrede egemen olan

renkler)

. İnsan-ısısal çevre ilişki modeli:

- "Isısal konforun ilk koşulu, ısı alışverişinin bir denge içinde olmasıdır. Ancak bunu, yapılan eylem, havanın ısısı, bağıl nem, giysi veya deri ısısı gibi etkenler etkiler.

. İnsan-akustik çevre ilişki modeli:

- İnsanın yaşadığı mekan içinde "akustik konfor" içinde bulunması; gürültüden arınmış, konuşma anlaşılabilirliğinin ve gereğinde akustik gizliliğin sağlandığı koşulları elde etmesi şeklinde tanımlanmaktadır.

b. Yapay iç çevrenin boyutsal özellikleri:

Kullanıcının boyutsal gereksinimleri eylemin rahatca yapılabilmesi için gerekli fiziksel ve psikolojik büyüklüklerden oluşmaktadır. Ancak bu gereksinimler karşılandığı zaman kullanıcı mekanın boyutları açısından konfor içinde bulunmaktadır. Mekanın boyutlarını, kullanıcılara ve eylemlere ait özellikler etkilediği gibi mekanın biçimsel özellikleri, boyutlar arasındaki oranlar ayrıca mekandaki egemen renkler ve aydınlatma düzeyi de boyutların algılanmasını etkilemektedir.

Ertürk çalışmasında ayrıca kullanıcıların fiziksel konforunu mekanın biçimsel özellikleri ve mekanda kullanılan çeşitli araç ve donatıların da etkilediğini belirtmektedir, (13).

2.1.2.4. Estetik (Plastik ve Sembolik) Özellikler

Mimarının iç ve dış "mekan" yaratma eylemi olduğu ve bu "mekan" boyutu ile "işlevsel" ve "teknik" boyutların bir

bütün olarak estetik değeri oluşturduğu bilinmektedir, (23).

Şentürer, mimaride estetik kavramının plastik ve anlamsal değerlerle ifade edildiğini belirtmektedir. Estetik başarı çoğunlukla ölçü, ölçek ve oranın, kompozisyonunu (denge, devamlılık, baskınlık gibi uyum ve ahenk öğeleri), ışık ve gölgenin, ifadeyi etkileyen renk ve dokunun başarılı kullanımı üzerine temellendirilmiştir. Mimari biçimin bu saf-fiziksel özelliği plastik estetik olarak tariflenirken; "anlamsal biçim" ile insan ve toplumun "plastik biçim"e yönelik olarak oluşturduğu olgular ve biçimin sosya-kültürel boyutu tariflenmektedir. Mimari biçimin bu boyutu da işaret, simge, dil, iletişim, kod, mesaj gibi sözcüklerle kavramlaştırılmaktadır, (23).

Buraya kadar mekan kavramı ve boyutları üzerinde duruldu. Mekanın değerlendirilmesinde bunların önemi ve gerekliliği vurgulandı. Bir mekan ancak bu belirtilen özellikler dikkate alınmışsa verimlidir. Mekanı değerlendirirken bunlar göz önünde bulundurulmalıdır.

Mekan tasarımında dikkate alınan eylemleri ve bunların gerçekleşmesi için gerekli olan ölçütlerin belirlenmesinde genellikle göz önünde bulundurulan "normal" insan boyutu, hareketleri ve psikolojisi olmuştur. Oysa yaşlılar ve özür-lüer grubunda bu kriterler değişmektedir. Özellikle ortopedik özür-lüer ve görme özür-lüer için bu değerler daha çok önem kazanır. Bu konudaki bulgular bir ölçüde özellikle ortopedik özür-lüer hakkındadır. Antropometrik ağırlıklı bir yaklaşımla özür-lü insanların hareketlerinin statik ve dinamik ölçülerinin belirlendiği çalışmalar vardır. Ancak bunlar çok sınırlı ve

yetersizdir. Ayrıca bu çalışmaların çok fazla uygulanma şansı bulunduğu da söylenemez. Oysa bu özürlü grupların gereksinimleri tek tek belirlenmeli ve tasarım modeli ve aşamalarında yer almalıdır.

Yurt dışında trafik işaretlerinde değişik düzenlemelerle özörlöüleri de rahatlıkla kullanmalarını sağlayan özel sinyalizasyon sistemleri yer alırken, bir mekanda iniş çıkışı sağlamak için aynı yerde üç alternatif sunulurken (normal basamaklı merdiven, yürüyen merdiven, rampa), otoböslere iniş ve çıkışlarda yardımcı sistemler kullanılırken ve hatta kutu 'cola' kapaklarına dahi görme özörlöüleri anlayabileceği bir işaretle "şekerli", "şekersiz" ifadesi verilirken, yurdumuzda özörlöüleri kamuya açık yerlerde çok basit bir tuvalet ihtiyaçlarını bile güçlüklerle giderebilmeleri düşöndüröcüdür.

Bu nedenlerle bu konuda ayrıcalıklı ve ağırlıklı bir tasarım ve değerlendirme modeli oluşturulmalı ve model yalnızca özörlöüleri için, yalnız onların kullandığı mekanlarda değil tüm mekanlarda mümkün olduğunca uygulanmaya çalışılmalıdır.

2.2. Değer ve Değerlendirme

Bir karar verme süreci olarak tanımlayabileceğimiz değerlendirme, hayatın her alanında karşımıza çıkan ve gerek duyulan bir olgudur. Bir nesnenin ya da hizmetin tercih edilmesi, seçilmesi veya yargılanmasıdır. Bunun için de bazı normlar, standartlar ve kriterler gereklidir. Burada bir karşılaştırma da söz konusudur. Yani bir nesneye veya sisteme değer biçme olayıdır. Bu nedenle değerlendirme olayından önce "değer" kavramının incelenmesi ve bilinmesi gerekmektedir.

2.2.1. Değer Kavramı

Tarihi gelişim içinde günümüze kadar değer kavramının ve teorisinin gelişimine baktığımızda çok çeşitli alanlarda çok değişik tanım ve yorumlarını görmekteyiz. Felsefeciler, ekonomistler, planlamacılar ve psikologlar değer kavramını incelemişler ve çeşitli teoriler ve tanımlar ortaya atmışlardır. Bunların içinde felsefecilerden bu konuyla en çok ilgilenenlerden biri olan Lotze, değer kavramını "iyi" ile eşdeğer kabul etmiştir. Lotze'ye göre değer olgusu, varoluş ile insana özgü davranışlar arasında soyut bir ilişkidir. Nesnelere değer taşıyıcılarına sahip olduğunu söyleyen Perry ve Parker ise insanların nesnelere değil o nesneden elde edecekleri zevki, faydayı aradıklarını söylemektedirler. Yani değerlerin sadece eylemlerde ve deneyimlerde yattığını savunmaktadırlar. Değerlerin ancak deneysel davranışlarla ortaya çıkabileceğini ve değerlerin subjektifliğini savunan bu görüşler "Değer

Amprizmi" olarak adlandırılmaktadırlar, (24).

Değer kavramı bu görüşte subjektif bir özellik olarak ele alındığından değeri burada kullanım değeri olarak da tanımlayabiliriz. Çünkü kişiden kişiye değişen bir özellik olarak ele alınmaktadır.

Bu görüşün karşısında yer alan "Değer idealizmi"nde ise değerlerin ideal ve mutlak şeyler olduğu savunulur. Bunlar nesnelerin değişmeyen özellikleridir ve kullanıcıdan kullanıcıya değişmeyen objektif değerler taşırlar. Spinoza ve Scheler gibi felsefeciler de bu görüştedirler, (24),

Değer ekonomide de farklı şekillerde ele alınmıştır. Burada da nesnenin tercih sırası önemlidir. Bir nesnenin ekonomik değeri tercih sırası içindeki yerine bağlıdır. Tercihinin yeri ne kadar yükseğe ekonomik değeri de o oranda büyüktür. Hareket noktası olarak malın kullanım değeri esas alınmaktadır. Marshall'ın kullandığı bu fayda değeri felsefede biraz önce belirtilen ve birbirine karşıt olarak gösterilen objektif ve subjektif tartışmaların ortak noktasıdır ve her ikisini de içine almaktadır, (24).

Davranış bilimine de konu olan değer kavramı, psikologlar tarafından da ele alınmış ve insanların karar verme sürecinde daha çok etki ve tepkinin yer aldığı görülmüştür. İnsanların karar vermelerinde nelerin etkili olduğu düşünüldüğünde yalnızca kendi beğenilerinin olmadığı, bunu gelenekler, rekamlar, ve alışkanlıkların da etkilediği anlaşılmıştır.

Buraya kadar çeşitli alanlarda ele alınan değer kavramı genellikle tek bir alana bağlı olarak gelişmiştir. Oysa planlama alanında değer kavramı tüm bunları da içine alabilecek

karmaşık bir ilişkiler kümesi içinde ele alınmıştır. Burada değerlendirme planlamaya göre biçimlenir. Planlamanın strük-türü ve sistematığı değerlendirmeyi şekillendirir.

Öztürk'de cephelerin değerlendirilmesi konulu bir çalış-masında değer ve değerlendirme üzerinde durarak çeşitli alan-lardaki farklı açılardan ele alınan Değer kavramlarını ve ta-nımlarını aktarmaktadır. Diğer araştırmacıların da görüşüne dayanarak kitabında çeşitli görüşler açısından değerleri aşağıdaki şekilde sınıflamaktadır: (25)

- . İçsel Değer: Kendi başına değer (Moran, B)
- . Dışsal Değer: veya Araçsal Değer: Başka bir değere araç olduğu için değer (Moran, B)
- . Kullanım Değeri: Yarar değeridir.
- . Değiştirme Değeri: Ekonomik değerdir.
- . Semiotik Değer: 'İm' değeridir. (Krampen, M).

Değere ait bu görüşlere bağımlı olarak değerbilimde iki yaklaşımın varlığına değinen Öztürk, bunların öznel ve nesnel yaklaşımlar olduğuna işaret etmektedir. Bu durumda nesnel der-ken; fiziksel olaylarda görüldüğü gibi genel olarak bizim dışımızda öznelliğimizden ötede nesnenin ve gerçeğin kendisine ait olan şeyi, öznel derken; fiziksel dünyaya karşıt olarak alınmış düşünen özneye, insanın düşünce, duygu ve davranışla-rına ait olan özellik anlaşılmalıdır, (25) .

Çeşitli alanlardaki farklı açılardan ele alınan değer kavramı için birçok tanım vermek de olanaklıdır: (25 ; 24)

- . Bir nesnenin insanlara hizmet etme gücü, (Anstey)
- . Yararlar arasındaki ilişki, (Stone)
- . Seçim yapmak için gerekli temel, (Fleming)

- . Performansın belirli bir görünümü, (Markus)
- . Bir etkinliğin ölçüsü, (Dunstone)
- . Nesnelerin ve gözlenebilen sosyal olayların, toplum, sınıf ve kişi açısından taşıdıkları önemi belirleyen özellikler, (Rosenthal ve Yudin)
- . Bir tasarlama ürününün kullanıcı isteklerini tatmin etme niteliği, (Siddal).

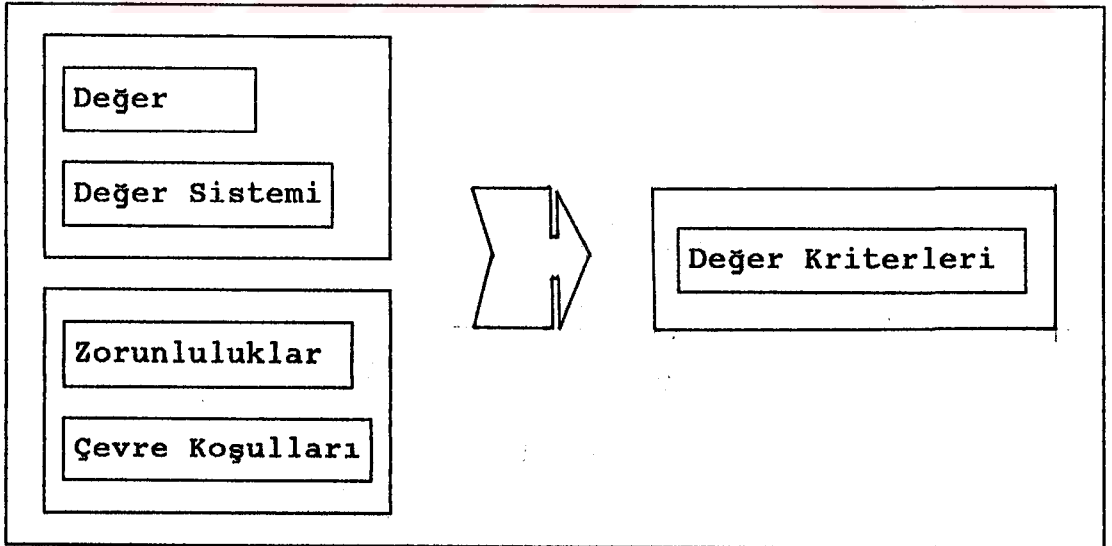
Bu tanımlar incelendiğinde mimari ürün için geçerli olabilecek en uygun tanımın Anstey ve Siddal'a ait tanımlar olduğunu vurgulayan Tapan, her ikisinin de kullanıcı isteklerini ve gereksinmelerini temel alarak, bir nesnenin o gereksinme ve istekleri hangi düzeyde yerine getirip getirmediğini belirlemek amacıyla "değer" olgusunun tanımını yapmaya çalıştıklarını belirtmektedir, (24).

2.2.2.Değerlendirme

Karar verme sürecinin bir unsuru olan değerlendirme insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Daha önce de belirtildiği gibi, değerlendirmenin özünü insanın çeşitli alternatifler arasından seçimi oluşturur. Bu seçim zihinsel bir modele olduğu kadar fiziksel bir modele de dayanabilmektedir.

Bilinçli ya da bilinçsiz olarak yaşantımızın her alanında değerlendirme yer almaktadır. Ancak değerlendirmenin sistematik bir biçimde gerçekleşmesi son 70 yıl içerisinde olmuştur. Endüstrinin gelişmesiyle birlikte artan üretim ve bununla birlikte ortaya çıkan üretim sistemlerinin belirlenmesi,değerlendirmenin bilinçli olarak yapılmasını zorunlu kılan başlıca nedenler olmuştur. Bu değerlendirme sürecinin strükürünün de belirgin bir biçimde olmasını gerektirmektedir.

Tapan "Değerlendirmede Temel Sorunlar ve Mimarlıkta Değerlendirme" adlı çalışmasında değerlendirme olgusunu ve st-rüktürünü geniş olarak ele almıştır. Değerlendirmenin oluşma-sında değer kriterlerinin önemini vurgulayan Tapan,değer kri-terlerini meydana getiren iki temel unsurdan söz etmektedir. Bunlardan biri, kişinin veya grubun planlanan sistemle eriş-mek istediği ve kendisine ait değerler sisteminin biçimlen-dirdiği amacı, ikinci temel unsur ise kişinin veya grubun ta-sarladığı amaca ulaşmakta çevre koşullarının koyduğu zorun-luluklardır. Böylece planlanan fiziksel sistemin, "Değer sis-temi" elde edilmiş olur. Değer sisteminin aynı zamanda karar kriterlerini de içerdiğini vurgulayarak "kriter"i şöyle ta-nımlamaktadır: Kriter, amaca yönelik bir sistemin elde edil-mesinde "çevre girdileri"yle "amaç" arasındaki bir ilişki so-nucunda ortaya çıkan bir değer olgusudur.Bu değer kriterleri-nin oluşumu aşağıda şekil 1' de sunulmaktadır:(26)

Şekil 1. Değer Kriterlerinin Oluşumu

Her fiziksel sistem kendisine ait bir değer sistemini de

birlikte getirir. Her nekadar bu sistemi oluşturan değerler çeşitli örneklerde farklı biçimlerde ortaya çıkarlarsa da en çok görünenleri: (26)

. Kar	. Fleksibilite
. Kalite	. Güzellik
. Rekabet	. Güvenlik
. Uyuşabilirlik	. Zaman

kavramları içinde toplanır.

Değerlendirmenin sağlıklı olabilmesi için, ulaşılmak istenen amacın başlangıçta tam olarak tanımlanması ve belirlenmesi şarttır. Bununla birlikte bu amaca ulaşmak için alternatifleri seçmek bunların birbiriyle karşılaştırılmasını yapmak değerlendirmenin asıl görevini oluşturur. Ancak bu seçimde objektiflik esas alınmalıdır.

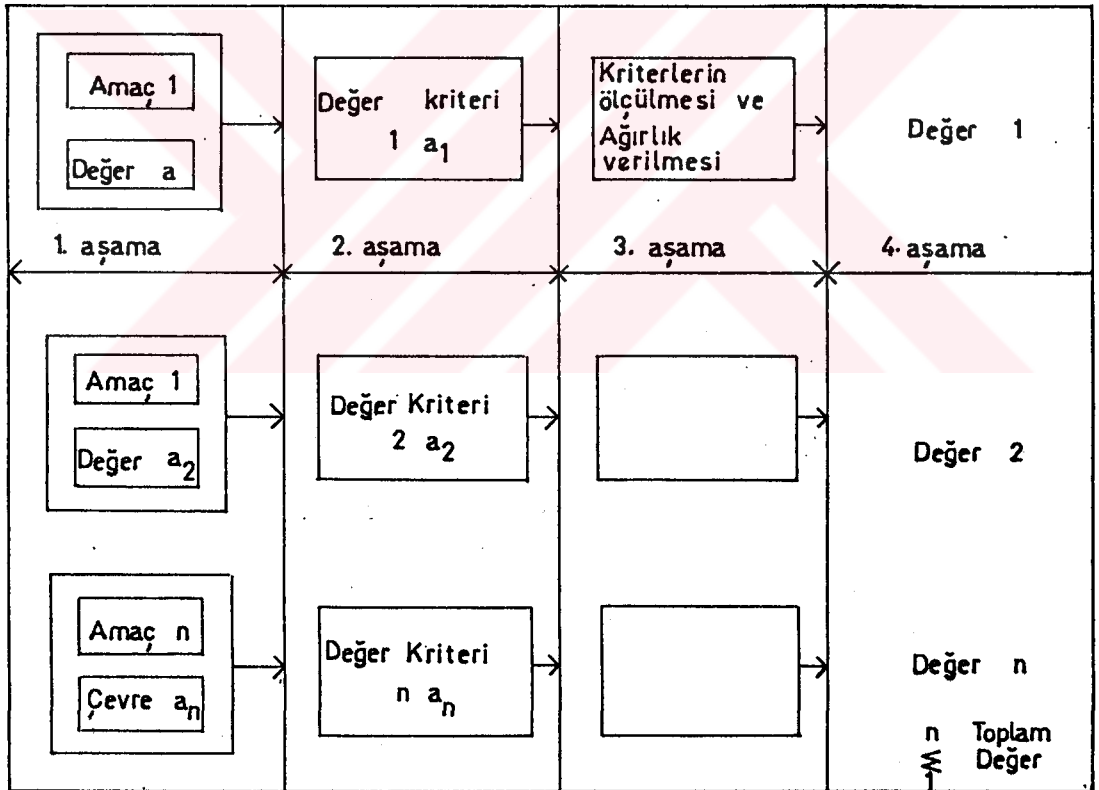
Tapan, değer kriterlerini açıklarken bunların herbirinin seçimi etkilemede eşit ağırlıkta söz konusu sistemin tüm değerini etkilemeyeceklerini vurgulayarak şöyle söylemektedir: "Teknik performans, güvenilirlik, gelecek koşullara uyum, sistem üretimi için giderler, bakım giderleri, üretim süresi gibi değer kriterleri bir sistemin tüm değerinin saptanmasında, sistemin özelliklerine göre ağırlık kazanırlar... Değer kriterlerinin ölçülendirilmesi de değerlendirme sürecinin en önemli noktalarından biri olarak ele alınmaktadır. Ölçülendirme ve değer kriterlerinin ağırlıklarının saptanması, özellikle endüstriyel sistemlerde müteşebbis, kullanıcı ve üretici arasındaki ilişkilere bağlı olarak üç aşamada gerçekleştiğini söyleyebiliriz: (26)

1. Değer Kriterlerinin saptanması

2. Değer Kriterlerinin ölçülendirilmesi ve ağırlıklarının saptanması; değer kriterlerinin değerlendirilmesi
3. Tüm sistem değerinin saptanması

Kuşkusuz bu aşamalar sistemin ve karar verme sürecinin aşama noktalarının özelliklerine göre farklı değerlendirme teknikleriyle gerçekleştirilir.

Değerlendirmedeki genel aşamalar şekil 2'de sunulmaktadır: (26)

Şekil 2. Değerlendirmede Genel Aşamalar

Değer kriterlerini ve ağırlıklarını hedeflenen amaçlar oluşturmaktadır. Bu konuda Öztekin, yaptığı bir çalışmada değer kriterlerinin çeşitli sistemlerde farklı ağırlıklar kazandığını belirterek bina proje örgütlerinden örnekler vermektedir. Girişimci, tasarımcı ve yüklenicilerin kişisel girişimler veya firmalar şeklinde yapı endüstrisi ve toplumsal sisteminde yer alarak bina proje grubunu oluşturduklarını söyleyerek bunların amaçlarını kendi varlıklarına maksimum yarar sağlayacak şekilde belirlenmiş olduklarına işaret etmektedir. Nitekim Öztekin, yaptığı araştırma ve anket sonuçlarına göre müşteri-tasarımcı ve yüklenici kişi veya örgütlerin bina proje çalışma grubuna katıldıkları zaman bağımsız birer varlık olarak ürün ve üretime yönelik amaçlarına ilişkin olarak yaptıkları önem sıralamalarını belirlemiş ve bunları karşılaştırmıştır. Örneğin, tasarımcı ve yüklenici için hizmet ve karlılık birinci derecede öneme sahipken müşterinin birinci derecede amacının "binanın işlevsel açıdan kendi ihtiyaçlarına uygun olarak tasarlanması" şeklinde olduğunu belirtmektedir, (27). Bunun sonucu olarak da değer kriterleri amaçlara uygun olarak ağırlık kazanmakta ve değer ölçümleri de bu bağlamda yapılmaktadır.

2.2.2.1. Mimarlıkta Değerlendirme Aşaması

Her alanda olduğu gibi mimaride de değerlendirme kaçınılmazdır. Mimarlık olgusu ve dolayısıyla bir mimarlık ürünü tarihsel süreç içerisinde çok çeşitli biçimlerde açıklanmıştır. Çoğunlukla eleştirme ve yorumlama gibi kavramlar bir mimari ürünün değerlendirilmesinde temel unsurlar olarak

görülmektedir. Alternatifler arasında seçim yaparken ya da oluşan bir ürünü değerlendirirken hep bu unsurlar temel olarak kullanılmaktadır.

Çeşitli biçimlerde ele alınarak açıklanan mimarlık olgusu ve mimari ürünün tanımlanması birtakım kuramlar dizisine göre yapılmış ve mimarlık olgusunun yorumunda esas olan görüşler bu kuramlara bağlı olarak sınıflandırılmıştır. Özetle bu kuramların içerik yorumlar, psiko-fizyolojik yorumlar ve formalist yorumlar olarak üç bölümde toplandığı söylenebilir. Ancak bu türlü yorumlara bağlı olarak yapılacak mimari bütünü değerlendirmesi gerçekte bütün hakkında tam bir fikir veremeyebilir. "Burada sınıflandırılması yapılan yorumların her biri, bu tanımın çevresinde yapılmaktadır. Ayrıca, bu yorumlardaki diğer bir ortak eksik yön de gerçekte, bazılarının değinmiş olmalarına rağmen, (örneğin, fizyolojik ve formalist yorumlar) Mimari-insan ilişkilerine yeterince eğilmemiş olmalarıdır," (24).

Oysaki bugünkü anlamda mimarlıkta değerlendirme yukarıda özetlenen mimari olgunun yorumundan daha çok farklı bir işlemi gerektirmektedir. Bu işlemin temel esası fayda-zarar ilişkisinde yatmaktadır. Başka bir deyişle önceden bilinçli olarak tanımlanan amaca ilişkin kriterlerin hangi oranda gerçekleşip gerçekleşmediğinin saptanması için ortaya çıkan ürünün veya sürecin getirdiği fayda ve zararların ortaya konması esastır. Bir mimari ürün oluşturulurken çeşitli grupların katkıları sözkonusudur. Örneğin mal sahibi ve kullanıcı gibi. Burada amaç bu grupların değer sistemlerinin karşılıklı olarak etkileşimlerini saptamak ve optimum bir çözüme varmaktır.

Mimarlıkta bilinçli bir değerlendirmenin amacında, problemin tanımlanmasında saptanan kullanıcı istek ve gereksinmelerine bağlı olarak gelişen değer kriterlerinin fayda nesnesinde hangi oranlarda gerçekleştiğini saptamak yatar, (24).

Mimari ürün öncelikle, kullanıcının faydasına dönük olmalı varsayımından hareket edildiğinde, mimari ürünün değeri, o ürünün kullanıcıya olan faydasını, yani belli bir gereksinmeyi giderme özelliğini ifade eder. Bu nedenle mimari ürünün değeri bireyden bireye gruptan gruba değişebilir. Çünkü bireylerin, grupların değer sistemlerinde eşitlik, mutlaklık yoktur. Diğer bir deyişle, değer taşıyıcıları eşit olan bir ürünün değerlendirilmesi kullanıcıdan kullanıcıya değişmekte, değerlerin değerlendirilmesi farklı farklı yapılmaktadır.

Mimari ürünün taşıdığı bir değer türü de değişim değeridir. Girişimcinin veya bizzat kullanıcının da faydasına dönük olan değişim değeri, özellikle mimari ürünün pazarlama ürünü olarak ortaya çıkmasında belirlenir.

Mimarlıkta bilinçli Değerlendirmenin Temel İlkelerini Tapan, Joedicke'nin görüşlerine de dayanarak şöyle sıralamaktadır: (24)

. Kuşkusuz bilinçli bir değerlendirme sonucunda elde edilen değer yargısının sağlıklı olması, diğer bir deyişle nesne ile özne arasındaki değer olgusunun doğru bir biçimde yansıtabilmesi, kullanıcıların değer sistemini en doğru biçimde yansıtan bir değer sisteminin saptanmasına bağlıdır. Bu nedenle herşeyden önce, kullanıcı isteklerini en iyi bir biçimde yansıtan bir değer sistemi geliştirilmeli ve bunun için kullanıcının davranışları, gereksinmeleri ve bunların kültürel

Mimarlıkta bilinçli bir değerlendirmenin amacında, problemin tanımlanmasında saptanan kullanıcı istek ve gereksinmelerine bağlı olarak gelişen değer kriterlerinin fayda nesnesinde hangi oranlarda gerçekleştiğini saptamak yatar, (24).

Mimari ürün öncelikle, kullanıcının faydasına dönük olmalı varsayımından hareket edildiğinde, mimari ürünün değeri, o ürünün kullanıcıya olan faydasını, yani belli bir gereksinmeyi giderme özelliğini ifade eder. Bu nedenle mimari ürünün değeri bireyden bireye gruptan gruba değişebilir. Çünkü bireylerin, grupların değer sistemlerinde eşitlik, mutlaklık yoktur. Diğer bir deyişle, değer taşıyıcıları eşit olan bir ürünün değerlendirilmesi kullanıcıdan kullanıcıya değişmekte, değerlerin değerlendirilmesi farklı farklı yapılmaktadır.

Mimari ürünün taşıdığı bir değer türü de değişim değeridir. Girişimcinin veya bizzat kullanıcının da faydasına dönük olan değişim değeri, özellikle mimari ürünün pazarlama ürünü olarak ortaya çıkmasında belirlenir.

Mimarlıkta bilinçli Değerlendirmenin Temel İlkelerini Tapan, Joedicke'nin görüşlerine de dayanarak şöyle sıralamaktadır: (24)

. Kuşkusuz bilinçli bir değerlendirme sonucunda elde edilen değer yargısının sağlıklı olması, diğer bir deyişle nesne ile özne arasındaki değer olgusunun doğru bir biçimde yansıtabilmesi, kullanıcıların değer sistemini en doğru biçimde yansıtan bir değer sisteminin saptanmasına bağlıdır. Bu nedenle herşeyden önce, kullanıcı isteklerini en iyi bir biçimde yansıtan bir değer sistemi geliştirilmeli ve bunun için kullanıcının davranışları, gereksinmeleri ve bunların kültürel

ve sosyal kökenlerinin ne olduğu hakkında sağlıklı bilgi sahibi olunması gerekmektedir.

. Değerlendirmede objektiflik esas olmalıdır. Ancak bu objektiflik belli bir zamana ve duruma göre gene de rölatif bir olgudur. Ve amaç sisteminde belirlenen değer kriterlerinin ortak bir değerlendirmede değerlendiricilerin tümü tarafından kabul edilmiş olması gerekir.

. Değerlendirme AMAÇ'ın DEĞERLENDİRİCİ'nin, ZAMAN'ın ve ÜRÜN'ün bir fonksiyonu olarak kabul edilmelidir.

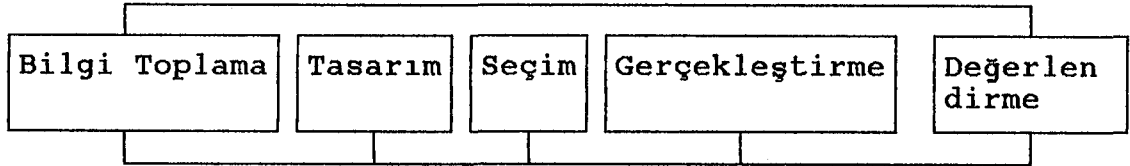
2.2.2.2. Tasarım Modeli İçinde Değerlendirme ve Bilinen Değerlendirme Yaklaşımları

1950' den sonraki yoğun uğraşların ürünü, tasarımın bir süreç olarak ele alınması ve özellikle eğitimde saydam (cam) kutu (glass-box) yaklaşımıyla uygulama bulmuştur.

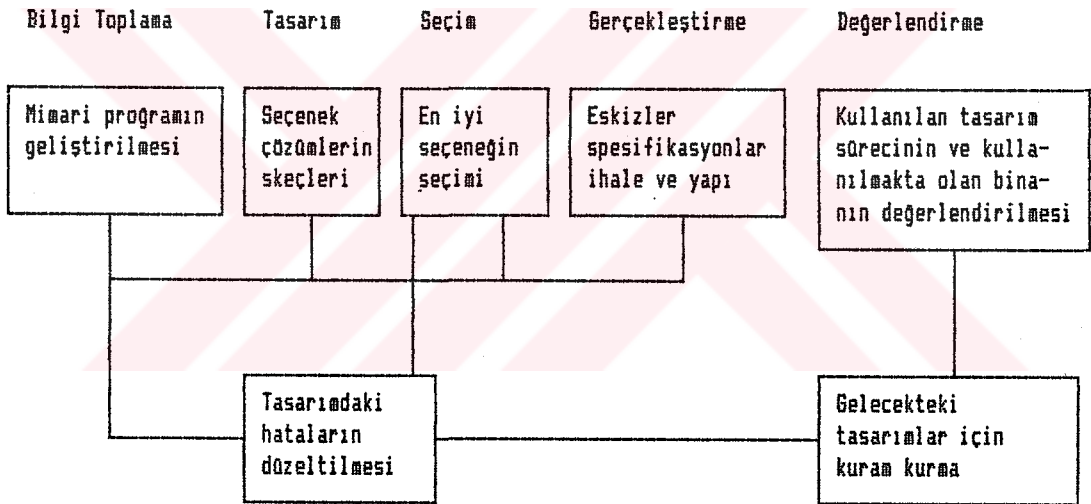
Gür, "Toplumsal İlişki ve Tasarım" adlı eserinde tasarım sürecini açıklarken bunun 1960'lı yıllardan bu güne dek bu süreç üzerinde yapılan çalışmaların ayrıntılarda farklılaşan bir dizi aşama olarak yorumlandığını dile getirmektedir. Bunların bir kısmının değerlendirme aşamasını görmezlikten geldiğini bir kısmının ise son aşamayı değerlendirme olarak vurguladığını söyleyerek şu örnekleri vermiştir: (2)

Örneğin Norris, sürecin tanımlama, çözümlenme, bireşim ve iletişim aşamalarından oluştuğunu, Handler ise kavramlaştırma, programlama, çözümlenme, seçim ve bütünleştirme aşamalarından oluştuğunu kabul eder. Bunlara karşı Mannig çözümlenme, bireşim ve değerlendirme gibi üç aşamada bir süreç ve gerektirdiği tekniklerden söz eder. Yine Lang, tasarım sürecine geri besleme ve diriklik kavramını getirirken, bilgi toplama,

proğramlama, tasarlama, gerçekteştirme ve değerlendirme gibi bir uygulama sonrası aşamasını önemle vurgular ve değerlendirme ile bilgi toplama arasındaki bağı kurar. Bu bağ aşağıda Şekil 3 'de verilirken, tasarım sũrecinin genel bir modeli de Şekil4'de sunulmaktadır ,(2).

Şekil 3. Karar Vermenin Genel Bir Modeli ,(2).

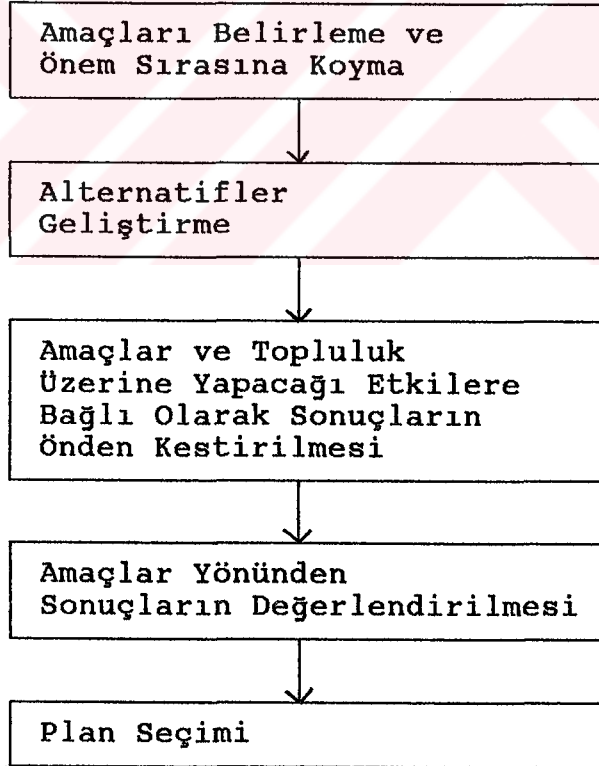
Şekil 4. Tasarım Sũrecinin Genel Bir Modeli ,(2).

Birçok tasarımcı tasarımın amaca yönelik bir metodu olması gerektiğinde hemfikirdirler. Amaca yönelik bu görüşler Meyerson ve Bonfield tarafından 1955'lerde tarif edilmiştir. Bu görüşe göre planlama en fazla arzu edilen ve değer verilen sonuçları sağlamakta kullanılan yollar arasından Őeçim yapmaktır. Meyerson ve Bonfield bu görüşlerini Şu Şekilde özetleyerek dört zorunlu adım ileri sürmüşlerdir: (28)

1. Amaçların belirlenmesi ve birbirine görelî olarak tartılması,
2. Bu amaçlara göre hareket etmede ya da elde etmede alternatif yollar üzerinde ayrıntılı düşünme,
3. Benzer olayların tahmini ve toplumun farklı kesimlerinin önden kestirilmesi,
4. En çok değer verilen amaca en kısa yoldan ulaştıracak yolun seçimi,

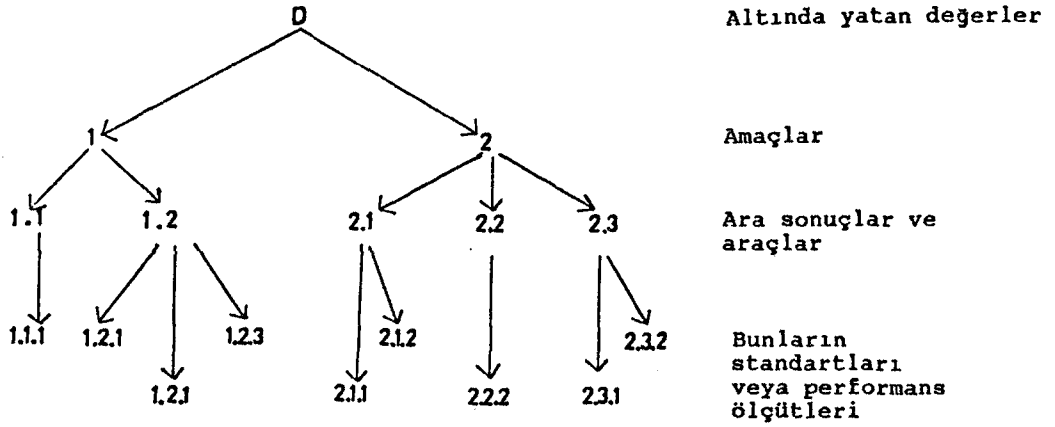
Amaca yönelik değerlendirmenin bu basit modeli tasarıma yakın kabul edilmiştir. Kuramcılar ve hatta uygulamacı tasarımcılar tarafından kullanılmıştır.

Amaca yönelik bu basit model şöyle özetlenmiştir; (28)

Şekil 5. Amaca Yönelik Meyerson Ve Bonfield Modeli

Ancak amaçların belirlenmesinde de bir hiyerarşi söz konusudur. Bu uç amaç hiyerarşisi de şöyle gösterilmektedir; (28)

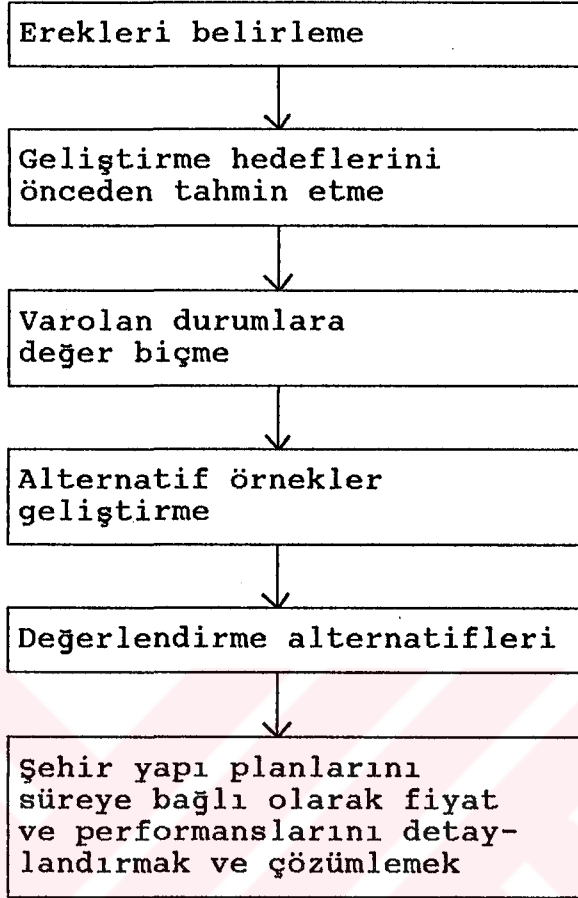

şekil 6. Amaç Hiyerarşisi Modeli

Kısaca amaca yönelik tasarımın dayandığı sebeplere ve değerlere açıklık getirilmelidir. Değerlendirme doğrudan bildirilen amaç ve işlemlerle bağlantılı olmalıdır.

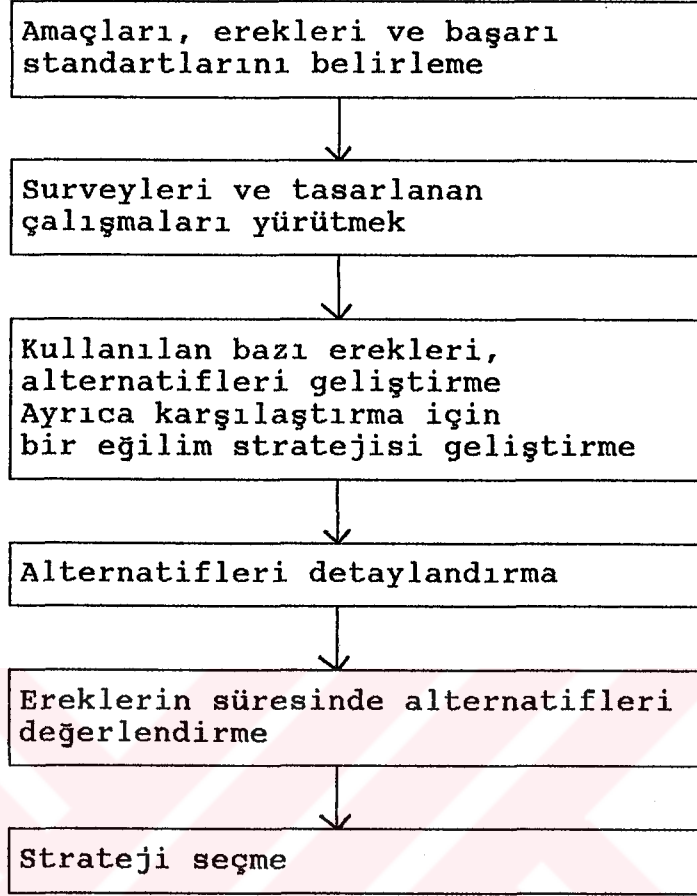
Amaca yönelik tasarım ve buna bağlı olarak geliştirilen değerlendirme modelleri de olmuştur. Burada verilecek iki örnek bu konuda şehir planlamada kullanılmış olan değerlendirme modellerini içermektedir, (28).

şekil 7'de Northampton Master Planı'nda (Wilson, Womersley 1969) planın gayeleri açıkça gösterilmiştir. Bunlar daha çok genel hedeflerin farklı bir karışımı ve daha çok detaylı tasarım kriterleridir. Bu kriterlerin çoğu tahminen alternatiflerin tasarımına doğrudan dahil edilmiştir, (28).

Şekil 7. Northampton Master Planı (1969).

Diğer bir örnek de Coventry-Solihull-Warwickshire bölgesel alt çalışmasında (1971) görülmektedir. Burada da amaca yönelik bir model izlenmiştir. Birçok amaç belirtilmiştir. Uygulayıcı hedefler belirlenmiş ve herbir hedef için performans kriterler ortaya atılmıştır. Başarı ile sonuçlanan amaç matrisi kullanılarak hedeflerin tüm derecelerine ilişkin olarak değerlendirilmiştir. Alternatiflerin gelişimi ve onların değerlendirilmesi hedeflerin etkisine bağlıdır. Burada hedeflerde belirsizlik olmaması için hassas analizler yapılmıştır, (28).

Şekil 8. Coventry-Solihull-Warwickshire Bölgesel Çalışması, (1971).

Mimari tasarlama süreci genel hatlarıyla bir değerlendirme sürecidir. Başka deyişle bir binanın tasarımında, tasarımcı her an bir değerlendirme yapmaktadır. Geliştirdiği her fikri, kendi birikimleri ve beğenileri doğrultusunda değerlendirmekte ve tasarımına yeni boyutlar kazandırmaktadır.

Tasarım sürecinin her evresinin sonunda bir değerlendirme söz konusudur. Bir sonraki aşamaya bu değerlendirme sonuçları girdi olarak girecektir. Bu değerlendirme sonuçlarını elde etmek her evre için farklı tekniklerle olmaktadır. Hangi evre için olursa olsun değerlendirme işlemleri genel değerlendirme kuralları içinde olur, (29).

Değerlendirmenin sistematik bir biçimde gerçekleştirilmesi, son 60 yıl içinde gelişmiştir. Özellikle endüstri ürünlerinin çoğalması, endüstriyel üretim sistemlerinin belirlenmesi, değerlendirmenin bilinçli olarak yapılmasını zorunlu kılan başlıca nedenlerdir. Endüstriyel bir sistemin bir amaca yönelik, karmaşık ve aynı üründen çok sayıda üretilmesi gibi özellikleri değerlendirme sürecinin yapısının da belirgin bir biçimde olmasını gerektirmektedir.

Mimari tasarım ürününün gerek proje ve gerekse bitmiş bina düzeyinde değerlendirilmesinde kullanılan teknikler iki genel başlıkta toplanabilir: (29)

1. Objektif değerlendirme teknikleri
2. Subjektif değerlendirme teklifleri

Bunlardan birincisi, tasarım ürününün ölçülebilen niteliklerinin, ortaya konan kriterler açısından değerlendirilmelerine imkan verirken, ikinci gruba girenler kolayca ölçülmeyen niteliklerin değerlendirilmesine imkan sağlarlar, (29).

Objektif değerlendirme tekniklerinin başlıcaları:

- . Denetim listeleri, Performans listeleri
- . Ağırlıklı listeler
- . Fayda-değer analizler
- . Eylem analizi
- . İlişki matrisleri

Subjektif değerlendirme teknikleri genellikle insan ve toplum bilim kökenli tekniklerdir. Bunların başlıcaları:

- . İkili karşılaştırma tekniği
- . Sıralama tekniği
- . Çeşitli jüri değerlendirme teknikleri

Bunlar dışında yine karşılaştırma kapsamında ancak değerlendirme teknikleri olarak sayılabilecek ve tepkili bir yöntem olarak görüşmeler, bir de tepkisiz yöntemler olarak kabul edebileceğimiz gözlemler (fiziksel izler, çevresel davranış ve belgelere dayalı gözlemler gibi) ve soru kağıdı tekniklerini de belirtmek mümkündür, (2).

Bu bağlamda mimari tasarlamanın farklı evrelerinde kullanılma imkanları olan teknikler kullanım öncesi değerlendirme ve kullanım sonrası değerlendirme teknikleri olarak ayrılabilir. Bu teknikler Tablo 4'de sunulmaktadır: (29)

Tablo 3.1. Kullanım Öncesi ve Sonrası Değerlendirme Teknikleri

Kullanım Öncesi Değerlendirme Teknikleri

Mimari Tasarlama Değerlendirme Evresi	Kullanılabilecek Değerlendirme Teknikleri
1. Toplanan Bilgilerin Değerlendirilmesi (Bilgi İşlem)	1.1. İstatistik Testler 1.2. Grafik Anlatım Tekn. 1.3. Sayısal Karşılaştırma
2. Çözüm Alternatiflerinin Değerlendirilmesi (Geliştirilen fikirlerin değerlendirilmesi)	2.1. Denetim ve Performans Listeleri 2.2. Ağırlıklı Listeler 2.3. İkili Karşılaştırma Tek 2.4. Sıralama Tekniği
3. Son Ürünün Değerlendirilmesi (Projenin Değerlendirilmesi)	3.1. Denetim ve Performans Listeleri 3.2. Ağırlıklı Listeler 3.3. Fayda-Değer Analizleri 3.4. Jüri Değerlendirmeleri
Kullanım Sonrası Değerlendirme Teknikleri	
Mimari Tasarlama Değerlendirme Evresi	Kullanılabilecek Değerlendirme Teknikleri
1. Bitmiş Binaların Değerlendirilmesi (Kullanım Süreci)	1.1. Psiko-Fizik Teknikler 1.2. Eylem Analizi 1.3. Semantik Farklılaşma T. 1.4. İlişki Matrisleri 1.5. Sıralama Teknikleri 1.6. Faktör Analizi 1.7. Gözlem ve Görüşme Türü Teknikler 1.8. Sörveyler

Daha önce de belirtildiği gibi mimari tasarlama süreci genel hatlarıyla bir değerlendirme sürecidir. Ve bu tasarım sürecinin her evresinin sonunda da yöntem ve teknikleri çok farklı da olsa değerlendirme yapılmaktadır. Ancak genel olarak değerlendirme bir süreç olarak kabul edildiğinde özellikle kullanım sonrası değerlendirmeyi içermektedir.

Gür, mimari tasarımda uygulama ve kullanım anında ortaya çıkan sorunların gözardı edilmesini ve süregenleşmesini önlemenin mimari tasarım kuram ve kılıfına değerlendirme aşamasının katılmasıyla olnaklı olacağını söyleyerek bu anlamda bir süreç aşaması olarak değerlendirmenin de kullanım sonrası değerlendirmeyi (KSD) içerdiğini belirtmekte ve Reizenstein'ın KSD türü çalışmalar için yaptığı tanımlamayı yaparak bu çalışmaların amacını dile getirmektedir: (2) "Reizenstein KSD türü çalışmaların kısa tanımını yaparken şöyle der:

"Kullanım sonrası değerlendirme için önerilen tanımlar çoktur. Ancak en kısa ve öz tanımı kullanılmakta olan tasarlanmış çevrenin insan kullanıcısı için yeterliliğinin sınanmasıdır... Yeterlilik, bireysel ve kurumsal amaçlara varmanın fiziksel ve örgütsel etkenlerle hızlandırılmasının bir çok yolunu barındırır: Örneğin, kullanım sonrası değerlendirme yaşlılar evi sakinlerinin paylaşılan alanlardan duyduğu doyum (Howell 1976); büro kullanıcılarının gizlilik duygusunu (Brookes ve Kaplan, 1972; Farrenkopf ve Roth, 1980), veya çeşitli konumlarda kullanıcıların işbirlikçi davranışlarını (Knight, 1978; Paulus, 1975; Wener ve Olson, 1980), ölçebilir." (Zimring ve Reizenstein, 1980), (2) .

Kullanım sonrası değerlendirmeler son yıllarda giderek artmaktadır. Bu tür çalışmaların amacı:

1. Örnekleri çoğaltarak genellemelere gidebilmek,
2. Belli bir boyutta olaya bakarak derinlemesine bilgi toplamak,
3. Uygulanabilir düzeyde veri toplamak olmaktadır.

Kullanım sonrası değerlendirme çalışmalarının teknikleri arasında çeşitli toplum bilimsel teknikler, örneğin sorukayı tekniği kullanılabileceği gibi mimari toplumbilim arakesitinde türemiş denetim listeleri, zaman-para bütçe oyunları, biliş haritaları, değerlendirme skalaları, anlamsal farklılaşım tabloları gibi tepkili yöntem teknikleri de kullanılabilir, (30).

2.2.3. Özürlülere Yönelik Mekanların Ağırlıklı Değerlendirme Modellerinin Olmayışı ve Bunun Gerekliliği

İnsan, mimari yapıtın varoluş nedenidir. İnsandan bağımsız, soyutlanmış bir mimari mekan düşünülemez. Bu nedenle, yapılacak bir çevre tasarımı çalışmasında çevrenin kullanıcısı olan insanın özelliklerinin bilinmesi, tanınması gerekir. Bu amaçla yapılan çalışmalarda, insanın, toplumsal, fizyolojik, psikolojik gereksinimleri belirlenmiş, sonuçta oluşacak eylemlerin yapı tasarımını nasıl etkilediği saptanmıştır.

Çevre-davranış çalışmalarının büyük bir çoğunluğu "normal" insanlar için yapılmıştır. Oysa çeşitli kazalar ya da hastalıklar sonucu bazı organları işlevlerini yitirdiğinden "özgürlü" olarak tanımlanan insanlar bulunmaktadır. Bu insanlar "normal" insanlar için tasarlanan çevreyi kullanmakta güçlük çekmektedirler. Bunun nedeni, insan eylemlerinin ortaya konuş biçimindeki farklılıklardır. Tasarımcılar, çevreyi düzenlerken çoğu kez bu insanları göz ardı etmekte, tüm kullanıcıların "normal" insanlardan oluştuğunu kabul etmektedir.

İnsanın psiko-sosyal bir bütünlük olduğu ancak 1960'lı yıllardan bu yana kabul edilmiş olup, çevresel psikoloji ve mimari psikoloji bilim dalları kapsamı içinde insanın çevreye

psiko-sosyal reaksiyonları irdelenmeye başlanmıştır. İşte bu gelişmeler doğrultusunda ve ışığında, özürlü insanların bir alt küme olarak ele alınması ve çalışılması başlatılmıştır.

Özürlü insanlar da tasarlanmış ya da tasarlanacak çevreyi diğerleri gibi özgürce, başkasının yardımına ihtiyaç duymadan kullanma haklara sahip olmalıdır. Bütün bunların gerçekleşmesi için, tasarımcının özürlü insanların gereksinmelerini, eylemlerini ve diğer özelliklerini bilmesi, tasarımlarında belirlenecek bu ilke ve ölçütleri kullanması gerekmektedir. Ancak, tasarımcılara bu konuda ışık tutacak, yardımcı olacak, elle tutulur, derli-toplu yapıtlar yeni yeni ortaya konmaktadır. Bu insanların kullandığı spesifik mekanların tasarlanmasında özel değerlendirme modellerinin oluşturulması ve bunların geliştirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada amaç bir ölçüde bu eksikliği gidermek, özürlü insanların gereksinmelerini rahatça yerine getirebilecekleri nitelikteki mekanların tasarlanmasında kullanılacak değerlendirme modellerinin gerekliliğinin ve bu farklılıkların özelliklerinin sunulmasıdır.

2.3. Görme Özürlülere İlişkin Bilgiler ve Çevre Tasarlama Ölçütleri

Görme gücünün önemli bir bölümünü ya da tamamını kaybetmiş olan kişiler, görme özürlü olarak kabul edilmektedirler. Bu durumlardan dolayı da bir takım gelişim, uyum ve eğitim sorunları yaşamaktadırlar. Bundan dolayı bunların eğitimini gereğince karşılayabilmek için de özel bir takım araç ve yöntemlere hatta özel eğitim kurumlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Görme özürlülerin bu sorunlarından önce göz ve görevlerinin insan hayatındaki önemini belirtmek yararlı olacaktır. Böylece onun yokluğunun yaratabileceği sorunları anlamak kolaylaşacaktır.

2.3.1. Görme Gücünün Önemi

Enç, "Özel Eğitim Giriş" adlı eserde, görme gücünün önemini yeni doğanlarda ve yaş ilerledikçe gösterdiği değişimleri şöyle açıklamaktadır: (31)

"Yeni doğanlarda görme gücünün ne oranda ve hangi yönlerden işler duruma geldiğini kestirmek zordur. Bunlar güçlü ışık karşısında kızıpırma ve gözbebeği tepkisi göstermektedir. İki göz bir arada uyumlu olarak çalışmadığı için "biçim, boyut, uzaklık, yer" algılama gücünden yoksun oldukları söylenebilir. Bu yeterliliklerin kazanılmasının bir parça gelişimle biraz da öğrenme ile gerçekleşebildiğini deneyler göstermiştir.

Buna karşılık yeni doğanın "dokunma, tat, işitme" gibi duyularının görme gücüne göre daha ileri bir düzeyde gelişmiş

olduğu söylenebilir. Hayatın ilk yılında "dokunma, tat ve ses" duyularınının dış çevre ile olan ilişkilerde görme gücünden daha fazla etkin oldukları söylenebilir.

Fakat yaş ilerledikçe dış dünyadan uyaran ve izlenip toplama açısından görme gücünün önemi gittikçe artar. Okul yaşına girildiği zamansa görme gücü geniş ölçüde öteki duyulara hükmedebilecek duruma girer. İşitme, koklama, tat gibi duyum boyutlarının niteliklerini iyice kestirebilmek için bile gözün desteğinden yaralanma alışkanlığı güçlenir. Çünkü gözün yapısal ve görevsel üstünlükleri yüzünden dış dünyadan sağlanan duyuların nitelik ve anlamlarını onunla kestirebilmek çok daha kolay olur. İşitilen bir sesin ne anlama gelmesi gerektiğini kişi oldukça isabette kavramış olabilir. Fakat yargısından emin olabilmek için ona bir de göz ile bakılır. Bitişik odadan gelen bir pıtırının ne olduğunu gözümüzle görmek isteriz, (31).

Benzer örnekleri koku ve tat konusunda da vermek mümkündür: Kaşıkla ağıza koyduğumuz kompostonun hangi meyveden oluştuğunu kestirmek istenirse yeneni görebilmek işi kolaylaştırır. Görmeden yenilen birşeyin tadının ne anlama gelebileceğinde tereddüde düşmek kolaydır. Hele tadılan şeylerin nitelikleri birbirine yakın olursa bu durum daha çok söz konusu olur.

Bu durumun zorluğuna değinen Enç, bunun nedenini de görmeyenlerin ses ve dokunma yoluyla sağladıkları uyarıların anlamlarını kestirmekte gösterdikleri üstünlüğün öncelikle görme gücüne dayanma ve onun yardımından yararlanma olanağından yoksun oluşlarından ileri geldiği şeklinde açıklamaktadır. Bu

yüzden onların geriye kalan duyuları yoluyla edindikleri izlenimleri anlamlaştırmak ya da teşhis etmekte de daha tercübeli duruma geldiklerini söylemektedir, (31).

Gözün öteki duyulara olan üstünlüğünü, dünyadan hangi tür duyum boyutları sağladığına bakarak daha iyi anlayabilmek mümkün olur. Bunlar: (31)

a- Işık

b- Renkler

c- Biçim

d- Hareket

e- Boyut

f- Uzaklık

g- Varlıkların uzayda tuttukları yer

h- Varlıkların uzayda tuttukları yerlerin ilişkileri ya da bütünlük.

Kuşkusuz bu duyum boyutlarından bazıları öteki duyular yoluyla da elde edilebilir. Örneğin ışık, sıcaklık olarak dokunma duyusu yoluyla sınırlı bir biçimde algılanabilir. Varlıkların yerini ve bazı bütünlük ilişkilerini, ses uyararı çıkardıkları takdirde işitme yoluyla da edinmek mümkündür. Fakat gözünkine göre bunlar hayli sınırlı ve yoksun kalır.

Bütün bunların dışında gözün iki önemli üstünlüğü daha bulunmaktadır: (31).

1. Öteki duyu organlarına göre çevreden çok daha kolaylıkla aralıksız çeşitli ve zengin uyaran sağlar. Gören bir kişinin bir oda içinde bir kaç saniye süren bir aydınlık sırasında görebildiği ve nitelikleri ile ilişkilerini izleyebildiklerinin bir listesi çıkarılsın. Başka bir gören kişinin

aynı odaya gözleri bağlı olarak ve öteki duyu organlarından yararlanmak yoluyla ne kadar zamanda yapabileceği de denin-
sin. Sonra her ikisinin izleyebildikleri karşılaştırılsın.
İkincinin aynı işi çok daha uzun zamanda ve çok daha yoksun
bir düzeyde başarabildiği görülecektir. Kısacası gözün dış
dünyadan aralıksız ve çeşitli ve zengin uyaran sağlamakta
özel bir üstünlüğü bulunmaktadır, (31).

2. Algılanan bu aralıksız uyaran akımı arasından ilgi
duyulanları ya da boyutları gereğince izlenemeyenleri daha
yakından görmek, araştırmak öteki duyuların incelenmesine
sunmakta da göz büyük bir üstünlük sağlar. Başka bir deyişle
gören kişi dilediği yere gitmekte, dilediğini daha yakından
incelemek ve değerlendirmekte görmeyenler karşısında büyük
bir üstünlük gösterir. Elden düşerek odanın öteki ucuna yuvar-
lanan bozuk bir parayı gözü bağlı olarak bulmaya çalışın. Ya
da gece karanlığında ışık yakmadan odanızdan çıkıp çok iyi
bildiğiniz evinizin içinde şöyle bir dolaşmaya teşebbüs edin.
Görüşün elverişli olduğu zamanlara göre ne kadar kısıtladı-
ğinizi daha kolay kestirebilirsiniz. Bu karşılaştırmayı "oku-
la gitme, öğrenme, oyun, işe gidip gelme, ev işleri" gibi gün-
lük hayatın çeşitli alanları için de yapacak olursak görme
gücünün insana ne tür bir özgürlük ve üstünlük sağladığını
kestirmek mümkün olur, (31).

Görme gücü "kusursuz keskin görüşle" "tüm körlük" ara-
sında çeşitli değişkenlikler gösterir. Bu değişkenleri "nite-
lik ve nicelik" açılarından incelemek mümkündür.

Nitelik açısından olan değişkenliklere "renk körlüğünün"
çeşitli biçimleri ile "gece körlüğü" örnek verilebilir. Ancak

genellikle bu tür değişkenliklerin özel eğitim konusu olmadığı kabul edilmektedir, (31).

2.3.2. Nicelik Açısından Değişkenler

Bununla görme duyarlılığından ve görüş açısından baş gösteren yetersizlikler söz konusu edilmektedir. Bu tür yetersizlikleri de Enç, üç ayrı kümede şu şekilde incelemeye sunmaktadır: (31)

a-Gözlükle düzeltilebilen ya da çevreyle olan görsel ilişkileri önemli oranda kısıtlamayan görme kayıpları:

Bu durumdaki çocukların görme yetersizlikleri onları özel eğitim konusu haline getirmez. Fakat bunların düzeltilmediği ya da durum bilinmediği takdirde özel birtakım öğrenme ve uyum sorunlarının ortaya çıkmasına neden olabilir.

b-Az Görenler:

Yapılması mümkün olan bütün düzeltmeler gerçekleştirildikten sonra normal görme gücünün, iyi gören gözün de en fazla "onda üçü" kalmış olanlara az görenler denmektedir.(31)

Bu özür kümesi özel eğitim konusudur. Görme artıklarından özel eğitimlerinde yararlanılmaya çalışılır.

Göz koruma sınıflarında "özel aydınlatma, hareket ettirebilen münferit sıraları, mat duvar ve kara tahta boyası, iri puntolu kitap ve daktilolar, sarı mat defter, yumuşak kurşun kalem" gibi özel ders araçları kullanılır, (31).

c-Körler:

Gerekli bütün düzeltmeler yapıldıktan sonra iyi gören gözün de doğan görme gücünün en fazla onda biri bulunan ve görüş açısı yirmi dereceyi geçmeyenlere "kör" denilmektedir, (31).

Bu tanım ABD ve İngiltere dışında birçok batı ülkelerince benimsenmiştir. ABD yirmide bir yerine "onda bir" ölçeğini kabul etmiştir. Bu, tanımın kapsamını genişletmektedir.

Görme artığı açısından da körler bazı alt kümelere ayrılabilir. Bu konuda kesin bir sınıflama olmamasına karşın genellikle üç alt küme önerilmektedir.

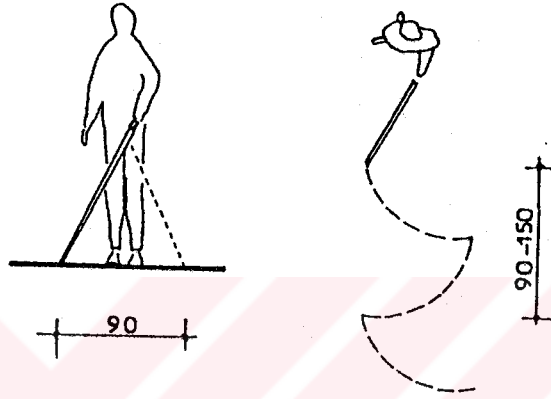
- Işık algısı da olmayan tüm körler,
- Işık ve gölge etkilerini algılayabilenler,
- En fazla 1 m. den parmak sayabilen ve bazı renkleri de algılayanlar.

İkinci ve üçüncü gruptaki körler için görme artıkları, kendilerine hareket üstünlüğü sağlamaktadır. Yalnız ışık algılayabilen bir kör bile hiç görmeyen karşısında, kendi başına hareket etme konusunda bir üstünlüğe sahiptir. Bu nedenle körlerin görme artıklarının düzeyi yeterince bilinmelidir, (31).

Körlerin sağlam kalan duyularının görenlerinkine göre herhangi bir üstünlük taşımadığı bilinmektedir. Söz konusu olabilecek üstünlükleri tecrübedir. Körlerin herhangi bir engeli sezinlemede gösterdikleri duyarlılık çeşitli açılardan incelenmiştir. Yale Üniversitesinden bir grup ruh bilimci yaptıkları deneyler sonucunda, körlerin engel algılamasında birinci derecede etkili olan şeylerin, ayak, baston ya da ağızdan çıkan seslerin tınısı olduğunu belirlemiştir. Tınıda beliren değişiklik körlere, engelin varlığını haber vermektedir. Yani körlerde altıncı duyu diye birşey söz konusu değildir. Bu algılama gücü, onların geriye kalan duyularının sağladığı duyular yoluyla gerçekleşebilmektedir. Görme özürünün yarattığı en önemli sorunlardan biri de hareket

özgürlüğünün kısıtlanmasıdır. Bu durumda özürlü insan başkalarına bağımlı duruma girer. Bu nedenle körlerin eğitiminde kendi başına yolunu bulma becerisinin geliştirilmesine çok önem verilir, (31).

Baston kullanan görme özürlüler için gereken alan boyutları şekil 9.'da görüldüğü gibidir: (32)

Şekil 9. Görme Özürlüler için Gereken Alan Boyutları

2.3.3. Görme Özürlülere İlişkin Çevre Tasarlama Ölçütleri

Bu bölümde tasarımcıya ışık tutacak yapısal ve çevresel ölçütler yer almaktadır. Mimari bütün, çevresel öğeler ve genel tasarım ilkeleri gibi üç ana başlık altında toplanan bu ölçütler tasarımın kusursuzluğunu ve kullanılabilirliğini arttırmada yardımcı olacaktır.

2.3.3.1. Mimari Bütün

Burada işlev alanları (dinlenme, yaşama, eğitim vb.), yatay ve düşey sirkülasyon alanları (koridorlar, asansörler, merdivenler) ve bağlantı öğeleri (girişler, kapılar, pencereler) ele alınarak bu tür bir tasarımda bu yapı öğeleri ve bileşenlerinin ne şekilde düzenlenmeleri gerektiği sunulmaktadır.

2.3.3.1.1. İşlev Alanları

UNICEF'in yayınladığı "Sakat Çocukların Rehabilitasyonu" adlı yayında görme özürlüler için şu bilgiler verilmiştir:

"Her yemekte çocuğu aynı yere oturtun. Pilav gibi katı, meşrubat gibi sulu yiyecek ve içecek maddelerini her yemekte aynı yere koyun ve sofrayı aynı şekilde düzenleyin. Tuvalet, banyo ve giyinme yerlerini öğretin ve burada bulundurulmuş eşyaları hep aynı yere koyun," (33) .

Buradan anlaşılacağı gibi, görme özürlü insanlar için alanların tümünde standart bir düzen olması büyük bir önem taşımaktadır. Özürlü kişi nerede olursa olsun, oturduğu koltuğa, yattığı yatağa, dinlediği radyoya ve tüm bu öğelerin yerine alışmıştır. Herhangi birinin yerinin değişimi sözkonusu olduğunda güçlüklerle karşılaşacaktır.

Bu durumda işlev alanları başlığı altında toplanan tüm alanlarda ve donatılarında, özürünün benimsediği bir düzenin sağlanması gerekmektedir. Ancak, eğitsel alanlar için bazı özel durumlar belirlenmiştir. Az görenler özür grubuna, normal okullarda kurulacak özel sınıflarda eğitim verilmelidir. Bu sınıflarda sağlanması gereken şartlar şunlardır: özel aydınlatma, hareket ettirilebilen tek sıralar, mat duvar ve kara tahta boyası, iri puntolu kitap ve daktilolar vb., (31) .

2.3.3.1.2. Yatay ve Düşey Sirkülasyon Elemanları

1. Merdivenler:

Görme özürlüler için risk teşkil eden önemli yapı elemanlarından biridir. Özellikle başlangıç ve bitiş noktaları önemlidir. Çoğunlukla merdivenlerin başlangıç ve bitiş noktalarını hissetmeğe güçlük çekerler. Merdiven bittiği halde,

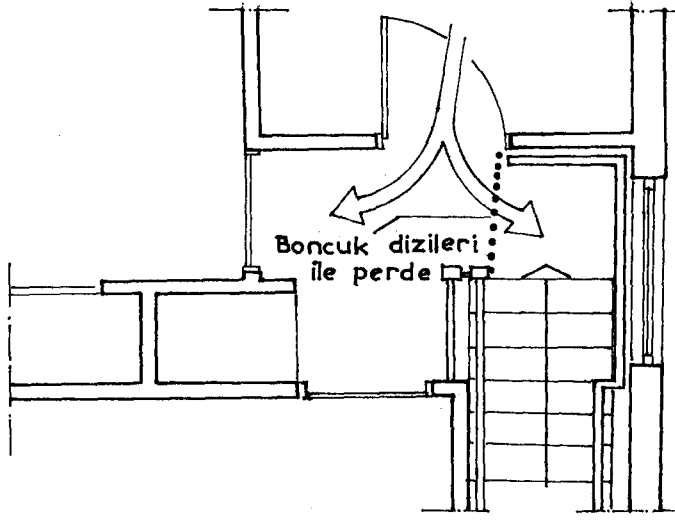
birkaç adım atarlar ya da başladıklarını anlamadıklarından ilk basamağa çarparlar. Bu nedenle merdiven başlangıç ve bitiş noktalarında çeşitli uyarılar kullanılmalıdır. Örneğin sahanlık önlerinde boncuk dizilerini yanyana asmak suretiyle meydana getirilmiş perdeler kullanılabilir (Şekil 10), (34).

Görme özürlülerinin kullandığı binalarda, merdivene yaklaşılmasını sağlamak amacıyla merdiven, yürüyüş istikametine dik olarak konmalıdır. Bu yapılamıyorsa, uygun malzeme ve donanımlarla merdiven başlangıçları çok iyi belirtilmelidir, (35).

Küpeşte: Görme özürlülerinin pek çoğu (özellikle eğitim görenler), merdiven iniş ve çıkışlarında sağ tarafı kullanmaktadırlar. Bu durumda inerken küpeşte sağ tarafa geldiğinden büyük bir güçlük karşılaşılmaz. Ancak yukarı çıkarken yine sağ tarafı kullandıklarında, duvarı tutunmak zorunda kaldıklarından, basamakların başlangıç ve bitişini hissetmekte güçlük çekerler. Bu nedenle merdiven görme özürlüler tarafından kullanılıyorsa her iki kenarında da küpeşte bulunacak şekilde tasarlanmalıdır. Bu küpeşteler, merdiven basamaklarının başlangıç ve bitişini hissettirecek şekilde düzenlenmelidir. Ayrıca korkuluklarda risk yaratacak fazla açıklıklar bulunmamalıdır, (35).

Küpeşte sürekli olmalı, trabzan babası veya diğer engellerle kesilmemelidir. Trabzanlar kolayca tutulabilecek özellikte olmak üzere farklı şekillerde biçimlendirilebilir. Trabzan, duvar ve trabzana bitişik diğer yüzeylerde çıkıntı ve pürüzler olmamalıdır. Görme özürlüler tarafından kolayca görünebilmesi amacıyla trabzan rengi yan duvar rengi ile farklılıklar göstermelidir. Trabzanlar dayanan bir kişinin

vücut ağırlığını çekebilecek bir şekilde duvara emniyetle tutturulmuş olmalıdır, (35).

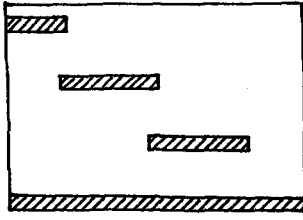
Şekil 10. Merdiven Belirtkeleri Örneği, (34)

Basamaklar: Basamak yüksekliği konusunda çok büyük farklılıklara gidilmemelidir. Fiziksel olarak ayak ve bacaklarda herhangi bir sakatlık olmadıkça "normal" insanlarla aynı yükseklikteki basamakları rahatlıkla kullanabilirler. Ancak tüm basamak yüksekliklerinin birbirine eşit olması gereği, üzerinde önemle durulması gereken bir ayrıntıdır, (35).

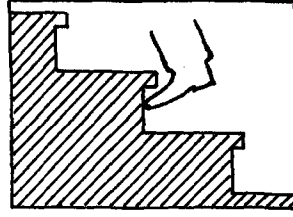
Düşme tehlikesini azaltmak için açık ve çıkıntılı uçlu basamak tasarımından kaçınılmalıdır (Şekil 11), (35).

Basamak ucu yuvarlatıldığında yarıçapı 13 mm den büyük olmamalıdır. Basamak yüksekliği eğimli olduğundan eğimin alt tarafı yatay yüzeyle en az 60° lik açı yapmalıdır. Eğim çıkıntısı 38 mm den fazla olmamalıdır, (Şekil 12), (35).

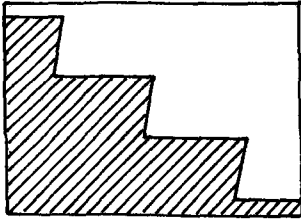
Görme bozukluğu olan insanlar için, bir kat merdiven basamaklarının, alt ve üst basamaklarında veya sahanlıklar arasında veya her basamağın ön kenarında farklı renkler kullanılmalıdır, (35).

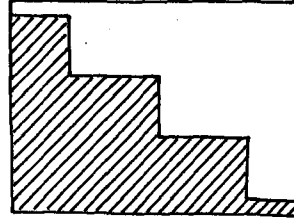
Kötü durum

Kaçınmalı

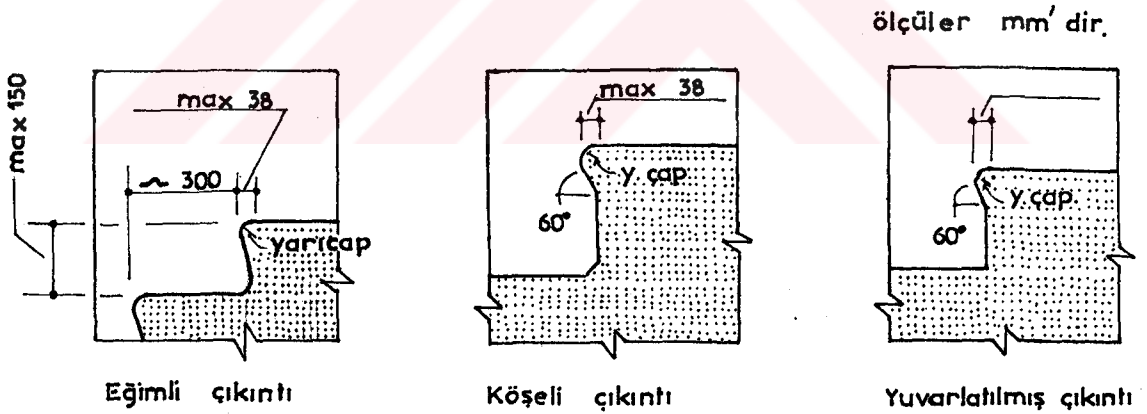

Olabilir çözüm

İdeal çözüm

Şekil 11. Basamak şekilleri, (35)

Şekil 12. Kabul Edilebilir Çıkıntı Örnekleri ve Uygun Basamak Genişlikleri, (35)

2. Asansörler:

Görme özürlülerin merdivenlerde karşılaştıkları zorluklar ve tehlikeler düşünülecek olursa asansörün bu tip kişiler için çok büyük faydalar sağlayacağı ortadadır. Ancak bunun

için kullanımda bazı özel sistemler kullanılmalıdır.

Görme özürlü kişilerin asansörü tek başlarına kullanmaları çok zordur.Çünkü bilindiği üzere asansörlerde kat belirleyen sistem rakamlarla gösterilir. Bu nedenle görme özürlü kişilerin asansör kullanmaları için kat belirleyen özel sistemlere ihtiyaç vardır. T.S.E'nin belirlediği bu ayrıntılar şu şekilde özetlenebilir: (35)

- Asansör iniş çıkışını gösteren düğmelerde ses sinyali kullanılmalı: ses sinyali yukarı yönde bir defa, aşağı yönde iki defa ses vermelidir.

- Kontrol paneli düğmeleri: Düğmeler kabartma, düzgün ve aralıklı olmalıdır.

- Dokunulur ve görülür kontrol indikatörü: Bütün kontrol düğmeleri standart alfabetik karakterli harfler, arabik karakterli numaralar ile kabartma olarak veya standart sembollerle belirtilmelidir. Kabartma karakterler ve semboller şu şekillere uygun olmalıdır:

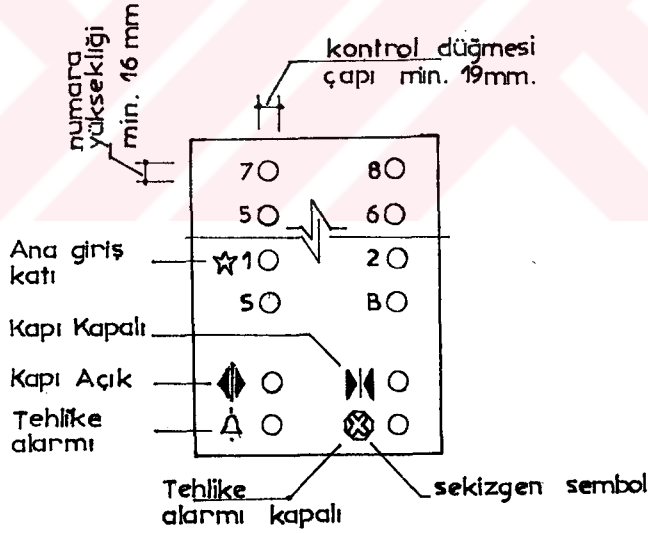
- . Harfler ve rakamların genişlik-yükseklik oranı 3:5 ve 1:1. arasında olmalıdır.
- . Karakter ve semboller buldukları zeminle zıt renkli olmalıdır. Açık renkli karakterler koyu zemin üzerinde, "koyu" renkli karakterler "açık" zemin üzerinde olmalıdır.
- . Karakterler, semboller en az 8 mm. kabarıklıkta olmalıdır. Kabartma rakam ve numaralar büyük harf karakterinde olmalıdır. Kabartma karakter veya semboller en az 16 mm. yükseklikte olmalı ancak 51 mm. den büyük olmalıdır.

Ana giriş katının çağırma düğmesi kat düzenlemelerinin solunda kabartma bir yıldızla belirtilmelidir. (Şekil 13) , (35).

Kabin içinde de katları belirten sistem sesli olmalı veya katların yazıldığı panelde kabartma rakamlar bulunmalıdır.

Kabin katlardan geçerken veya durduğunda ilgili düğme yanmalı ve ses sistemi harekete geçmelidir. Ses 20 desibelden az, frekansı da 1500 Hz. 'den fazla olmamalıdır. ses sinyali yerine otomatik anons cihazı da kullanılabilir, (35).

Asansörde acil durum sinyalinin olması tavsiye edilir. Acil durum sinyali sadece ses ile sınırlı olmamalı, acil durumlarda kullanılmak üzere kabartma yazı ile de hazırlanmalıdır.

Şekil 13. Asansör Panel Detayı, (35)

3. Koridorlar:

Merdivenlerde olduğu gibi gidiş ve dönüş hareketleri için koridorların da sürekli sağ tarafı kullanılmaktadır.

Ancak görme özürlü bir kişi, koridorun başka bir alana bağlandığını ya da sona erdiğini anlamak için bir yere tutunmak zorundadır. Bunun için koridorun her iki yanın da duvarlara tutturulacak uygun yükseklikteki tutanaklar özürlü kişiyi gideceği yere yönlendirebilecektir. Böylece özürlü, köşeleri tutanakla birlikte dönecek, bittiği yerde koridorun sona erdiğini anlayabilecektir, (36).

2.3.3.1.3. Bağlantı öğeleri

1. Girişler:

Genellikle girişlerde, kot farkından dolayı yapılan merdiven basamaklarının görme özürlüler için bir engel olduğu düşünülür. Oysa bu tür basamaklar kişileri belli ve amaçlı bir yere yönlendirmektedir. Bu nedenle ana girişlerde merdiven yapmaktan kaçınmak yerine, yönlendirme amacıyla yapılacak basamaklarla giriş ögesi vurgulanabilir. Ancak merdivenin her iki yanında da küpeşte bulunması şarttır, (36).

Giriş kapılarının kolayca farkedilmesi için (az görenler, renk algılayanlar) bir diğer yol, kapının kendisinin farklı bir renge boyanmasıdır. Böylece ışığı ve rengi az da olsa algılayan özürlüler giriş kapısını daha kolay farkedebileceklerdir, (36).

2. Kapılar:

Görme özürlü insanlar için kullanılan her türlü alan bileşenin standart oluşu, kullanımı kolaylaştıracaktır. Bu standartlaşma bir bağlantı ögesi olan kapılarda da kullanılmalıdır. Kapıların mümkün olduğu kadar aynı yönde açılıyor olmasına özen gösterilmelidir. Ayrıca kapı önlerindeki eşiklerden

de kaçınılmalıdır. Çünkü eğer eşik özürlü tarafından bilinmiyorsa, takılıp düşme durumu söz konusu olabilir. Eğer mutlaka eşik yapılması gerekiyorsa döşemeden farklı bir renge boyanması, algılamayı kolaylaştıracaktır, (32),

Görme bozukluğu olan kişilerin kapıları görebilmesi için, kapı kasası ve kapı bitişik duvar ile farklı renkte olmalıdır. Camdan yapılmış veya cam takılmış kapılar, göz seviyesinin biraz altında renkli bir bant veya çerçeve ile işaretlenmelidir, (35).

3. Pencereleler:

Standart bir form ve yön saptanması kapılarda olduğu gibi pencereler için de geçerlidir. Açılış yönünün sürekli sağa ya da sola açılması, kullanımda kolaylık sağlayacaktır.

Pencereleler, görme bozukluğu olan özürllülerin özel problemi olan göz kamaştırıcı ışıktan kaçınılacak şekilde planlanmalıdır.

Görme özürllülerin cama çarpması söz konusu olabileceğinden zarar görme ihtimalini azaltmak amacıyla parapet 150 mm.-200 mm. genişliğinde yapılmalıdır, (35).

Pencere önündeki denizlikler koruyucu bir eleman olarak görev yaparlar. Bu nedenle iç tarftaki denizlikler 15-20 cm. kadar geniş olmalıdır. Denizlik uyararı, herhangi bir çarpma söz konusu olduğunda, çarpan kişiye minimum zararı vermesini sağlar.

2.3.3.2. Çevresel öğeler

1- Yaya Yolları ve Geçitleri, İşaretler:

Görme özürllü olan kişilerin en çok zorlukla karşılaştıkları yerlerden biri de yaya geçitleridir. Bir kurumda eğitim

görenler bu sorundan daha az etkilenmektedirler. Özellikle karşıdan karşıya geçişler, eğitimden yoksun özürülüler için büyük bir sorun olmaktadır. Bunu engellemek için trafik lambalarında bir takım önlemler alınmalıdır. Yeşil, kırmızı ve sarı ışıkla birlikte trafik lambalarında bazı sesli sistemlerin geliştirilmesi bir çözüm yolu olarak düşünülebilir. Kavşaklarda da, konumun elverdiği sürece, standart çözümlere gidilmesi görme özürülülere geçiş kolaylığı sağlayacaktır, (36).

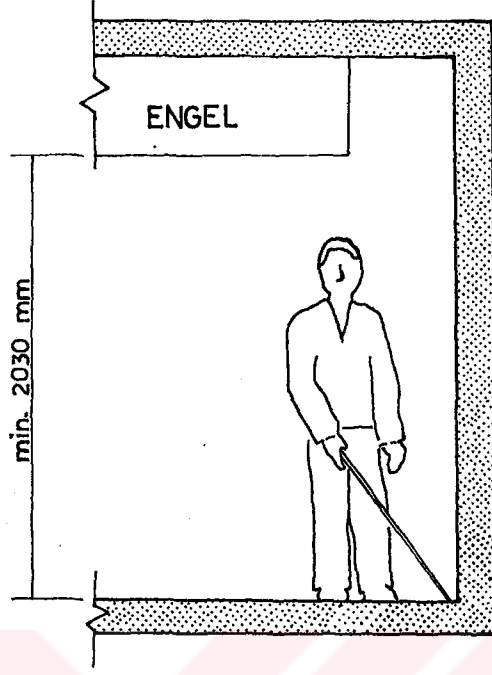
2.3.3.3. Genel Tasarım ilkeleri

Kurum ya da konut içi ulaşımında sık sık farklı alan düzenlemesine gidilmemeli, donatılar sabit tutulmalıdır. Gereksiz girinti ve çıkıntılardan da sakınmak gerekir. Yapılması zorunlu olan çıkıntı ya da girintilerin (kolon vb.) köşeleri yuvarlatılmalıdır. Böylece herhangi bir çarpma söz konusu olduğunda, kişinin uğrayacağı zarar minimuma indirgenmiş olur, (35)

Kontrast renklerle duvar ve döşemeler ayırd edilmelidir. Döşemelerde duvarlara göre daha koyu renkler kullanılması algıyı kolaylaştıracaktır, (34).

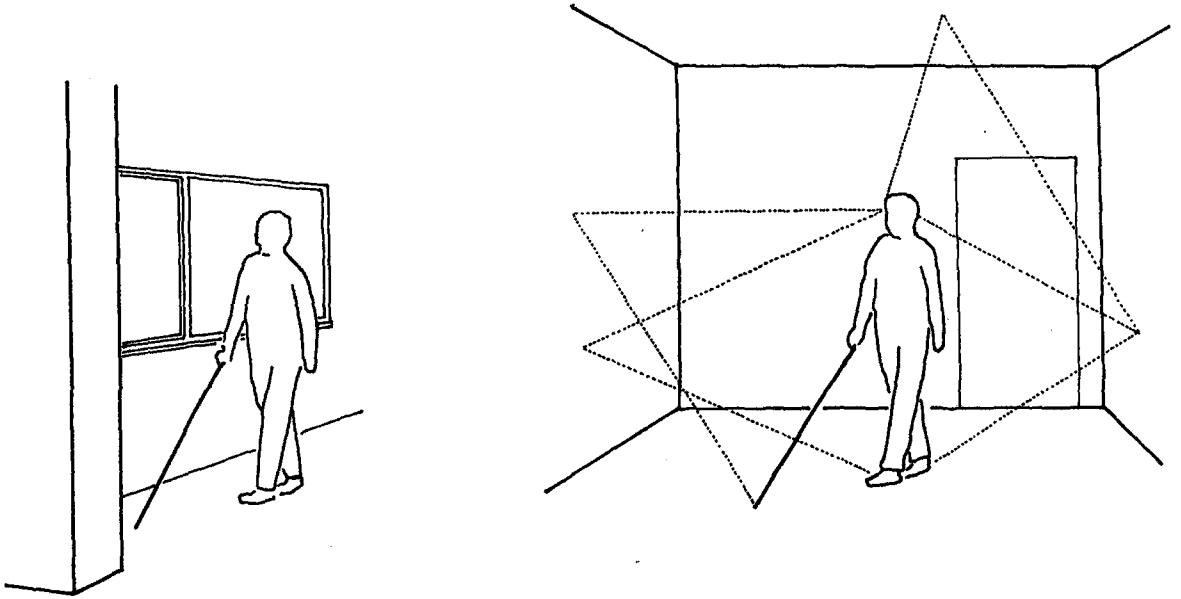
Duvar kenarlarından (özelikle koridorlarda) körlerin tutunabilecekleri, belirli yüksekliklerdeki tutanaklar rehber olacaktır. Ayrıca döşemelerarası kot farklarından kaçınılmalıdır, (35),

Baş üstünde bulunan engeller yerden en az 2030 mm. yükseklikte yer almalıdır (Şekil 14), (35).

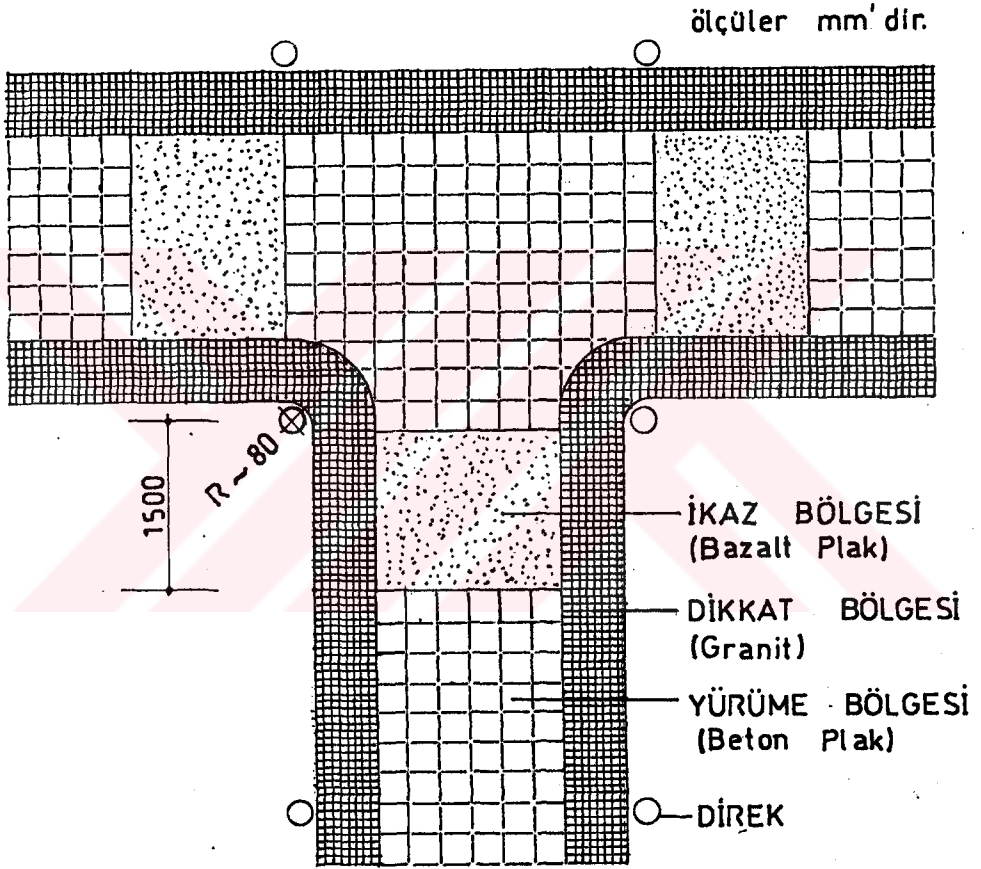
Şekil 14. Baş Üstü Boşluğu

Yer kaplaması kaygan olmamalıdır. Görme özürlüler için halı tipi malzemeler kullanılmamalıdır. Ses yansıtıcı yüzeyler bu insanlara yön bulmada yardımcı olmalıdır (Şekil 15), (35).

Şekil 15. Yer Kaplaması

Görme özürlüler için bahçe yolları üç farklı malzemeden oluşmalıdır. Engel olmadığını ifade eden "yürüme bölgesi" beton plakla, yakında engel olduğunu ifade eden "dikkat bölgesi" granitle, bir kesişme, kapı veya merdiven olduğunu anlatan "ikaz bölgesi" ise bazalt plaka kaplamalıdır, (Şekil 16), (35) .

Şekil 16. Bahçe Yolları Kaplama Malzemesi, (35)

2.3.3.4. Eğitim Programları

Özel eğitime muhtaç çocuklar için özür ve özelliklerine uygun programların hazırlanması gerekmektedir. Çünkü bu gibi çocuklar özür ve farklı özelliklerden ötürü normal çocuklar

için hazırlanmış olan programlardan tüm olarak yararlanılmaktadır.

Özel eğitime muhtaç çocukların biyolojik ve psikososyal gereksinimleri de bunlar açısından bir ayrıcalık göstermez. Bu bakımdan özel eğitim programlarının amaçları normal çocuklar için hazırlanan programlardan fazla farklılık göstermesi gerekmez. Farklılık daha çok eğitim ortamında olacaktır. Uygun okul ve derslik, ışık, araç-gereç ve özel yöntem bunlar arasındadır.

Eğitim programları özel eğitim alanını tüm olarak kapsamaktadır. Özellikle, özel sınıf, yatılı özel okul olarak yürütülmekte olan eğitim çalışmalarının programları mutlaka ele alınmalıdır.

Özel eğitim programlarında üzerinde durulması gereken bu hususların başında yöntem ve araçlar gelmektedir. Körlerin eğitiminde kullanılan, halk arasında kabartma yazı diye adlandırılan, Braille alfabesinin kullanılması, hareket eğitimine yer verilmesi, yaparak ve yaşayarak öğretimin ağırlık kazanması bu tür ayrıcalıkların dikkate alınmasını göstermektedir, (31).

Körler okulu için labirentleri andıran binalardan sakınılması, dersane ve koridorlarında sık sık değişen fiziki engellerin bulunmayışı gibi bir takım temel farklılıkların dikkate alınması gerekmektedir. Bunlar binaların plan-projelerinin hazırlanması aşamasında olduğu kadar yapımı, donatımı, kullanılması, bakım ve onarımında da devamlı olarak üzerinde durulması gereken hususlardır, (31),

2.4. Görme Özürlülere Yönelik Mekanlar İçin Bir Tasarım/ Değerlendirme Modeli Önerisi

Bir önceki bölümde görme özürlü gruba ait özellikler ve çevreyi kullanmaktaki güçlükleri belirtilmiş ve bunların en aza indirilmesi için önerilen uygun mimari düzenlemeler sunulmuştur. Bu bölümde ise bütün bunların ışığı altında düşünerek ve genel tasarım ölçütlerinden de yola çıkarak hazırlanmış olduğum fonksiyon ağırlıklı bir tasarım / değerlendirme modeli önerisi yer almaktadır.

2.4.1. Fonksiyon Ağırlıklı Genel Tasarım Ölçütleri

Birinci bölümde "mimarlıkta mekan ve fonksiyonalizm" konusu irdelenirken, fonksiyonalizmin en genel anlamda yapıların inşaa edilmiş amaçlarına, insanların pratik-maddi ihtiyaçlarına olduğu gibi ruhsal (psikolojik) ihtiyaçlarına en iyi cevap verecek şekildeki mimarlık tasarım yöntemi şeklinde savunulduğu belirtilmişti. Buradan yola çıkarak fonksiyonun mimarlıkta genel tasarım ilkeleri içerisinde ne denli odak oluşturduğu görülmektedir.

Tüm genel kullanıcılar için binalardan birinci dereceden beklenen amacı binanın kendi ihtiyaçlarına cevap vermesi oluşturmaktadır. Bu beklentilerin özürlü gruplar için daha da önem kazanması kaçınılmazdır. Bu nedenle bu model önerisi fonksiyon ağırlıklı olarak düşünülmüştür. Ancak bu değerlendirme modeline geçmeden önce genel olarak mimari tasarımlarda ele alınması gereken tüm ölçütlerin neler olduğunu sunmak

yararlı olacaktır. Aşağıdaki şekil bu ölçütleri göstermektedir, (şekil 5.1.).

Şunu belirtmek gerekirdi: bu ölçütler içinde bazıları diğerlerine göre daha bir genellik ve ilke olma özelliği taşımaktadırlar. Bunlar; iklime uygunluk, topoğrafyaya uyum, doğal çevreye uyum, yapısal çevreye uyum, ülke teknolojisine uygunluk, ekonomik olma, sosyo-kültürel uyum, plastik ve sembolik estetik ölçütleridir. Tasarımın başlangıcında esas teşkil eden bu önemli unsurlar, bazen tek başlarına bile birer ilke olarak düşünülüp tasarıma öncülük edebilmektedir. Örneğin, yapısal çevreye uyum daha çok tarihi çevrede yapı yaparken birinci derecede öneme sahipken, estetik ölçütü sembolik özellik taşıması istenen bir yapıda veya ekonomiklik ölçütü sosyal konutta birinci derecede öneme sahip olabilmektedir. Bu durumda bu ölçütler birer tasarım ilkesi haline gelebilmektedir.

Yukarıda belirtilen ölçütler dışında tabloda yer alan diğer ölçütler ise yine her tasarımda az veya çok ele alınan genel değerlerdir. Fakat diğerleri gibi ilke olma özelliği taşımazlar. Ancak bunlar da tasarımın amacına yönelik olarak değer kazanırlar.

Tablo 5. Genel Tasarım Ölçütleri

Genel Tasarım Ölçütleri	İklim Uyumluk
	Topografyaya Uyum
	Yapısal Çevreye Uyum
	Diğer Yapılarla Uyum
	Ülke Teknolojisine Uyumluk
	Ekonomik Olma
	Sosyo Kültürel Uyum
	Görevsellik-İşlevsellik
	Güvenlik
	Plastik Estetik
	Sembolik Estetik
	Boyut-Boyutlandırma-Stand.
	Doku-(Malzeme)
	Ses
	Renk
	Biçim-Form
	Yön-(Hareket)
	Işık
	Mekansal Öğelerin Konumu
	Mekansal Öğelerin Yoğunluğu

2.4.2.Özürülere Yönelik Mekan Tasarımında Genel Tasarım Ölçütlerinde Ortaya Çıkan Ayrıntılar

Yukarıda verilen ölçütler mimari tasarımda gerekli ve geçerli boyutlar olarak kabul edilmektedir. Bunlar genel tasarım ilkeleriyle birlikte mekanlar, yapı öğeleri ve yapı bileşenleri gibi birtakım parametrelerle de ilişkilendirilir ve tasarım da bu ilişkiler ışığında şekillendirilir. Ancak söz konusu bu ilişki düzeni genel bir düzeydedir. Yani normal insanların beklentileri genelleştirilmiştir. Bu bazda düşünüldüğünde genel ihtiyaçlara cevap verecek ortalama beklentilerin dikkate alındığı söylenebilir. Ancak özürlü insanların da mimari yapılardan bekledikleri Vitruvius'un da belirttiği gibi ve günümüzde de genel olarak geçerli sayılabilecek sağlamlık, uygunluk ve güzellik unsurlarıdır. Yani insanların yaşadıkları çevreden beklentilerinde evrimsel olarak büyük farklılıklar oluşmamıştır. Özürlü insanın da normal insanın da beklediği temelde aynıdır. Belirli kişi ya da grupların (çocukların, yaşlıların, sakatlar gibi) çevreye ilişkin algılarının farklı olduğu bilinmektedir, (37). Bu nedenle aslında belirtilen fark, beklenen ihtiyaç değil o çevreyi kullananların algılamalarındaki ve eylemlerini gerçekleştirmedeki farklılıklardır. Örneğin önemli bir ortapedik özürü bulunan ya da görme özürü olan bir insanın aynı mekanı diğer normal insanlar gibi kolay bir şekilde kullanma yeteneği bulunmamaktadır. Bunlar için mekanın fonksiyonel yeterliliği ayrıntı kusursuzluğu gerektirmektedir.

Ancak şunu unutmamak gerekir ki yalnızca bu insanların

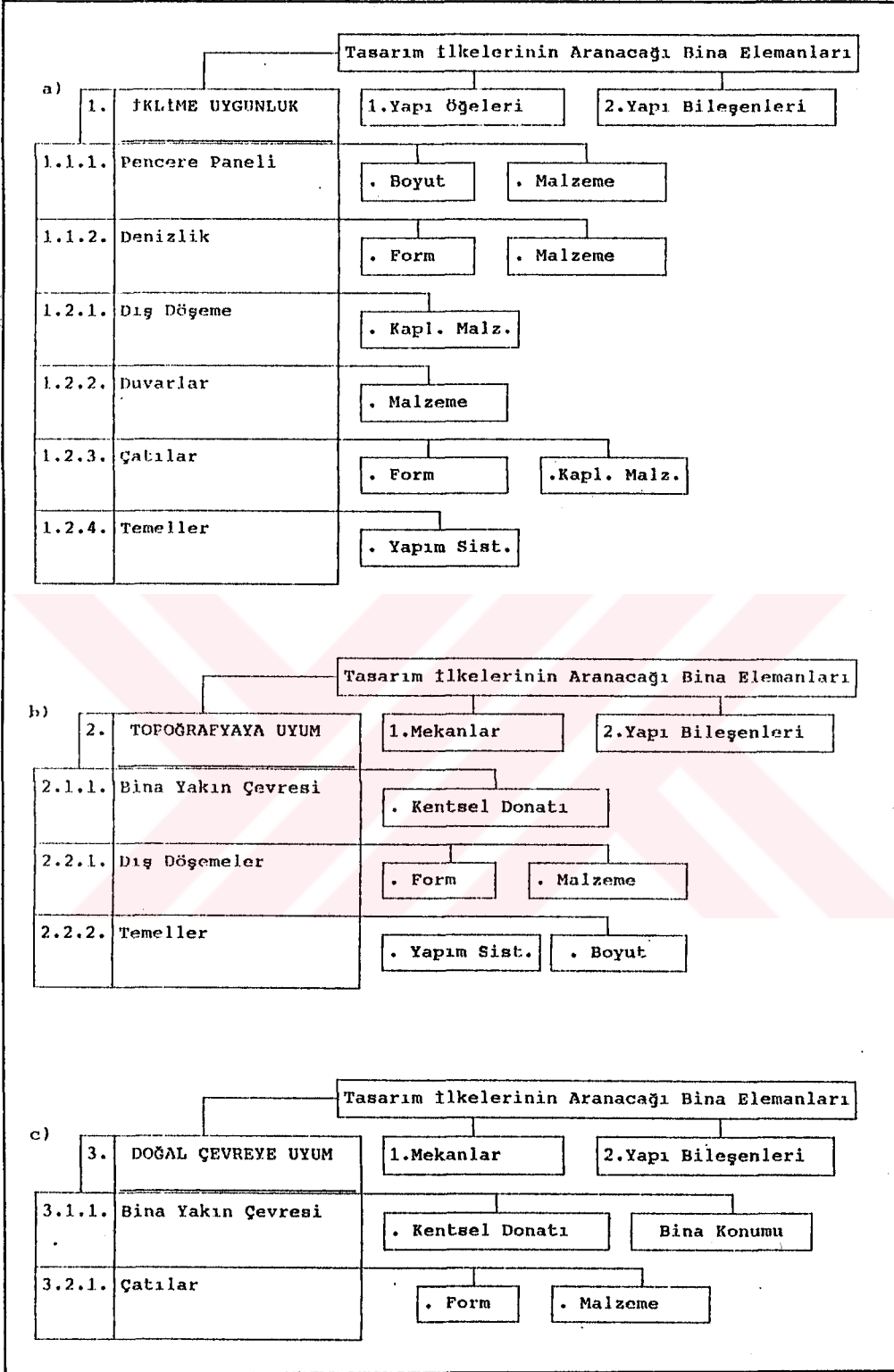
kullanacakları mekanları onların özelliklerine göre tasarlamak yeterli değildir. Çünkü bu insanların da tıpkı normal insanlar gibi bazı kamu yapılarını da kullanma hakları ve ihtiyaçları vardır. Dolayısıyla mimarlar bunu da göz önünde bulundurmalı ve tasarımda ortaya çıkacak olan bazı ayrıntıları dikkate alarak bunların mümkün olduğu kadar genel yapılarda da ne şekilde yer alabileceğini düşünmeli ve uygulamalıdır.

2.4.3. Görme Özürlülere Yönelik Mekanların Tasarımı için Bir Değerlendirme Modeli Önerisi

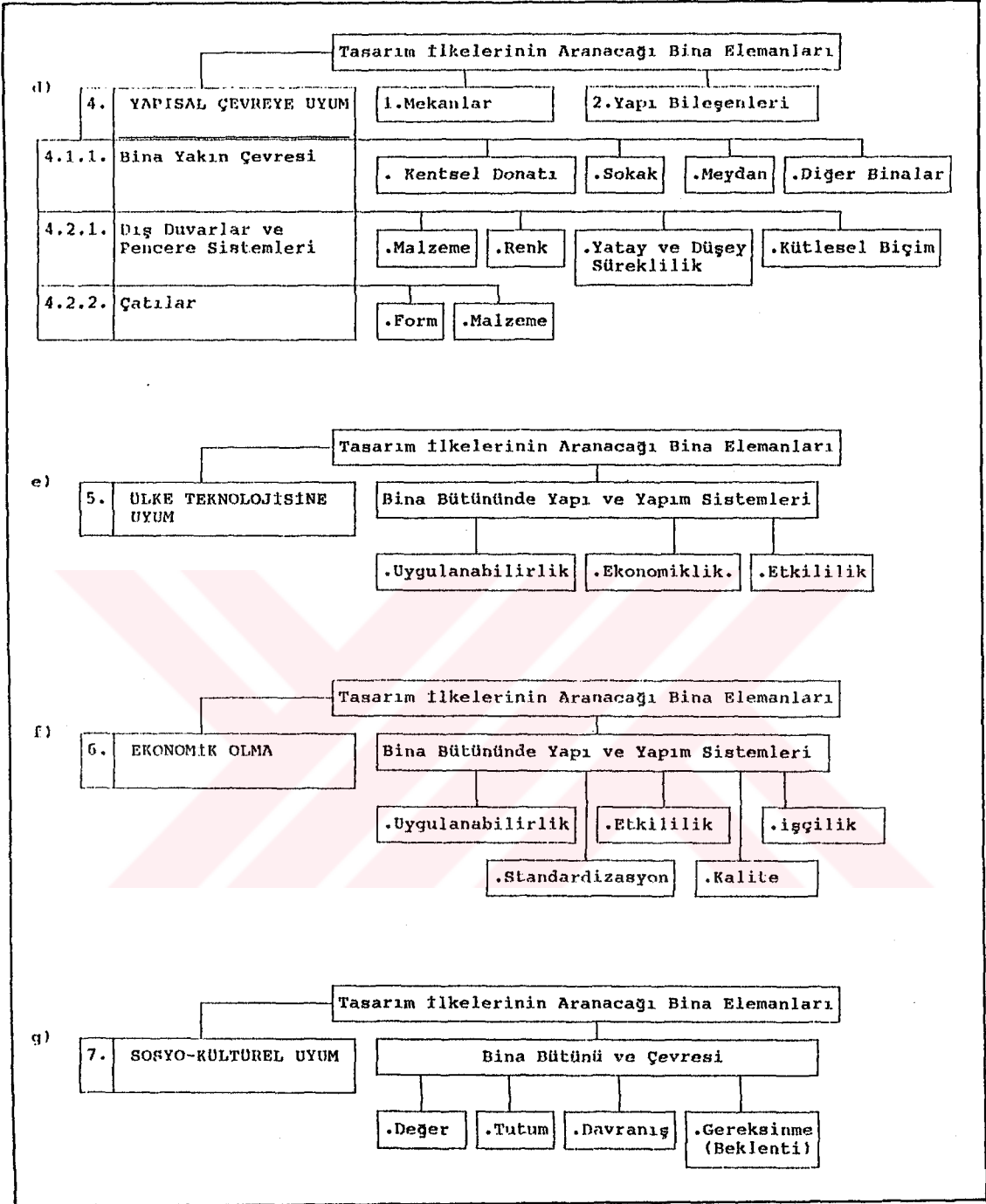
Burada sunulan değerlendirme modelinde, genel tasarım ölçütlerinin genel ve özel olarak açılması uygun görülmüştür. Bu ölçütlerin öncelikle mekanlar (hizmet eden ve edilen), yapı öğeleri ve bileşenleri, donatı ve aksesuarlar açısından ve bunların hangi boyutlarda değerlendirildiği de açılımlarla grafikler halinde belirtilmiştir. Ancak burada ölçütlerin yapı bazında ilişkisi kurulan boyutları, ölçütün en çok ilişkisi olduğu düşünülen boyutlardır. Bu nedenle grafiklerde sunulan ilişkiler dışında ölçütün yapı bazında başka hiçbir boyutla ilişkisi olmadığı düşünülmemelidir. Burada sunulan ilişkiler ağırlıklı olarak etkileşim içinde olan ilişkilerdir.

Bu ilişkiler sisteminde hem genel hem de özel (spesifik) ayrıntılar ele alınmıştır. Görme özürlüler için yapılacak bir eğitim kurumu örnek alınarak düzenlenen bu modelde bazı ölçütlerin genel, bazı ölçütlerin ise daha özel detaylar ve boyutlar kazandığı görülmektedir. Bu ilişkilerin boyutları ölçütler ve parametreler bazında ele alınarak aşağıda Tablo 6'da (a,b,c,d.....u) sunulmaktadır:

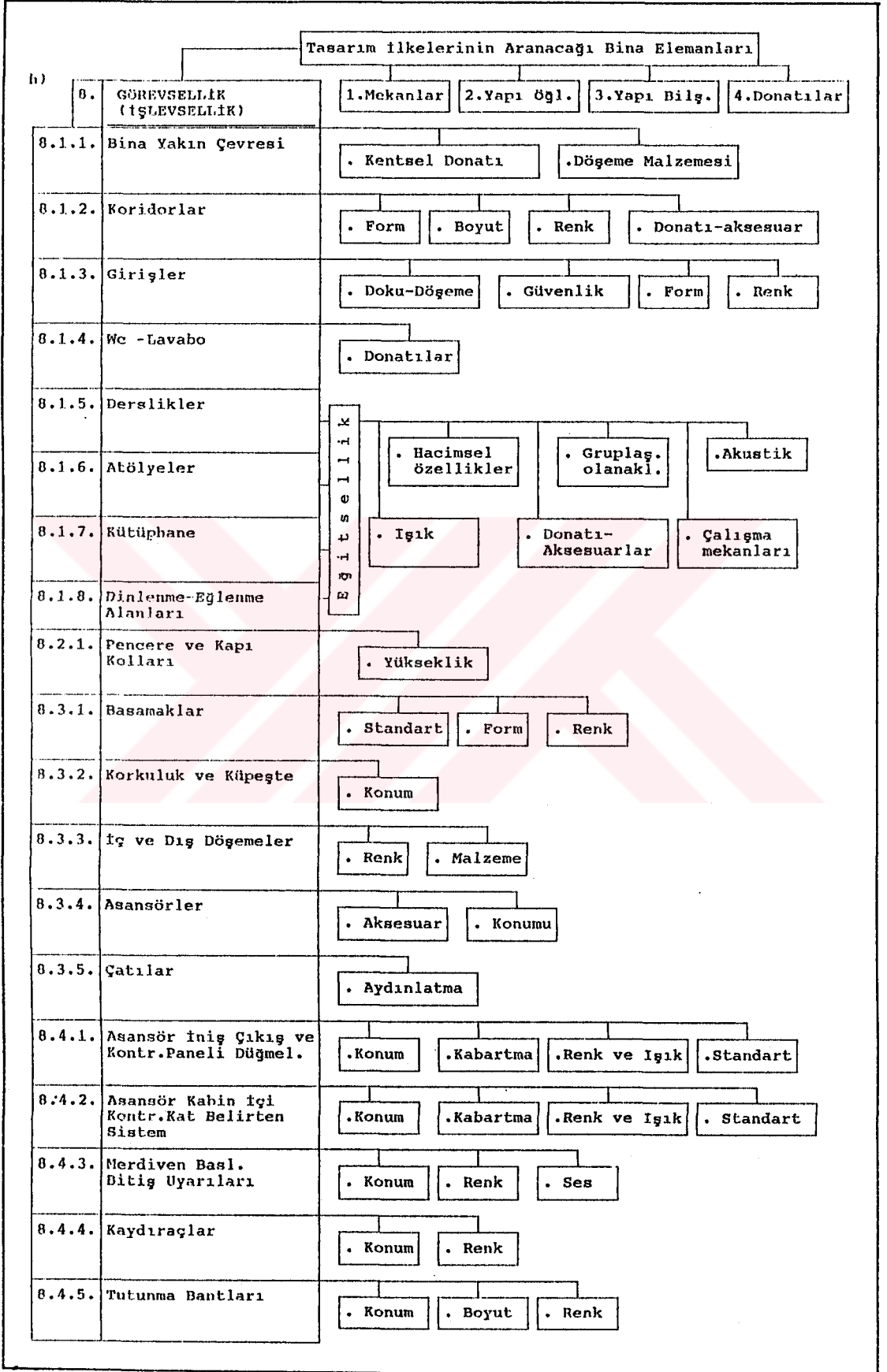
Tablo 6. Ölçütler ve Parametrelerin İlişki Boyutları

Tablo. 6'nın devamı

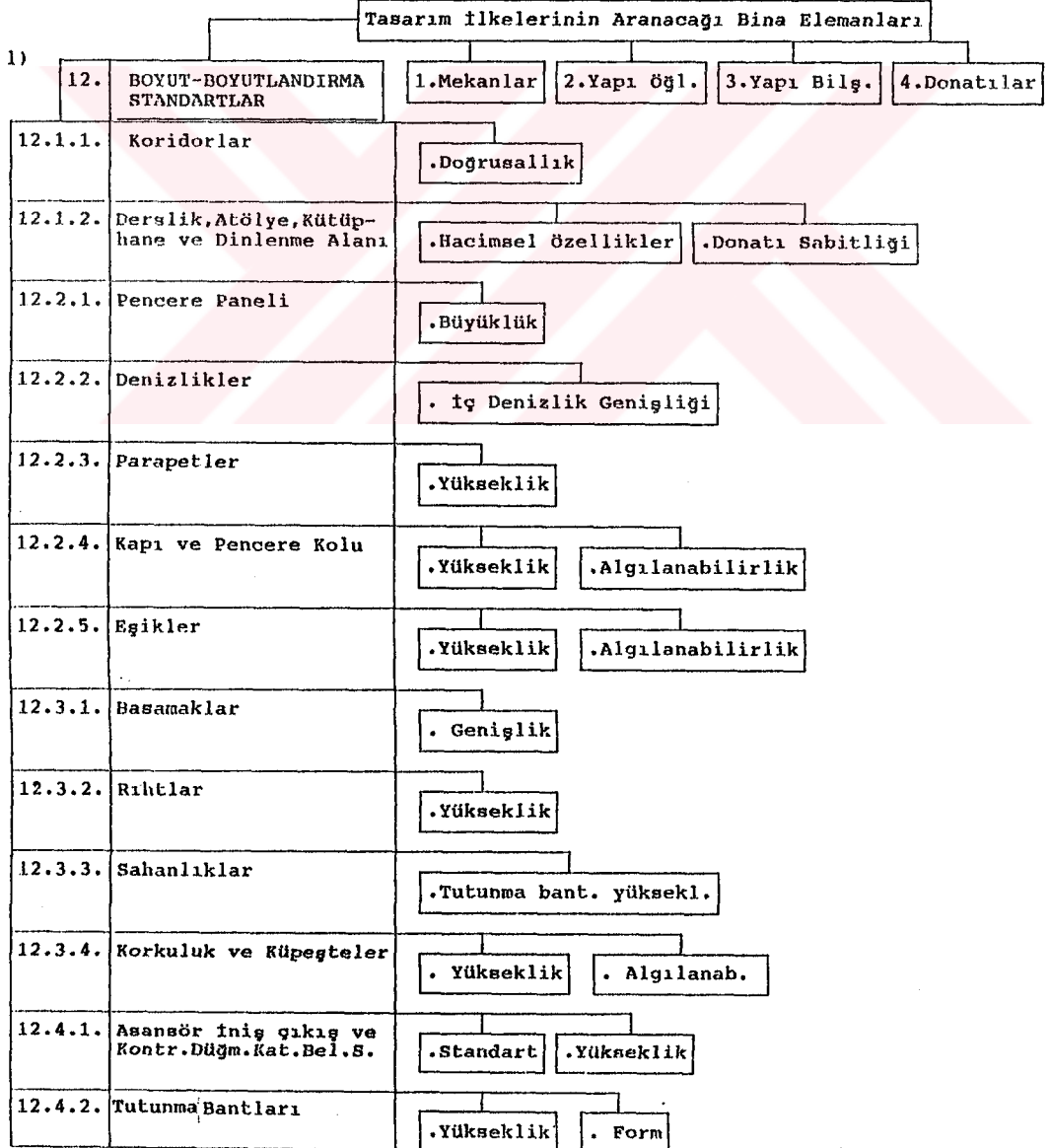
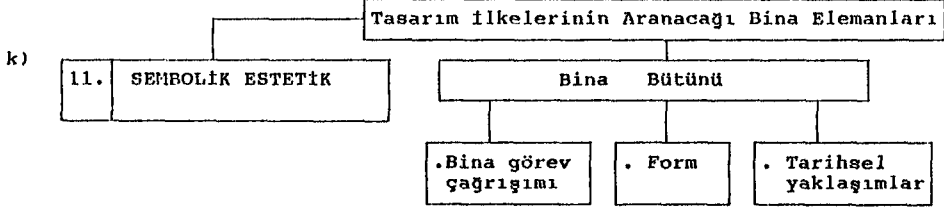
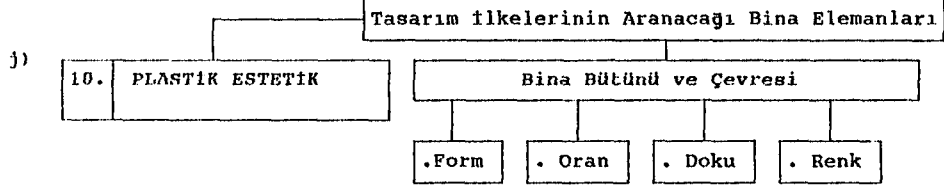
Tablo. 5'nin devamı

Tablo. 6'nın devamı

		Tasarım İlkelerinin Aranacağı Bina Elemanları			
i)	9. GÜVENLİK	1.Mekanlar	2.Yapı Üçl.	3.Yapı Bilş.	4.Donatılar
9.1.1.	Bina Yakın Çevresi	. Donatılar	.Döşeme Malzemesi		
9.1.2.	Koridorlar	. Tutunma bantları			
9.1.3.	Girişler	. Merdivenl.	. Kapılar		
9.1.4.	Atölye ve Derslikler	. Donatılar			
9.1.5.	Dinlenme-Eğlenme Alan.	. Donatılar			
9.2.1.	Pencere Paneli	. Boyut	. Malzeme		
9.2.2.	Denizlik	. Boyut	. Form	. Malzeme	
9.2.3.	Parapet	. Yükseklik			
9.2.4.	Eşik	.Form	. Renk		
9.3.1.	Basamaklar	. Form			
9.3.2.	Sahanlık	. Tutunma bantları			
9.3.3.	Korkuluklar	. Yükseklik	. Malzeme	. Form	
9.3.4.	İç ve Dış Döşemeler	. Renk	. Doku		
9.3.5.	Kolonlar	. Yoğunluk (sayı)	. Konum	. Form	
9.3.6.	Asansörler	. Çalışma sistemi			
9.4.1.	Asansör İniş Çıkış ve Kontr.Paneli Düğmel.	. Konum	. Kabartma	. Renk ve Işık	
9.4.2.	Asansör Kabin İçi Kontr.Kat Belirten Sistem	. Konum	. Kabartma	. Renk ve Işık	
9.4.3.	Merdiven Basl. Bitiş Uyarıları	. Konum	. Renk	. Ses	
9.4.4.	Kaydırmaçlar	. Konum	. Renk		
9.4.5.	Tutunma Bantları	. Konum	. Boyut	. Renk	

Tablo. 6'nın devamı

Tablo. 6'nın devamı

		Tasarım İlkelerinin Aranacağı Bina Elemanları			
m)	13. DOKU-MALZEME	1.Mekanlar	2.Yapı Ögl.	3.Yapı Bilg.	4.Donatılar
13.1.1.	Bina Yakın Çevresi	.Döşeme Kaplaması			
13.1.2.	Giriş-Koridor-Wc	.Döşeme Kaplaması			
13.1.3.	Derslik ve Atölyeler-Kütüphane-Dinlenme Eğ. Alanları	.Döşeme ve Duvar Malz.			
13.2.1.	Kapı ve Pencere Kolu	.Pürüzsüzlük			
13.3.1.	Sahanlıklar	. Tutunma bantları			
13.3.2.	Korkuluklar ve Kúpeşteler	. Pürüzsüzlük			
13.3.3.	İç ve Dış Döşemeler	. Kaplama malzemesi			
13.3.4.	Duvarlar	. Sıva-boya			
13.3.5.	Kolanlar	. Sıva-boya			
13.3.6.	Asansörler	. Kabartma sist.			
13.4.1.	Asansör İniş-Çıkış ve Kontr.Paneli Düğmel.	. Kabartma			
13.4.2.	Asans.Kat Belirt.Sist.	. Kabartma rakamlar			
13.4.3.	Asansör Kontr.İndikat.	. Kabartma			
13.4.4.	Merdiven Uyarıları	. Belirtkeler			
13.4.5.	Kaydıraçlar	. Kayganlık			
13.4.6.	Asansör Kontr.İndikat.	. Kabartma			
13.4.7.	Tutunma Bantları	. Pürüzsüzlük			

Tablo. 6'nın devamı

		Tasarım İlkelerinin Aranacağı Bina Elemanları		
n)	14.	SES	1.Mekanlar	2.Yapı Bilg. 3.Donatılar
	14.1.1.	Bina Yakın Çevresi	.Döşeme Kaplaması	
	14.2.1.	İç Döşemeler	. Kaplama malz.	
	14.2.2.	Dış Döşemeler	. Kaplama malz.	
	14.2.3.	Asansörler	. Uyarıcı aksesuarlar.	
	14.3.1.	Asansör İniş-Çıkış ve Kontr.Paneli Düğmel.	. Ses sinyali	
	14.3.2.	Asans.Kat Belirt.Sist.	. Ses sinyali	
	14.3.3.	Asansör Kontr.indikat.	. Ses sinyali	
	14.3.4.	Merdiven uyarıları	. Dokunuşla ses	

Tablo. 6'nın devamı

		Tasarım ilkelerinin Aranacağı Bina Elemanları			
o)	15. RENK	1.Mekanlar	2.Yapı Ögl.	3.Yapı Bilg.	4.Donatılar
15.1.1.	Bina Yakın Çevresi	.Döşeme Kaplaması			
15.1.2.	Giriş ve Koridorlar	. Döşeme farklılığı			
15.1.3.	Derslik,Atölye,Kütüphane ve Dinlenme Alan.	. Donatı-Döşeme Farkı			
15.2.1.	Denizlik	.Parapet farklılığı			
15.2.2.	Parapet	. Döşeme ile fark			
15.2.3.	Kapı Paneli	. Duvar ile zıtlık			
15.2.4.	Eşikler	. Duvar ile zıtlık			
15.3.1.	Basamaklar	. Rıhtlarla farklılık			
15.3.2.	Rıhtlar	. Basamak ile farklılık			
15.3.3.	Sahanlıklar	. Basamak ile farklılık			
15.3.4.	Küpeşteler ve Korkuluklar	. Yan duvar ile zıtlık			
15.3.5.	İç Döşemeler	. Duvar ile farklılık		. Eşik ile farklılık	
15.3.6.	Dış Döşemeler	. Yürüme bölgesi			
15.3.7.	Duvarlar	. Döşeme ile zıtlık			
15.3.8.	Kolonlar	. Döşeme ile zıtlık		. Duvar ile zıtlık	
15.4.1.	Asansör Giriş-Çıkış ve Kontr.Paneli Düğmel.	. Parlaklık-belirginlik			
15.4.2.	Asans.Kat Belirt.Sist.	. Kat numaraları			
15.4.3.	Asansör Kontr.İndikat.	. Düğmelerde parlaklık			
15.4.4.	Tutunma Bantları	. Döşemelerle farklılık		. Duvarlarla farklılık	

Tablo. 6'nın devamı

Tasarım İlkelerinin Aranacağı Bina Elemanları					
F)	16. BİÇİM - FORM	1.Mekanlar	2.Yapı Ögl.	3.Yapı Bilş.	4.Donatılar
16.1.1.	Koridorlar	.Doğrusallık			
16.1.2.	Girişler	.Semboliklik			
16.2.1.	Pencere Paneli	. Işık alması			
16.2.2.	Denizlik	. Yuvarlak hatlar			
16.2.3.	Pencere ve Kapı kolu	. Yuvarlak hatlar			
16.2.4.	Eşikler	. Yuvarlak hatlar			
16.3.1.	Basamaklar	. Basamak ucu yuvarlaklığı			
16.3.2.	Korkuluklar	. Boyluluk	. Süreklilik		
16.3.3.	Küpeşteler	. Yuvarlak hatlar	. Süreklilik		
16.3.4.	Kolonlar	.Yuvarlaklık			
16.4.1.	Asansör İniş-Çıkış ve Kontrol Düğmeleri	.Standartlık			
16.4.2.	Tutunma Bantları	. Yuvarlak hatlar	. Süreklilik		

Tablo. 6'nın devamı

Tasarım İlkelerinin Aranacağı Bina Elemanları					
r)	17. YÖN (HAREKET)	1.Mekanlar	2.Yapı Ögl.	3.Yapı Bilg.	4.Donatılar
17.1.1.	Bina Yakın Çevresi	.Döşeme malzemesi			
17.1.2.	Koridorlar	.Doğrusallık			
17.1.3.	Girişler	.Algılanabilirlik			
17.2.1.	Pencere ve Kapı Paneli	.Standart yön			
17.3.1.	Küpeşte ve Korkuluk.	. Konum			
17.3.2.	iç ve Dış Döşemeler	.Ses yansıtıcı kaplama malz.			
17.4.1.	Merdiven Uyarıları	.Konum			
17.4.2.	Tutunma Bantları	.Konum			

Tablo. 6'nin devamı

		Tasarım İlkelerinin Aranacağı Bina Elemanları			
s)	18. IŞIK	1.Mekanlar	2.Yapı Ögl.	3.Yapı Bilş.	4.Donatılar
18.1.1.	Koridorlar	. Doğal - yapay aydınlatma			
18.1.2.	Girişler	. Doğal - yapay aydınlatma			
18.1.3.	Derslik ve Atölyeler	. Doğal - yapay aydınlatma			
18.1.4.	Kütüphane	. Doğal - yapay aydınlatma			
18.1.5.	Dinlenme-Eğlenme Alanları	. Doğal - yapay aydınlatma			
18.2.1.	Pencere Paneli	. Boyut			
18.2.2.	Kapı Paneli	. Boyut			
18.3.1.	Sahanlık	. Aydınlatma			
18.3.2.	Basamaklar	. Aydınlatma			
18.3.3.	Çatılar	. Doğal aydınlatma			
18.4.1.	Asansör İniş-Çıkış ve Kontrol Düğmeleri	. Işıklı Düğmeler			

Tablo. 6'nın devamı

		Tasarım İlkelerinin Aranacağı Bina Elemanları			
t)	19. MEKANSAL ÖGELERİN KONUMU	1.Mekanlar	2.Yapı Ögl.	3.Yapı Bilg.	4.Donatılar
19.1.1.	Bina Yakın Çevresi	. KentSEL donatı			
19.1.2.	Girişler	.Güvenlik	. Ulaşılabilirlik		
19.1.3.	Wc-Lav.	.Ulaşılabilirlik		. Güvenlik	
19.1.4.	Derslik ve Atölyeler	.Donatı yerleşimi			
19.1.5.	Kütüphane	.Donatı yerleşimi			
19.1.6.	Dinlenme Eğlenme Alanı	.Donatı yerleşimi			
19.2.1.	Pencere ve Kapı Kolu	.Ulaşılabilirlik		. Güvenlik	
19.2.2.	Eşikler	. Güvenlik			
19.3.1.	Küpeğteler ve Korkuluklar	. Güvenlik	. Ulaşılabilirlik		
19.3.2.	Kolonlar	. Güvenlik	. Ulaşılabilirlik		
19.3.3.	Asansörler	. Ulaşılabilirlik		. Güvenlik	
19.4.1.	Asansör İnış-Çıkış ve Kontrol Düğmeleri	. Ulaşılabilirlik		. Güvenlik	
19.4.2.	Asans.Kabiniçi Kat Belirten Sistem	. Güvenlik	. Ulaşılabilirlik		
19.4.3.	Merdiven Uyarıları	. Ulaşılabilirlik		. Güvenlik	
19.4.4.	Kaydırmaçlar	. Ulaşılabilirlik		. Güvenlik	
19.4.5.	Tutunma Bantları	. Güvenlik	. Ulaşılabilirlik		

Tablo. 6'nın devamı

		Tasarım İlkelerinin Aranacağı Bina Elemanları			
u)	20. MEKANSAL ÖGELERİN YOĞUNLUĞU	1.Mekanlar	2.Yapı Ögl.	3.Yapı Bilş.	4.Donatılar
20.1.1.	Bina Yakın Çevresi	.Kentsel donatı konumu			
20.1.2.	Koridorlar	. Ulaşılabilirlik		. Güvenlik	
20.1.3.	Derslik ve Atölyeler	. Donatılar			
20.1.4.	Kütüphane	. Donatılar			
20.1.5.	Dinlenme-Egl.Alanları	. Donatılar			
20.2.1.	Pencere Paneli	. Işık		. Güvenlik	
20.3.1.	Kolonlar	. Güvenlik		. Ulaşılabilirlik	
20.3.2.	Asansörler	. Güvenlik		. Ulaşılabilirlik	
20.4.1.	Kaydırmaçlar	. Güvenlik		. Ulaşılabilirlik	
20.4.2.	Tutunma Bantları	. Güvenlik		.Ulaşılabilirlik	

Yukarıda sunulan değerlendirme modelinde yer alan ölçütlerin ilişki halinde oldukları çeşitli eleman ve mekanların hangi boyutlarda ele alındıkları ve değerlendirildikleri aşağıda gerekçeleriyle ayrı ayrı açıklanmaktadır:

1. "İklime Uygunluk" ölçütündeki ilişkiler genel olarak ısı ve yağış durumu gözönüne alınmak suretiyle ele alınmıştır. Bu etkenlerin öncelikle tasarım ilkelerini genelde etkileyeceği düşünülmüş ve diğer yapı bileşen ve elemanları da bu açıdan değerlendirilmeye alınmıştır. Bunlar dikkate alınarak, ısı geçişi ve yağış alma durumuna göre pencere paneli; boyut ve malzeme, denizlik; form ve malzeme, dış döşemeler; kaplama malzemesi, duvarlar; malzeme (ısı yalıtımlı, boşluklu vb.), çatılar; form ve malzeme, temellerin ise zemin durumunun iklimle de ilişkili olduğu düşünülürse yapı sistemleri açısından değerlendirilmeleri düşünülmektedir.

2. Binanın konumlandırılmasında etken bir ölçüt olan "topoğrafyaya uyum", zemin durumu gözönünde bulundurularak bina yerleşiminin ve açık alanlarda kentsel donatıların araziye uygun yerleşmesi olarak ele alınırken, aynı nedenle dış döşemelerin özürülülerin yürümelerinde engel oluşturmaması için form, yönlenmelerini etkileyebileceği ve algılarını kolaylaştıracağı düşünülerek de malzeme açısından, temellerin ise yine zeminin durumuna göre (sert ve yumuşak vb.) yapı sistemleri ve bu sistemlere bağlı olarak boyutlar açısından ele alınması düşünülmüştür.

3. Binanın "doğal çevreyle uyumu", açık mekanlar ve yapı bileşenleri bazında da çatılar açısından düşünülmüştür. Bu açıdan yapının konumunun, genel formunun ve malzemelerinin

yapıyı doğal çevreye uyumlandırmada etkili olacağı düşünülerek genel tasarım ilkeleri bağlamında düşünülmesi öngörülmüş ve buna bağlı olarak çatıların da gerek form gerekse malzeme bakımından çevreyle uyum oluşturmada rol oynayacağı düşünülmüştür.

4. Yapılacak olan yapının doğal çevreyle uyumunu sağlamanın yanısıra "diğer yapılarla da uyumu" nu sağlamak gerekmektedir. Bu nedenle yapı genel formu, cephe özellikleri ve kullanılan malzemeler öncelikle genel anlamda tasarım ilkeleri bazında ele alınırken, açık alanların diğer yapılarla, sokak ve meydanlarla uyumlu düzenlenmesi ve cephe özelliklerinin uyumunu sağlamak için de dış duvar ve pencere sistemlerinin; malzeme, renk, yatay ve düşey süreklilik ve kütsel biçim, çatıların ise form ve malzeme kriterleri açısından değerlendirilmesi gerekliliği benimsenmiştir.

5. "Ülke teknolojisine uyum", bina bütününde yapı ve yapım sistemleri açısından uygulanabilirlik ve ekonomiklik bazında değerlendirilmesi gerektiği düşünülmüştür. (Genelde bina bütününde yapı ve yapım sistemlerinde etkili olduğu için ayrıntılara inilmemiştir).

6. "Ekonomik olma" ölçütü biraz önce teknolojiye uyumda da belirtildiği gibi çok fazla maliyet gerektiren sistemlerden kaçınılması gerektiği düşünülerek bina bütünü ve çevresinde yapım sistemleri ve bunların uygulanabilirlikleri açısından ele alınmakla birlikte ayrıntılara inilmemiştir.

7. "Sosyo-kültürel uyum" ölçütü kullanıcı-yapı ve yapının diğer çevre yapılarla olan ilişkileri bağlamında ele alınmaktadır. Burada kullanıcı-yapı ilişkisine kullanıcının sahip

olduğu sosyal ve kültürel değerlere ve bu değerlere bağlı olarak gelişen davranışlarının yapı içinde karşılık bulabilmesi olarak bakılmaktadır. Bu durumda mekanların bu amaç doğrultusunda işlevselliği değerlendirilirken yapının çevre ile sosyo-kültürel uyumunu da birtakım estetik değerler ve diğer yapılarla ilişkileri sağlayan fiziksel düzenlemeler açısından ele almak mümkündür.

8. Genel olarak tüm mimari tasarımlarda çok önemli bir ölçüt olan "görevsellik-işlevsellik" ölçütü özellikle bu tür tasarımlarda çok önem kazanmaktadır. Öncelikle mekanlar arası fonksiyonel ilişkiler, yapı ögeleri ve bileşenlerinin kullanım kolaylığını sağlayıcı işlevsel özellikler ve özel donatı ve aksesuar kullanımı gerektiren yerlerin düşünülmesi genel olarak tasarımda ele alınması gereken boyutlardır. Bunu çeşitli elemanlar ve mekanlar bazına da indirerek detaylandırmak mümkündür: Labirent türü karışık formlu ve çok uzun boyutlu koridorlardan kaçınılması gereğinden hareketle koridorlar; form ve boyut açısından ayrıca bazı görme özürlülerin rengi algılayabildikleri düşünülürse renk, güvenlik ve yönlendirme amaçlarıyla da tutunma bantları gibi birtakım donatılar açısından değerlendirilmiştirler. Girişler, algılama yönlendirme özelliklerinden dolayı doku ve döşeme bazında ele alınmakta, buna bağlı olarak giriş merdivenleri güvenlik ve fark edilebilme açısından form ve renk boyutlarıyla değerlendirilmektedir. Eğitim işlevi gören mekanlarda ise (derslikler, atölyeler, kütüphane) hacimsel, ışıksal ve akustik özelliklerin, donatı yerleşimi ve çeşitliliğinin ve çalışma alanlarının gruplaşmaya olanak verecek şekilde düzenlenmeleri eğitsel

açısından kullanıcılara rahatlık, huzur ve kolaylık sağlayacaktır. Merdiven basamaklarında standart boyutlar, form ve renk kriterleriyle kullanım kolaylığı ve rahatlığının sağlanması, ayrıca merdivenlerin başlangıç ve bitiş uyarı aksesuarlarının yerinin, renk ve ses özelliğinin de işlevselliği arttıracakları öngörülmektedir. Buna benzer olarak asansörlerin kullanım kolaylığını sağlamak için özel sistemler ve buna bağlı olarak aksesuarlar (renk, ses ve doku özelliği olan) asansöre en kolay ulaşımı sağlayacak konumların düşünülmesi, ayrıca herhangi bir yangın ya da benzer bir tehlike anında merdivenlerin kullanımının güçleşeceği düşüncesiyle önerilen kaydıraçların; konum, koridorlarda ve merdivenlerde kullanılacak tutunma bantlarının ise konum, boyut ve renk açısından değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

9. Bu tasarım modelinde "güvenlik" ölçütü özellikle değerlendirmesi gereken bir ölçüt olarak kabul edilmektedir. Öncelikle işlevsellik ölçütünde de olduğu gibi genel olarak mekanlar arası ilişkiler, yapı bileşen ve öğeleri ve özel öneminden dolayı da birtakım donatı ve aksesuarların düşünülmesi gerekmektedir. Bu bakış açısından hareketle de diğer öğeler de farklı detaylar kazanmaktadır: Girişlerde birden fark edilmeme olasılığı düşünülerek merdiven ve kapılarda önlem alınması, atelye ve açık alanlarda donatıların konumuna dikkat edilmesi, pencere panellerinin; boyut ve malzeme açısından, güvenli olması, denizliklerin; boyut, form ve malzeme bakımından dayanıklı olması, eşiklerin form ve renk bakımından kolay algılanabilirliğinin sağlanması, parapet yüksekliklerinin fazla olması, sahanlıklarda da tutunma bantlarının yer

alması, yine güvenlik bazında korkulukların; yükseklik, malzeme ve form açısından ele alınmasının yararlı olacağı düşüncesiyle bir değerlendirme yapılması önerilmektedir. Ayrıca algılama kolaylığı açısından iç ve dış döşemelerde; renk ve dokunun, yoğunlukları, konumları ve formları açısından da kolonların dikkatle değerlendirilmesi gerekmektedir. Yine güvenlik ölçütü kapsamında asansörlerin; çalışma sistemleri, merdiven başlangıç ve bitiş uyarıcılarının; buldukları yer, ses, ve renk uyaranları, kaydırmaçların; doku ve konumları, koridor ve merdivenlerde yer alacak tutunma bantlarının da yer ve yükseklikleri bakımından değerlendirilmesinin güvenlik bazında yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

10. "Plastik estetik" kavramı tüm genel mimari tasarımlarda ele alınan ve bina bütünü ve çevresinde form, oran, doku ve renk gibi boyutlarla ilişki içinde olan bir ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır.

11. "Sembolik estetik" özellik ise yine genel bir ölçüt olarak düşünülmektedir. Tüm tasarımlarda bina bütününde görev çağrışımı ve formu gibi boyutlar açısından ele alınmaktadır.

12. Bu özürlü grup için "boyut-boyutlandırma ve standartlar"ın yine çok önemli bir ölçüt özelliği taşıdığı söylenebilir. Bu nedenle çeşitli yapı öğeleri ve bileşenlerinin mümkün olduğunca belirli standartta yapılması kullanıcılara büyük rahatlık ve kolaylık sağlayacaktır. Bu amaçla belirtilen ölçütlerle ilişkisi kurulan mekanların; hacimsel özellikleri, denizlikler, basamaklar, küpeşte ve kapı eşikleri, parapetler, rıhtlar, asansör düğmeleri, korkuluklar ve tutunma bantlarının ise; genişlikler, yükseklikler ve algılanabilme

özellikleri bazında boyut ve standartlar bakımından değerlendirilmesi gerekmektedir.

13. Görme özürlülerin dokunma yoluyla pekçokşeyi algılayabildikleri düşüncesinden hareketle böyle bir tasarım ve değerlendirme modeli içinde "doku ve malzeme" ölçütünün de önemli bir yer tutacağı kaçınılmazdır. Bu nedenle de tasarıma yaklaşımda öncelikle yumuşak doku ve çeşitli kabartma sistemlerinin kullanılması gerektiği düşünülmelidir. Çeşitli mekanlar ve yapı elemanları da bu bağlamda ele alınmıştır: Girişler, derslikler ve atölyeler gibi mekanlar, sahanlıklar, korkuluk ve küpeşteler, iç ve dış döşemeler, duvarlar, kolonlar, asansör ve merdivenler; kaplama malzemesi, pürüzsüzlük ve kayganlık özellikleri, sıva ve boya özellikleri ve gereken yerlerde düzenlenecek olan kabartmalar bakımından değerlendirmeye alınmalıdır.

14. Algılama özelliği taşıyan bir diğer ölçüt de "ses" dir. Bu amaçla iç ve dış döşeme kaplamalarının; uyarıcı özellik taşıyan malzemeler, asansör ve merdiven uyarıcılarının da çeşitli ses sinyalizasyonları bakımından değerlendirilmesi doğru olacaktır.

15. İlk bakışta "renk" kavramının görme özürlüler için önem taşımadığı düşünülebilir. Ancak bu gruptaki çoğu görmezlerin renk algısı olduğu düşünülürse aslında önemli bir ölçüt olarak tasarımda ve değerlendirmede yer alması gerektiği görülür. Bu nedenle mekanların, çeşitli yapı elemanlarının, donatı ve aksesuarların renk durumları düşünülmelidir. Genel olarak özetlemek gerekirse: Donatı-döşeme, döşeme-duvar, koridor-döşeme, denizlik - parapet, kapı - duvar, eşik-döşeme,

basamak-riht, sahanlık-basamak ve kolon-döşeme ilişkilerinde kontrastlıklar düzenlenirken, asansörlerde kullanılacak sistemlerde; parlaklık, belirginlik durumunun değerlendirilmesi yararlı olacaktır.

16. Kullanıcıların herhangi bir elemanı fark edemeyip çarpma ve dokunma durumu düşünüldüğünde ise karşımıza "biçim-form" ölçütü çıkmaktadır. Burada denizlikler, pencere ve kapı kolları, eşikler, küpeşteler, kolonlar ve tutunma bantlarının formlarının kolay kavrama ve algılama açısından yuvarlak hatlarda olması düşünülürken, korkulukların boşluksuz, pencere panellerinin yeterli ışık alabilecek boyutta olması ve koridorların doğrusal, girişlerin ise algılanabilir bir özellik taşıması açısından değerlendirilmesi öngörülmektedir.

17. "Yön" de kullanım rahatlığı sağlayan bir ölçüt olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle koridorlar; doğrusallık, kapı ve pencereler; standart bir yönde açılım, döşemeler; yönlendirmeyi kolaylaştırıcı ses yansıtıcı yüzeyler, korkuluk ve tutunma bantları ise; başka bir mekana bağlanmayı belirtmek için konumları açısından değerlendirilmektedir.

18. Renk algısında olduğu gibi "ışık" da bazı görmezler tarafından algılanan bir olgudur. Bu nedenle öncelikle genel olarak mekanların yeterince aydınlatılması düşünülmelidir. Özellikle koridorlar, girişler, derslikler, atölyeler, kütüphane ve dinlenme alanları, sahanlıklar doğal ve yapay, çatılar ise doğal ve yapay aydınlatma bazında değerlendirmeye alınmıştır. Buna bağlı olarak da pencere ve kapı panellerinin de boyut açısından değerlendirilmeleri gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca asansörlerde ışıklı sistemlerin kullanılmasının

da yararlı olacağı düşünülmektedir.

19. "Mekansal öğelerin konumu"nun da özellikle güvenlik ve ulaşılabilirlik açısından genel tasarıma yaklaşımda ele alınması doğru olacaktır. Girişler, eşikler, kolonlar, asansör içi sistemler, kaydırma bantları, wc-lavabo, pencere ve kapı kolları bu açıdan değerlendirilmektedir. Ayrıca çeşitli mekanlarda donatı yerleşiminde standart bir düzen olmasına özen gösterilmesi de yararlı olacaktır.

20. Bu model içerisinde "mekansal öğelerin yoğunlukları"nın da değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Bu bakımdan çeşitli mekanlar; donatı yerleşimi, koridorlar; ulaşılabilirlik, pencere panellerinin çokluğu; ışık, kolonlar, asansörler, kaydırma bantlarının da güvenlik açısından ele alınarak değerlendirilmesi öngörülmektedir.

Aşağıda bütün bu ölçütlerin bir değer tablosu içinde nasıl değerlendirildikleri sunulmaktadır: (Tablo 7.), (Tablo 8.)

Ancak bu tablolarla ülke teknolojisine uygunluk, ekonomik olma, sosyo - kültürel uyum, plastik ve sembolik estetik ölçütleri bina bütünü ve çevresinde genel olarak her boyutta etkili olduğu ve tüm tasarımlarda karar aşamalarında düşünülmesi gereken ölçütler olduğu için tablolarla ayrıntıya inilerek değerlendirmeye alınmamıştır.

Tablo 7. Genel Kod Değer Tablosu

		Ö L Ç Ü T L E R																						
		İKLİM UYGUNLUK	TOPOGRAFYAYA UYUM	DOĞAL ÇEVREYE UYUM	YAPISAL ÇEVREYE UYUM	ÜLKE TEKN. UYG.	EKONOMİK OLMA	SOSYO KÜLTÜREL UYUM	GÖRÜŞSELLİK - İŞLEŞELLİK	GÜVENLİK	PLASTİK ESTETİK	SEMBOOLİK ESTETİK	BOYUT-BOYUTLANDIRMA-STAND.	DOKU-(MALZEME)	SES	RENK	BİÇİM-FORM	YÖN-(HAREKET)	ISIK	MEKANSAL ÖĞELERİN KONUMU	MEKANSAL ÖĞELERİN YÜZLÜLÜĞÜ			
A- MEKANLAR	ALTIZİMET EDİLEN MEKANLAR	Bina Yakın Çevresi	●	●	●			●	●			●	●	●	●	●	●	●	●	●	●			
		Koridorlar						●	●				●	●	●	●	●	●	●	●	●	●		
		Girisler						●	●				●	●	●	●	●	●	●	●	●	●		
		Wc-lavabo						○	○				○	○	○	○	○	○	○	○	○	○		
		Derslikler						●	●				●	●	●	●	●	●	●	●	●	●		
		Atölyeler						●	●				●	●	●	●	●	●	●	●	●	●		
		Kütüphane						●	○				●	●	●	●	●	●	●	●	●	●		
		Dişlenme-Eğlenme Alanlar						●	○				●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	
		Pencere Paneli		●						●			●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		Denizlik		●						●			●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
B-YAPI ÖGELERİ	B.1.PENCERELELER	Parapet						●				●	●	●	●	●	●	●	●	●	●			
		Pencere kolu						○				○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○		
		Kapı paneli							●			●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●		
		Esik							●			●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●		
		Kapı kolu						○				○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○		
		C-YAPI BİLEŞENLERİ	C.1.MERDİVENLER	Basamak						●	●			●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
				Niç							●			●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
				Sahanlık							○			○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
				Korkuluk						●	●			●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
				Küpeste						○				○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
İç Döşemeler	●			●				●	●			●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●		
Dış Döşemeler	●				●			●	●			●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●		
C ² -DUVARLAR													●	●	●	●	●	●	●	●	●	●		
C ³ -KOLONLAR													●	●	●	●	●	●	●	●	●	●		
C ⁴ -ASANSÖR													●	●	●	●	●	●	●	●	●	●		
C ⁵ -ÇATILAR	●	●	●				○				●	●	●	●	●	●	●	●	●	●				
C ⁶ -TEMELLER	●	●									●	●	●	●	●	●	●	●	●	●				
D-GENEL GÜVENLİK DONATI VE AKSESUAR	D ¹ -ASANSÖR İNİŞ ÇIKIŞ DÜĞMELERİ							●	●			●	●	●	●	●	●	●	●	●	●			
	D ² -ASANSÖR KONTR. PANELİ DÜĞM.							●	●			●	●	●	●	●	●	●	●	●	●			
	D ³ -ASANSÖR KONTR. İNDİKATÖRÜ							●	●			●	●	●	●	●	●	●	●	●	●			
	D ⁴ -ASANSÖR KABİN İÇİ KONTR. KAT BELİRTEN SİSTEM							●	●			●	●	●	●	●	●	●	●	●	●			
	D ⁵ -MERDİVEN BAŞL-BİTİŞ UYARIL.							●	●			●	●	●	●	○	○	○	○	○	○			
	D ⁶ -KAYDIRAÇLAR							●	●			●	●	●	●	●	●	●	●	●	●			
	D ⁷ -TUTUŞMA BANTLARI							●	●			●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●		

●	1.DERECE
○	2.DERECE
○	3.DERECE

Tablo 8. Değer Verilmiş Kod Değer Tablosu

		Ö L Ç Ü T L E R																				
		İKLİME UYGUNLUK	TOPOGRAFYAYA UYUM	DOĞAL ÇEVREYE UYUM	YAPISAL ÇEVREYE UYUM	ULKE TEKN. UYG.	ERONOMİK OLMA	SOSYO KÜLTÜREL UYUM	GÖRNEYSİLLİK - İŞLEYSİLLİK	GÜVENLİK	PLASTİK ESTETİK	SEMBOLİK ESTETİK	BOYUT-BOYUTLANDIRMA-STAND.	DOKU-(MALZEME)	SES	RENK	BİÇİM - FORM	YÖN-(HAREKET)	IŞIK	MEKANSAL ÖĞELERİN KONUMU	MEKANSAL ÖĞELERİN YÜZÖLÇÜLÜĞÜ	
P A R A M E T R E L E R	A- MEKANLAR	Bina Yakın Çevresi	2	3	3				2	3			3	3	2		3		3	2		
		Koridorlar							3	3			2	2		1	2	2	2		2	
		Girtsler							2	3			2		1	1	2	2	2			
		Wc -lavabo							1				2		1					1		
		Derslikler							3	2			2	2	1				2	2	2	
		Atölyeler							3	3			2	2	1				2	2	2	
		Kütüphane							3	1			2	2	1				2	2	2	
		Dinlenme-Eğlenme Alanları							3	2			2	2	1				2	2	2	
	B- YAPI ÖGELERİ	B-KAPILAR	Pencere Paneli	2						2			2				2	3	3		2	
			Denizlik	2							3			3			2	2				
			Parapet								3			3			2					
			Pencere kolu							1			1	1			1				1	
			Kapı paneli														1		3	2		
			Esik								3			3			2	3			3	
			Kapı kolu							1				1	1		1				1	
	C- YAPI BİLEŞENLERİ	C-ÖĞEMELER	Basamak							3	3		3			2	3		1			
			Riht										3			2						
			Sahanlık								2			2	1		2			2		
			Korkuluk							3	3		2	1		2	2	3		2		
			Küpeste							1			2	1		1	2	3		2		
			İç Dösemeler							3	3			3	3	2						
			Dış Dösemeler	2	2					3	3			3	3	2						
			D3- DUVARLAR	3			3							2		1						
	D- GENEL GÜVENLİK DONATI VE AKSESUAR	D-TEMELLER	D4- KOLONLAR								3			2		2	3			3	3	
D5- ASANSÖR									3	3			3	3						2	2	
D6- ÇATLAR			3		2	3			1										3			
D7- TEMELLER			2	3																		
D1- ASANSÖR İNİŞ ÇIKIŞ DÜĞMELERİ									2	3			2	3	3	1	2		2	2		
D2- ASANSÖR KONTR. PANELİ DÜĞM.									2	3			2	3	3	1	2		2	2		
D3- ASANSÖR KONTR. İNDİKATÖRÜ							2	3			2	3	3	1				2				
D4- ASANSÖR KABİN İÇİ KONTR. KAT BELİRTEN SİSTEM							2	3			2	3	3	1				2				
D5- MERDİVEN BAŞL -BİTİŞ UYARIL.							2	3				3	3			1		3				
D6- KAYDIRAÇLAR							2	3			2							2	2			
D7- TUTUNMA BANTLARI							3	3			3	1		2	2	3		3	3			
ÖLÇÜTLERİN KOD DEĞER TOPLAMI		14	8	5	9	-	-	-	54	69	-	-	46	53	27	38	28	23	27	44	24	

GENEL TOPLAM 469

3. BULGULAR

Yukarıda ölçütler halinde belirtilen bu tasarım /değerlendirme modeline dört ayrı parametreden bakılmıştır: Kendi içinde düzeni ve sırası ile düzenlenmiş olan mekanlar, bir sistem dahilinde gözden geçirilen yapı elemanları, kapsamlı bir sistemin oluşturulması için belirlenen yapı bileşenleri, bir de özel öneminden dolayı genel anlamda güvenlik dışında donatı ve aksesuarların özel olarak sınanmasını uygun bulunmuştur. Bunların da değerlendirmeye alınacak olan özelliklerinin değerlendirme ölçütleri neler olmalıdır diye düşünüldüğünde, genel tasarım ilkelerinin bu başlıklarda ölçüt olarak kullanılması gerektiği düşünülmüştür. Böylece asimetrik bir matris oluşturuldu. Bu tür mekanların tasarımında her şey çok önemli gibi görülmektedir. Ancak tasarım ideali hedeflemekle birlikte deneyimler göstermektedir ki sadece bir optimumu elde eder. Bu nedenle parametre-ölçüt ilişkisinde bir değer derecelenmesi yapmanın doğru olacağı düşüncesiyle elde edilen bilgi ve bulgulara dayalı olarak normatif bir derecelendirme yapılmıştır.

Derecelendirmelerde 1., 2. ve 3. dereceden önemli ilişkiler belirlenmiştir. Bu normatif derecelendirmeye bağlı olarak da genel toplamı 469 olan ölçüt kod değer toplamı elde edilmiştir. Bu değerlendirmede "69" kod değeriyle "güvenlik" ölçütünün en önemli işlevsel ölçüt olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra sırasıyla "görevsel-işlevsellik" (54), "doku-malzeme" (53), "boyut-boyutlandırma - standartlar" (46), "mekansal öge-

lerin konumu" (44), "renk" (38), "biçim-form" (28), gibi faktörlerin önemli değerlendirme ilke ve ölçütleri olarak görüldüğü saptanmıştır.

Bu çalışma eğitim kurumları bazında olmasına rağmen, sonuçların görme özürlülerin kullanabilecekleri tüm mekanlarda geçerli olabileceği varsayılarak aşağıdaki öncelikler tablosu hazırlanmıştır: (Tablo 9.)

Tablo 9. Görme Özürlüler İçin Tasarlanan Mekanlarda Öncelikli Tasarım İlkeleri

Sıra No:	Ö L Ç Ü T L E R	DEĞER
1	Güvenlik	69
2	Görevsellik-İşlevsellik	54
3	Doku-Malzeme	53
4	Boyut-Boyutlandırma-Standartlar	46
5	Mekansal Öğelerin Konumu	44
6	Renk	38
7	Biçim-Form	28
8	Ses	27
9	Işık	27
10	Mekansal Öğelerin Yoğunluğu	24
11	Yön (Hareket)	23
12	İklime Uygunluk	14
13	Yapısal Çevreye Uyum	9
14	Topoğrafyaya Uyum	8
15	Doğal Çevreye Uyum	5

4. IRDELEME

Bir önceki bölümde elde edilen bulgulardan anlaşılacağı gibi, genel tasarım ölçütleri içinde yer alan ve bazen birinci derecede birer tasarım ilkesi haline gelebilen bazı ölçütler (ülke teknolojisine, uyum ekonomik olma, sosyo - kültürel uyum, plastik ve sembolik estetik) genel olarak mimari kararlarda çok önemli olmalarına karşın işlev ağırlıklı bu ayrıntı modelinde gözardı edilmişlerdir. Bunların yerine, örneğin bir "güvenlik" ölçütünün birinci dereceden önemli ölçüt olduğu görülmektedir. Ayrıca "doku-malzeme" ve "boyut" gibi ölçütler dahi yukarıda belirtilen ilkelerden daha çok ayrıntılar üzerinde etkili olduklarından bu tür bir model içinde birer tasarım ilkesi olma özelliği kazanmaktadırlar.

Ayrıca buradan hareketle uygulamacılar için daha pratik bir yöntem olan bir denetim listesi önerilebilir. Bu denetim listesi, ölçütlerin aldıkları değer sıralamasına göre aşağıdaki şekilde olabilir:

4.1. Görme Özürlülere Yönelik Mekanların Tasarımında Kullanılabilecek Bir Denetim Listesi

1. "GÜVENLİK" (69)

- . Genel güvenlik önlemleri alınmış mıdır?
- . Koridorlar doğrusal mıdır?
- . Girişler algılanabiliyor mu, denetimli midir?
- . Atölyeler iş kazalarına karşı güvenli midir?
- . Dinlenme-eğlenme alanları panik halinde çabuk boşaltılabilir mi?

- . Denizlik yükseklikleri ve genişlikleri emniyetli midir?
- . Parapet yükseklikleri sağlanmış mıdır?
- . Basamaklar iyi ışık alan yönde midir?
- . Pencere boyut ve malzeme açısından emniyetli midir?
- . Sahanlıklarda ve koridorlarda tutunma bantları düzenlenmiş midir?
- . Korkuluklarda yükseklik, malzeme ve biçim bakımından emniyet sağlanmış mıdır?
- . Döşemelerde herhangi bir engele yaklaşıldığını belirtmek için renk ve doku boyutlarıyla bir farklılık düzenlenmiş midir?
- . Kolonların herhangi bir çarpma durumuna göre yoğunlukları uzaltılmış mıdır? Formları yuvarlatılmış mıdır?
- . Asansörlerde gerek genel kullanımlarda gerekse acil durumlarda kullanılmak üzere gerekli ses ve ışık sinyalleri bulunan özel çalışma sistemleri düzenlenmiş midir?
- . Kaydıraçlar güvenli midir?
- . Tutunma bantlarının konumları ve yükseklikleri yeterli midir?

2. "GÖREVSELLİK" (54)

- . Genel olarak tasarımda, mekanlararası ilişkilerde kolay erişim düşünülmüş mü, yapı öğeleri, yapı biesenleri ve çeşitli donatı ve aksesuarların kullanışlılığı düşünülmüş müdür?
- . Derslikler, atölyeler ve kütüphane eğitsellik bağlamında gerekli donatı ve aksesuarlarla donatılarak ışık

ve akustik özellikler dikkate alınmış, gruplaşma ve çalışma olanakları sağlanmış mıdır?

- . Koridorlar doğrusal mıdır, duvarlarında tutunma bantları var mıdır?
- . Girişler algılanabiliyor mu? merdivenlerinin her iki tarafında da küpeşte yer almış mıdır?
- . Basamaklarda standart form ve boyut sağlanmış mı? basamak ve rıht farklılığı algılanabiliyor mu?
- . Asansörlerin özel sistemlerle işlevselliği arttırılmış mıdır?
- . Merdiven belirtkeleri algılanabiliyor mu?
- . Kaydırmaçlar ve tutunma bantları yeterli sayıda mıdır ? kullanışlı mıdır?

3. "DOKU-MALZEME" (53)

- . Genel olarak ses yansıtıcı döşemeler, yumuşak doku ve kabartma sistemler kullanılmış mıdır?
- . Girişlerdeki döşeme dokusunun farklılığı algılanabiliyor mu?
- . Tutunma bantları, korkuluklar ve küpeşteelerde pürüzsüzlük sağlanmış mıdır?
- . İç ve dış döşemelerde algı kolaylığı açısından farklı kaplama malzemeleri kullanılmış mıdır, bunlar ses yansıtıcı mıdırlar?
- . Duvarlarda ve kolanlarda uygun sıva ve boya kullanılmış mıdır?
- . Asansörlerde dokunma yoluyla algılanabilen kabartma sistemler yer almış mıdır?

- . Merdiven belirtkelerinin doku-malzemesi algıyı kolaylaştırıcı mıdır?

4. "BOYUT-BOYUTLANDIRMA-STANDARTLAR" (46)

- . Mekan boyutları içinde geçecek etkinliğe uygun mudur?
- . Genel olarak yapı öge ve bileşenlerinde standartlık sağlanmış mıdır?
- . İç denizliklerde genişlik sağlanmış mıdır?
- . Parapetlerde yeterli yükseklik sağlanmış mıdır?
- . Pencere panellerinin boyutları yeterli aydınlatma sağlıyor mu?
- . Pencere ve kapı kollarında ulaşılabilir boyut ve yükseklik sağlanmış mıdır?
- . Basamak genişlikleri standart mıdır?
- . Rıht yükseklikleri standart mıdır?
- . Sahanlıklardaki tutunma bantları, korkuluklar ve kapı eşiklerinin yükseklikleri uygun mudur?
- . Küpeşte boyutları kolay kavranabilecek boyutta mıdır?
- . Koridorlar uygun boyutta mıdır?

5. "MEKANSAL ÖGELERİN KONUMU" (44)

- . Genel olarak tasarımda güvenlik ve ulaşılabilirlik ölçütlerinin dikkate alındığı söylenilebilir mi?
- . Bina yakın çevresinde kentsel donatıların yerleşimi uygun mudur ?
- . Girişlere ulaşım kolay sağlanabilmiş midir, emniyetli midirler?
- . Wc ve lavabolar ulaşılabilir ve güvenli midirler?
- . Derslik, atölye ve kütüphane gibi mekanlarda donatı sabitliği sağlanmış mıdır ?

- . Pencere ve kapı kolları kullanım açısından ulaşılabilir uygun yükseklikte midirler?
- . Kolonların genel ulaşımı sağlayan sirkülasyon yerlerinde yoğunlaşmamasına dikkat edilmiş midir?
- . Asansörlere rahatlıkla ulaşılabilir mi?
- . Asansör içinde ve dışında kullanılan özel sistemler uygun yerde midirler?
- . Merdiven belirtkeleri merdivenin başlangıç ve bitiş yerlerinde ayrı ayrı düzenlenmiş midir?
- . Kaydıraçlar kolay ve güvenli ulaşılacak yerde midirler?
- . Tutunma bantları koridorların her iki tarafında da bulunmakta mıdır?
- . Küpeşteler merdivenin sağ tarafında da bulunmakta mıdır?

6. "RENK" (38)

- . Genel olarak yapı öğeleri ve bileşenlerinde algıyı kolaylaştıran kontrast renkler kullanılmış mıdır?
- . Koridorlar işlevsel birimlerden farklı renkte midirler?
- . Girişlerde döşeme farkı renkle güçlendirilmiş midir?
- . Mekanlarda donatı-döşeme farkı algılanabiliyor mu?
- . Denizlik-parapet farkı algılanabiliyor mu?
- . Kapı paneli duvar ile farklılık gösteriyor mu?
- . Eşikler döşeme ile farklı renkte midir?
- . Basamaklar ve sahanlıklarda renk ayrımı var mıdır?
- . Basamaklar ve rihtlarda renk ayrımı var mıdır?
- . Küpeşte yan duvar ile kontrast renkte midir?

- . İç döşemeler duvar ve eşiklere göre daha koyu renkte midir?
- . Dış döşemelerde yürüme bölgesi ayırt edilebiliyor mu?
- . Duvar ve döşeme farkı algılanabiliyor mu?
- . Kolonların döşeme ve duvarla farkı algılanabiliyor mu?
- . Asansörlerde kullanılan özel sistemlerde algıyı kolaylaştırıcı farklı renkler kullanılmış mıdır?
- . Tutunma bantları döşeme ve duvarlara göre farklı renkte midir?

7. "BİÇİM-FORM" (28)

- . Genel olarak yapı öğeleri ve bileşenlerinde kolay kavranabilen ve tehlike yaratmayacak formlar kullanılmış mıdır?
- . Koridorlar doğrusal mıdır?
- . Pencere panelleri yeterli ışık alabilecek formda mıdır?
- . Denizliklerin iç kısımları yuvarlatılmış mıdır?
- . Pencere ve kapı kolları, küpeşteler ve tutunma bantları kolay kavranabilen biçimde ve sürekli midir?
- . Korkuluklar boşluksuz ve sürekli biçimde düzenlenmiş midir?
- . Basamak uçları yuvarlatılmış mıdır, çıkıntılı uçlardan kaçınılmış mıdır?

8. "SES" (27)

- . Döşemelerde kullanılan malzemeler ses yansıtıcı mıdır- lar?
- . Asansörlerde sesli uyarı sistemleri kullanılmış mıdır?
- . Merdiven uyarıcılarının (belirtkelerinin) ses vermesi

sağlanmış mıdır?

9. "IŞIK" (27)

- . Binada doğal ve yapay aydınlatma yeterli derecede sağlanmış mıdır?
- . Koridorlar doğal ışık alıyor mu?
- . Girişler aydınlık mıdır?
- . Derslikler, atölyeler ve kütüphane çalışmaya elverişli yönde ışık alıyor mu?
- . Pencere ve kapı panelleri yeterli ışık sağlıyor mu, ışığın gözü kamaştırmayacak şekilde gelmesi sağlanmış mıdır?
- . Sahanlıklar aydınlatılıyor mu?
- . Çatılarda doğal ışık gelmesini sağlayıcı düzenlemeler var mıdır?
- . Basamaklar ışık alıyor mu?

10. "MEKANSAL ÖGELERİN YOĞUNLUĞU" (24)

- . Koridorlar genel sirkülasyonu güvenli ve ulaşılabilir şekilde sağlayacak genişlikte midir?
- . İç ve dış mekanlarda donatı sayısı yeterli midir ?
- . Pencereler mekanların yeterli ışık almasını sağlayacak büyüklükte midir?
- . Asansör sayısı yeterli midir?
- . Kaydıraçlar yeterli midir?
- . Tutunma bantları her koridor ve sahanlıkta düzenlenmiş midir?

11. "YÖN (HAREKET)" (23)

- . Koridorlar lineer midir?

- . Döşemelerde kullanılan malzemeler yönlenmeyi kolaylaştırıyor mu ?
- . Pencere ve kapı panellerinin açılımı standart bir yönde midir?
- . Kullanılan aydınlatma aksesuarları uygun yönde ışık veriyor mu?

12. "İKLİME UYGUNLUK" (14)

- . Bölgenin yağış durumu ve sıcaklığı tasarımda göz önünde bulundurulmuş mudur?
- . Pencere panellerinin boyut ve malzemesi iklime uygun mudur?
- . Denizlikler yağmur suyunu içeriye almayacak form ve malzemedен mi yapılmıştır?
- . Duvarlar iklime uygun malzeme ile inşaa edilmiş midir?
- . Çatıların form ve malzemesi iklime uygun mudur?

13. "YAPISAL ÇEVREYE UYUM" (9)

- . Bina bütünü ve çevresi form, boyut, malzeme, oran, renk ve doku gibi ölçütler bakımından yapısal çevreyle uyum içinde midir?
- . Yapı ve açık alanların, sokak ve meydanlarla ilişkileri sağlanmış mıdır, gerekli yerlerde emniyet önlemleri alınmış mıdır?

14. "TOPOĞRAFYAYA UYUM" (8)

- . Araziye uygun yerleşim sağlanmış mıdır?
- . Dış döşemeler form ve malzeme bakımından araziden farklı mıdır?
- . Temelerde topoğrafyaya uygun sistemler kullanılmış mıdır?

15. "DOĞAL ÇEVREYE UYUM" (5)

- . Bina yakın çevresinde doğal çevreyle uyumlu bir beraberlik sağlanmış mıdır?
- . Yapı konum, form ve malzeme açısından doğal çevreye uyumlu mudur?
- . Çatılar form ve malzeme açısından çevreyle uyumlu mudur?

16. "EKONOMİK OLMA"

- . Yapı sisteminde uygulanabilir sistemler kullanılmış mıdır, esneklik ve etkililik sağlanmış mıdır?
- . Yapım sistemleri uygulanabilir ve etkili midirler?
- . İşçilikte kalite ve maliyet dikkate alınmış mıdır?
- . Malzeminin kalitesi ve maliyeti düşünülmüş müdür?

17. "ÜLKE TEKNOLOJİSİNE UYGUNLUK"

- . Yapı ve yapım sistemleri uygulanabilir nitelikte ve ekonomik midirler?

18. "SOSYO-KÜLTÜREL UYUM"

- . Yapı kullanıcı gereksinimleri, değer, tutum ve davranışlarını karşılayabilecek düzeyde midir?

19. "SEMBOLİK ESTETİK"

- . Bina bütünü ve çevresinde bina çağrışım görevi algılanabiliyor mu ?

20. "PLASTİK ESTETİK"

- . Bina bütünü form, oran, doku ve renk düzeyinde estetik özellikler taşıyor mu ?
- . Girişler form açısından sembolik özelliklere sahip midir?

5. SONUÇLAR

Bu çalışmada özörlölere yönelik mekanların tasarımında bazı önceliklerin olması gereğinden yola çıkarak görme özörlölere yönelik eğitim kurumları için örnek bir tasarım ve değerlendirme modeli oluşturulması amaçlanmış ve oluşturulmuştur. Ülkemizde bugüne değin yapılan tasarım ve değerlendirme çalışmalarında bu önceliklerle hazırlanmış bir modele rastlanmamaktadır. Ayrıca konuyla ilgili çok sınırlı kaynaklara sahip olduğumuzdan dolayı da bu konuda literatür araştırmasında fazla bir bulguya da rastlanmamaktadır. Değerlendirme modeli önerilerinin de pek pratik olduğu söylenemez.

Bu çalışmada, öncelikle mekan kavramından yola çıkılarak mekanının işlevselliği araştırılmış ve mekana özgü özellikler işlevsel ve fiziksel konfor bazında açıklanmıştır. Kullanıcı ihtiyaçlarının ve özelliklerinin bilinmesinin tasarıma etkileri belirtilmiştir. Bu konu öncelikle ele alındıktan sonra ise özel mekanların tasarımındaki bazı önceliklerden bahsedilerek bunun gereği açıklanmıştır. Değer ve değerlendirme modelleri üzerinde durulduktan sonra da özörlü gruplardan biri olan görme özörlöler için yapılacak olan bir eğitim kurumunda tasarım ve değerlendirme aşamasında kullanılmak üzere bir model geliştirilmiştir.

Bu model özellikle eğitim kurumunu kapsamakla birlikte bu özür grubundaki insanların kullanacakları diğer mekanlarda da (özel konut ya da genel kullanıma açık kurumların bazı yerlerinde) kısmen kullanılabilme özelliğine sahiptir. Özel-

likle yapı ögeleri, yapı bileşenleri ve birtakım donatılar ve aksesurlar bazında değerlendirme düşünüldüğünde genel olarak ortak özellikler taşımaktadır.

Burada hedeflenen, görme özürünün mümkün olduğunca başkalarının yardımına ihtiyaç duymadan eylemlerini yerine getirebilecek ortamların hazırlanmasıdır. Bu amaçla yapılacak tasarımlarda mekanların ya da yapı elemanlarının daha detaylı bir boyut kazanacağı doğaldır. İşte hazırlanan bu değerlendirme modeli bu özürlü grubun özellikleri ve ihtiyaçları dikkate alınarak hazırlanmıştır. Sonuçta sunulan değerlendirme tablosu tasarımda öncelikli ölçütleri ortaya koyarken daha sonra yer alan denetim listesinin ise uygulamacı mimara pratik bir uygulama aracı olacağı düşünülmüştür.

Bu çalışmada eleştirilecek bir nokta oluşturulan tasarım ve değerlendirme modelinin hazırlanmasında ve sınanmasında görme özürlü bir grupta çalışma olanağının olmayışıdır. Bu değerlendirme modeli bu grup hakkında edinilen bilgi ve bulgulardan yararlanarak oluşturulmuştur. Bu nedenle gerçek bir grupta sınıandığında elde edilecek değerlerin çok az da olsa değişebilme olasılığı vardır. Ancak temelde ortaya çıkacak önceliklerin çok fazla değişebileceği düşünülmemektedir.

Bu araştırmayı yaparken bu konuda uygulanmış olan bir takım projeleri de elde etmek mümkün oldu. Bunlardan biri Tokat Körler Okulu, diğeri bir tip proje olarak kullanılan körler okulu projesiydi. Ancak bunları proje üzerinde incelediğimde tasarım açısından normal bir projeden çok da farklı olmadığı kanısına vardım. Fakat çeşitli elemanların detayları bazında yerinde bir inceleme de yapılamamıştır.

Özürlü insanlar için tasarlanan çevrelerde önceliklerin daha farklı çıkma olasılığı yüksektir. Dolayısıyla bir tasarım ve değerlendirme aracı olarak geliştirilen bu metod ve teknikle sonuç olarak söylenilebilirki; özürllüer için yapılan tasarıma daha farklı ağırlıklarla bakmak tasarım seçeneklerini bu ağırlıklarla sınıyarak değerlendirmek tasarımın ve onun sonucunda oluşacak çevrenin daha rahat ve huzurlu kullanılmasına neden olacaktır. Nitekim sonuçlar da bunu göstermektedir.

Buradan hareketle tasarım yöntem bilimine katkı yapmak amacıyla gerçekleştirilen bu tasarım ve değerlendirme tekniği ile belki şu katkıyı yapmak mümkün olmuştur: Çeşitli mimari konularda parametre ve ölçüt sınıfları aynı kalsa da konuya bağılı ağırlıklı değerlendirme modellerinden yararlanmak tasarımı kusursuzluğa daha kolay ulaştıracaktır.

6. ÖNERİLER

Özürlü insanlar da yaşadıkları ortamda kendilerini rahat ve huzurlu, diğer insanlardan farksız hissetmelidirler. Ancak bütün bunların gerçekleşmesi için, tasarımcının özürlü insanların gereksinmelerini, eylemlerini ve kendilerine özgü bazı özellikleri bilmesi ve tasarımlarında gerekli mekansal ve çevresel düzenlemelerde belirlenecek bu ilke ve ölçütleri kullanması gerekmektedir. Bu çalışmada örnek olarak bu gruplardan biri olan görme özürlüler için bu anlamda bir eğitim kurumu düşünülerek çalışma yapılmıştır.

Geliştirilen bu tasarım ve değerlendirme modeli bilinen tasarım süreci aşamalarını etkilememektedir. Ancak elde edilen bu özel bilgi ve bulguların, bu konularla uğraşan tasarımcılar tarafından, tasarımın alternatif üretime ve seçim aşamalarında kullanılmasında yarar vardır. Ayrıca bu bilgiler Milli Eğitim'e bağlı özel eğitim personeline de yararlı olacaktır.

Mimarlık eğitiminde zaman zaman seçmeli ders olarak çocuklar, yaşlılar ve özürlüler için de çalışma yapılması mimarlar ve iç mimarlar açısından da önemli katkılar sağlayacaktır.

Özürlüler için tasarlanacak çevre gerek donatı gerekse yapı öğeleri ve bileşenleri ile özel tasarım gerektiren bir çevredir. Ancak amaç yalnızca bu insanlara yönelik mekanlarda bu tür düzenlemelerin yapılması değil, açık alanlarda da özürlüler için bütün engellerin ortadan kalkmasına yönelik çalışmaların yapılmasıdır. Özellikle kentin yönetiminden ve şekil

almasından sorumlu yerel yönetimlerin bu konuya ilgi göstermesi, belediyelerce yapılan ulaşım ağıları, park, bahçe ve meydanlar gibi halka açık konumlarda da özürhüleri çevreyi kolay kullanımına yardımcı olacak ölçütlerin uygulanması gerekmektedir.

Bu tür çalışmaların yalnızca tasarım ve değerlendirme modelleri bazında kalmaması, uygulamada da kabul görmesi çalışmanın hedefleri arasındadır. Bunun için gerekli teknik şartnamelerin hükümet ve yerel yönetimler olarak ele alınması, çeşitli yaptırımların oluşturulması, kontrol mekanizmalarıyla da bunların tetkik ve takip edilmesinin sağlanması çalışmanın yaşama geçirilmesini sağlayacaktır.

7. K A Y N A K L A R

1. KUBAN, D., Mimarlık Kavramları, Yem Yayınları, İstanbul, 1992.
2. GÜR, Ş.Ö., Toplumsal İlişki ve Tasarım, KTÜ Yayınları, Trabzon, 1985.
3. BAYKAN, C.ve Pultar, M., "Konutlarda Mekan-Etkinlik ilişkilerinin Yapısı", Çevre Yapı ve Tasarım, C. Baykan-M. Pultar (der.), Çevre ve Mimarlık Bilimleri Derneği, Ankara, 1979.
4. COLLINS, P., Changing Ideals In Modern Architecture, 1750-1950, London, Faber and Faber, 1965.
5. HASOL, D., Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1979.
6. KORTAN, E., Türkiye'de Mimarlık Hareketleri ve Eleştirisi(1960-1970) 1960'larda Modern Mimarlıktaki Önemli Gelişmelerin ve Teorilerin Açıklanmasıyla Birlikte, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara, 1974.
7. GÜR, Ş.Ö., Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Uygulanabilecek Dinamik ve Adaptif Konut Öneri Paketi ve Ayrıntıları, Doğu Karadeniz Bölgesi Nitelikli Konut Araştırması, Ş.Ö. GÜR, Ş. Aydemir (der.), D.P.T., KTÜ., Trabzon, 1993, 6, 1-66.
8. BENEVOLO, L., Modern Mimarlığın Tarihi, Birinci Cilt, Sanayi Devrimi, Çev., A. Tokatlı, İstanbul, 1981.
9. VENTURİ, R., Mimarlıkta Karmaşıklık ve Çelişki, Çev., S.M. Özaloğlu, Ş. Vanlı Mim. Vakfı Yayınları, Ankara, 1991.
10. GÜR, Ş.Ö., Mekan Organizasyonu, Yayınlanmamış Ders Notları, Trabzon, 1994.
11. ARCAN, E. F., EVCİ, F., Mimari Tasarıma Yaklaşım, Bina Bilgisi Çalışmaları 1, 2 k Yayınevi, İstanbul, 1992.
12. BERKSUN, F., Mekan Bileşenleri Tasarımında Malzeme Seçimi İçin Kullanıcı Gereksinimlerini Değerlendiren Bir Yöntem, KTÜ Yayını, Trabzon, 1979.
13. ERTÜRK, Z., Kullanıcı Konforu Açısından Boyutsal Gereksinimlerin Saptanması İçin Bir Yöntem, İTÜ.Doktora Tezi, Mimarlık Fakültesi, Yayınları, İstanbul, 1976.
14. BERKSUN, F., "Kimin İçin Tasarım", Tasarım ve İnsan Bilimleri, Z.Ertürk (der.), KTÜ, Yayınları, Trabzon, 1979.
15. MASLOW, A., Towards a Psychology of Being, Litton ed. Pub., 1968.

16. ONAT, E., Mekansal Organizasyonlarda İhtiyaç Programlanması, Teknik Yayınevi, Ankara, 1990.
17. AKSOY, E., Mimarlıkta Tasarım İletim ve Denetim, KTÜ.Yayınları, Trabzon, 1975.
18. NEUFERT, E., Yapı Tasarımını Temel Bilgileri, Çev., Güven Kitapevi, Ankara, 1977.
19. TOKA, O., İnsan Araç Bağlantısında Ergonomik Tasarım İlkeleri, İ.D.G.S.A. End. Sanatları Fak., İstanbul, 1978.
20. GÜR, Ş. Ö., "Esneklik Bir Masal mıydı?", Yapı ve Yaşam Kongre Bildiri Kitabı, Bursa Tebliği, (Yayınlanmak üzere) 1994.
21. AKSOY, Ö., Uyum Sürecinin Mimarlık Sistemi İçinde Örneklenmesi, KTÜ, Yayınları, 1974.
22. İMAMOĞLU, V., "İç Uzamlar İçin Genel bir Değerlendirme Ölçeği", Tasarım ve İnsan Bilimleri, Z.Ertürk (der.), KTÜ, Yayınları, Trabzon, 1979.
23. ŞENTÜRER, A., Mimaride Estetik Olgusunun "Mutlak -Değişmez" ve "Bağımlı-Değişken" Özellikleri Açısından İrdenlenmesi, Doktora Tezi, İTÜ., İstanbul, 1990.
24. TAPAN, M., Mimarlıkta Değerlendirme Aracı Olarak Fayda-Değer Analizi, İTÜ., İstanbul, 1980.
25. ÖZTÜRK, K., Mimarlıkta Tasarım Süresince-Cephelerin Estetik Ağırlıklı, Sayısal/Nesnel Değerlendirilmesi İçin Bir Yöntem Araştırması, Doktora Tezi, KTÜ, Mim. Fak., Trabzon, 1978.
26. TAPAN, M., SEY, Y., Değerlendirmede Temel Sorunlar ve Mimarlıkta Değerlendirme, İTÜ.Mim.Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul, 1976, (2. baskı/1982).
27. ÖZTEKİN, K., Bina Proje Örgütlerinin Etkililiklerinin Değerlendirilmesi İçin İdeal Bir Ölçüm Modeli, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, KTÜ, Trabzon, 1990.
28. PERRATON, J., "The Process of Evaluation", Models, Evaluations and Information Systems for Planner, LUBES conference Proceedings Number I, Perraton, J.-Baxter, R. (ed.), University of Cambridge Department of Architecture, 1974.
29. ERTÜRK, Z., Mimari Tasarlama Teknikleri, Ders Notları, KTÜ, Basımevi, Trabzon, 1987.
30. GÜR, Ş. Ö., "Tasarım Süreci ve Değerlendirme Aşaması", Tasarlama (Dizayn) 1. Ulusal Kongresi Bildirileri, der. N.Bayazıt, Cilt 4, 9-11, İTÜ. Mim. Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul, 1982.

31. ENÇ, M., "Görme Özürlüler", Özel Eğitime Giriş, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1975.
32. HANSON, L., "Design with Care", The Built Environment and the Handicapped, Gottenburg-Sweden, 1981.
33. KARATEPE, H., Çev., Rehabilitation International Unicef Technical Support Programm, 1983.
34. STATHAM, R., KORCZAK, J., MONAGHAN, P., House Adaptations for People with Physical Disabilities, A Guidance Manuel for Practitioners, Department of the Environment, HMSO's, Edinburg, 1990.
35. TÜRK Standartları Enstitüsü, Özürlü İnsanların İkamet Edeceği Binaların Düzenlenmesi Kuralları, Birinci Baskı, Ankara, 1989.
36. KULOĞLU, N., Özürlüler İçin Mimari Tasarım, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi, KTÜ.Mim.Fak., Trabzon, 1987.
37. ERTÜRK, S. , Mimari Mekanların Algılanması Üzerine Bir Çalışma, Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü KTÜ, Mim. Fak., Trabzon, 1984.

9. Ö Z G E Ç M İ Ş

10.02.1968
TRABZON

04.02.1968' de Trabzon'da doğdu. Lise öğrenimini 1984 yılında Trabzon Ticaret Lisesi'nde birinci olarak tamamladı. 1984 yılında KTÜ Mühendislik Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'ne başladı. 1989 yılında KTÜ Mimarlık Bölümü'nden lisans öğrencisi olarak mezun oldu. 1992 yılında aynı Üniversitenin Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalında Yüksek Lisans eğitimine başladı. Halen Rize Mimar Sinan End. Meslek Lisesi Yapı Ressamlığı Bölümü'nde Teknik Öğretmen olarak görev yapmaktadır.